

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra: sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: sociální práce

Studijní obor: penitenciární péče

**PROBLEMATIKA PREVENCE ŠIKANY V KONTEXTU
PŘEDSTAV ŽÁKŮ ZŠ ALÉSKÁ V BÍLINĚ O TOMTO
FENOMÉNU**

**THE ISSUE OF PREVENTION OF BULLYING IN
CONTEXT OF PERCEPTION OF THIS PHENOMEN BY
PUPILS FROM BASIC SCHOOL ALÉSKÁ IN BÍLINA**

Bakalářská práce: 08-FP-KSS- 4011

Autor:

Michaela HOŠKOVÁ

Podpis:

.....

Adresa:

Mírová 339

418 01, Bílina

Vedoucí práce: doc. Ing. Jiří Vacek, CSc.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
105	48	19	48	20	8 + 1 CD

CD obsahuje **celé** znění bakalářské práce.

V Bílině dne: 7. 4. 2009

PROHLÁŠENÍ

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Bílině dne: 15. 4. 2009

Michaela Hošková

.....

PODĚKOVÁNÍ

Touto cestou bych ráda poděkovala Základní škole Aléská v Bílině, jmenovitě paní ředitelce Mgr. Boženě Holkové za možnost spolupracovat s dětmi i učiteli dané školy a dostat šanci bakalářskou práci realizovat. Také za pomoc při získávání a sběru dat potřebných k výzkumu. Díky také patří doc. Ing. Jiřímu Vackovi, CSc. za odborné vedení, podporu, trpělivost i cenné rady, které byly pro vedení práce důležité. Další poděkování patří Mgr. Zdeňku Svobodovi za prvotní pomoc a ucelení myšlenek a Mgr. Marcele Rafflerové, metodikovi prevence, za konzultace, bez kterých by nebylo možné bakalářskou práci dokončit. Za pomoc s cizojazyčným překladem děkuji Mgr. Magdaleně Závodské a Mgr. Janě Vránové. V neposlední řadě také své nejlepší kamarádce Veronice Maříkové za pomoc s úpravou a drobnými grafickými korekcemi.

RESUMÉ

Bakalářská práce se zabývala problematikou prevence šikany v kontextu představ žáků ZŠ Aléská v Bílině o tomto fenoménu. Cílem práce byla analýza představ a povědomí (míra informovanosti) žáků ZŠ Aléská v Bílině o fenoménu agresivity a šikany ve skupině a vývoj těchto představ v průběhu školní docházky, analyzovat aktivity v oblasti diagnostiky a prevence šikany realizované na Základní škole Aléská v Bílině, komparovat dětské představy a míru informovanosti o problematice šikany s charakterem preventivních aktivit realizované školou, posoudit míru komptability a navrhnout případné pozitivní úpravy vycházející ze získaných údajů a spolupráce se školou. Cíle se podařilo dosáhnout.

Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. Jednalo se o část teoretickou, která pomocí zpracování a prezentace odborných zdrojů popisovala obecnou charakteristiku šikany, agresora a oběti, objasňovala možnosti prevence a boje proti fenoménu šikany a školní třídu ve vývoji v období povinné školní docházky. Praktická část zjišťovala pomocí dotazníků analýzu představ a povědomí (míru informovanosti) žáků ZŠ o fenoménu agresivity a šikany ve skupině a vývoj těchto představ v průběhu školní docházky u 428 žáků Základní školy Aléská v Bílině.

Výsledky ukazovaly na to, že míra informovanosti žáků o šikaně je vysoká a děti se s případnými fyzickými či slovním útoky nebojí svěřit. Odhalovaly také možné rezervy v oblasti prevence, informovaly o výskytu šikany a vyústěly v konkrétní navrhovaná opatření v oblasti primární a následné prevence. Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice bylo možné považovat získání cenných informací pro Základní školu Aléská v Bílině a pomoc při návrhu případných pozitivních úprav.

Klíčová slova:

Šikana, agresor, oběť, následky a škody, prevence, možné postupy, překážky a chyby, boj proti šikaně, úloha školy a rodičů, školní třída ve vývoji, šikana jako záležitost celé skupiny, šikana a učitelé, šikana a rodiče, šikana a děti, charakteristika výzkumné metody, výzkum, průběh výzkumu, výsledky, závěr, navrhovaná opatření.

SUMMARY

This Bachelor thesis dealt with a problem of precautions of bullying in the context of ideas of pupils of elementary school ZŠ Aléská in Bílina about this phenomenon. The target of this work was analysis of ideas and awareness (the level of awareness) of pupils of elementary school ZŠ Aléská in Bílina about the phenomenon of aggressiveness and bullying in a group and development of these ideas during the school attendance. The other aims were to analyse activities in the area of diagnostics and precaution of bullying realised at elementary school ZŠ Aléská in Bílina, to compare children's ideas and level of awareness about the issue of bullying with the character of precautionary measures realised by school, to assess level of compatibility and suggest possible positive changes coming out of the cooperation with this school. The target was reached.

This work consisted of two fundamental areas. It was a theoretical part which described general characteristics of bullying, aggressor and victim by elaboration and presentation of expert sources. It also clarified possibilities of precaution and fight with the phenomenon of bullying as well as development of class in the period of compulsory school attendance. Practical part analysed by questionnaires ideas and awareness (its level) of 428 pupils of elementary school ZŠ Aléská in Bílina about the phenomenon of aggressiveness and bullying in a group and development of these ideas.

The results showed that the level of awareness of these pupils about bullying is really high and children are not afraid to open out with possible physical or verbal attack. They also disclosed possible reserves in the area of precaution. They informed about the occurrence of bullying and they ended in suggesting particular measures in the area of primary and follow-up precaution. Regarding the issue of this work we can consider getting of valuable information for elementary school ZŠ Aléská in Bílina and help with suggesting possible positive changes as the most positive contribution.

Key words:

Bullying, aggressor, victim, consequences and damage, precaution, possible procedures, obstacles and mistakes, fight with bullying, school and parents' tasks, a class in development, bullying as matter for whole group, bullying and teachers, bullying and parents, bullying and children, features of research method, research, course of research, results, conclusion, suggested measures.

DAS RESUMÉ

Die Bakalerarbeit befasste sich mit der Problematik der Prevention der Schikanierung im Kontext der Vorstellungen der Schüler der Grundschule Aléská in Bílina über dieses Phänomen. Das Ziel der Arbeit war die Analyse der Vorstellungen und das Bewusstsein (das Maß der Informierung) der Schüler der Grundschule Aléská in Bílina über das Phänomen der Agressivität und der Schikanierung in der Gruppe und die Entwicklung dieser Vorstellungen während des Schulbesuches, die Aktivitäten im Gebiet der Diagnostik und der Prevention der Schikanierung, die an der Grundschule Aléská in Bílina realisiert wurde, zu analysieren, die Kindervorstellungen und das Maß der Informierung über die Problematik der Schikanierung mit dem Charakter der präventiven Aktivitäten die an der Schule realisiert wurden, zu komparieren, das Maß der Kompaktibilität zu beursachen und die eventuellen positiven Regulierungen, die aus den gewonnenen Angaben und aus der Mitarbeit mit der Schule ausgehen. Die Ziele wurden gezeitigt.

Die Arbeit bildeten zwei kardinale Gebiete. Es handelte sich um das teoretische Teil, das mit der Hilfe der Verarbeitung und der Präsentation der Fachquellen die allgemeine Charakteristik der Schikanierung, den Agressor und die Opfer beschrieb, die Möglichkeiten der Prevention und den Kampf gegen das Phänomen der Schikanierung und die Schulklasse in der Entwicklung im Verlauf des Pflichtschulbesuches erklärte. Das praktische Teil stellte mit der Hilfe der Fragebögen die Analyse der Vorstellungen und des Bewußtseins (das Maß der Informierung) der Schüler der Grundschule über das Phänomen der Agressivität und der Schikanierung in der Gruppe und die Entwicklung der Vorstellungen im Verlauf des Schulbesuches bei 428 Schüler der Grundschule Aléská in Bílina fest.

Die Ergebnisse zeigten, dass das Maß der Informierung der Schüler über die Schikanierung hoch ist und dass die Kinder keine Angst haben die eventuellen physischen oder wörtlichen Angriffe anzuvertrauen. Sie deckten auch die möglichen Reserven im Gebiet der Prevention auf, sie informierten über das Vorkommen der Schikanierung und sie mündeten in die konkret vorgeschlagenen Maßnahmen im Gebiet der primären und folgenden Prevention aus. Für den größten Beitrag der Arbeit mit der Rücksicht zu der lösenden Problematik war es möglich das Gewinnen der wertvollen Informationen für die Grundschule Aléská in Bílina und die Hilfe bei dem Vorschlag der möglichen positiven Ausgestaltungen zu halten.

Die Schlüsselwörter:

Die Schikanierung, der Agressor, das Opfer, die Folgen und die Schäden, die Prevention, die möglichen Verläufe, die Hindernisse und Fehler, der Kampf gegen die Schikanierung, die Aufgabe der Schule und der Eltern, die Schulkasse in der Entwicklung, die Schikanierung als die Angelegenheit der ganzen Gruppe, die Schikanierung und die Lehrer, die Schikanierung und die Eltern, die Schikanierung und die Kinder, die Charakterisierung der Forschungsmethode, die Forschung, der Verlauf der Forschung, die Ergebnisse, der Schluss, die vorgeschlagenen Maßnahmen.

OBSAH

I. ÚVOD.....	11
II. TEORETICKÁ ČÁST.....	14
1. Šikana jako leckdy nechtěná součást našeho dětství.....	14
1.1 Charakteristika agresora.....	14
1.2 Typy agresorů šikanování.....	16
1.3 Agresorem užívané metody k získání moci.....	17
1.4 Charakteristika obětí.....	18
1.5 Oběti počátečních stadií šikanování.....	19
1.6 Oběti pokročilých stadií šikanování.....	19
1.7 Dělení šikanování.....	20
1.8 Přímé znaky šikany.....	21
1.9 Nepřímé znaky šikany.....	21
1.10 Postupný vývoj k dokonalosti a promyšleně organizované šikaně..	22
1.11 Následky a mnohostranné škody šikanování.....	23
2. Prevence jako významný spoluhráč.....	24
2.1 Význam prostředí k nastartování šikany.....	25
2.2 Schéma prevence školních šikan.....	25
2.3 Možný správný postup a jeho zásady.....	27
2.4 Zabezpečení prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy...	28
2.5 Možnosti, jak se při šikanování zachovat.....	30
2.6 Překážky a chyby při počátečním vyšetřování.....	31
3. Boj a naděje ruku v ruce.....	33
3.1 Šikana a učitelé.....	35
3.2 Šikana a rodiče.....	35
3.3 Šikana a děti.....	36
3.4 Lidská práva a právní následky šikany.....	36
4. Školní třída ve vývoji v období povinné školní docházky.....	37
4.1 Šikana jako záležitost celé skupiny.....	37
4.2 Školní docházka a vývoj jedince.....	38
4.3 Osobnost učitele.....	40
4.4 Poznávání třídy.....	41
4.5 Spolupráce s rodinou.....	42
4.6 Výběr aktivit užívané ZŠ Aléská k posílení třídního kolektivu.....	43

III. METODOLOGICKÁ ČÁST.....	46
1. Charakteristika výzkumné metody.....	46
2. Předpoklady práce – stanovené hypotézy.....	46
3. Kvantitativní výzkum – dotazník.....	46
IV. PRAKTICKÁ ČÁST.....	48
1. Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku prvního stupně.....	48
2. Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku druhého stupně.....	71
3. Vyhodnocení kreslených obrázků dětí 1. a 2. tříd.....	98
V. ZÁVĚR.....	99
VI. NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ, DOPORUČENÍ.....	102
VII. SEZAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ.....	103
VIII. SEZNAM PŘÍLOH.....	105

I. ÚVOD

„Jednou z vlastností, která dělá člověka člověkem, je vědomí vlastní důstojnosti. U lidí různých povah, v různých dobových a společenských poměrech nebo v různém kulturním či civilizačním kontextu mohou být převládající podoby a projevy tohoto vědomí přirozeně velmi různé, nicméně podle mého pevného přesvědčení neexistuje lidská bytost, která by nechápala, co je ponížení, urážka, znásilnění, zotročení, zkrátka útok na lidskou důstojnost jako útok na samu podstatu lidství.“¹

„Statisticky se se šikanou setkal každý. Ve škole, na internátě, v různých zájmových kroužcích... Osobně nebo z doslechu – každý z nás někdy slyšel příběh o šikanování nebo psychickém nátlaku. Šikana dříve spojována jen s vojnou, si dnes žije vlastním životem v dětských kolektivech, bují, prorůstá a ničí dětské duše. Důvody šikany mohou být různé – fyzický zjev, nějaká odlišnost, někdy to může být kvůli rodinnému zázemí, lepšímu mobilu nebo hezčímu kolu. Šikana však po sobě zanechává trvalou stopu v lidské duši a oběť si nese následky celý život. Může to být celoživotní trauma nebo noční můra. Může se stát, a není to ojedinělý jev, že se z oběti stává stejný, nebo ještě brutálnější agresor. Včerejší oběť se stává zítřejším agresorem.“

Jednou tento koloběh musí skončit. Nesmíme se tvářit, že šikanu nevidíme, nesmíme ji tolerovat a omlouvat. Musíme o ní mluvit. Mluvit s těmi, kterých se nejvíce dotýká, s dětmi. Povzbudit je, aby o šikaně mluvily, aby se nestyděly vyprávět příběhy, které se jim každodenně stávají nebo jichž jsou svědky. Pomoci jim nalézt odvahu bojovat proti šikaně, upozorňovat na ni rodiče, učitele, vychovatele. Druhý krok je na nás dospělých. Abychom uměli dětem pomoci, musíme se zbavit předsudků. Šikana není žádná hra. Týrat někoho psychicky nebo fyzicky není hrdinství! Týrání není ani trestem. Týrání slabších je především zavrženíhodný zbabělý čin. Je to útok proti slabším, kteří se nedokáží sami ubránit a kteří velmi často zůstávají ve svém bolu osamoceni, bez pomoci. Právě proto jsme my dospělí – rodiče, příbuzní, učitelé, pedagogičtí pracovníci. Abychom pomohli. K příběhům šikany nesmí zůstat nikdo lhostejný, protože zítra se to samé může stát někomu jinému – vlastnímu dítěti, vnukovi nebo sestřenici.“²

¹ GRAN JENSEN, B., SPĚVÁČKOVÁ, J., DUFKOVÁ, H., DUFEK, L. *Nechtěné dědictví – Předmluva Václava Havla*. 1. vyd. Hnutí „Na vlastních nohou“ – Stonožka, 2008, s. 1.

² GRAN JENSEN, B., SPĚVÁČKOVÁ, J., DUFKOVÁ, H., DUFEK, L. *Nechtěné dědictví – Vyjádření Richarda Sequense*. 1. vyd. Hnutí „Na vlastních nohou“ – Stonožka, 2008, s. 5.

Důležitost osvěty, nutnost nebát se promluvit, nevratné následky způsobené šikanováním a osobní zkušenost vedly k napsání bakalářské práce. V době mé docházky na základní školu se o šikaně mluvilo minimálně. Bála jsem se svěřit a dodnes mě zkušenost s převážně psychickou agresí a její následky občas ovlivňují. Šikana vyvíjí na jednice nátlak, odebírá mu svobodu a vytváří z člověka loutku ve vlastní režii. Jestliže se nepodaří šikanu objevit včas, zamezit psychickému či fyzickému nátlaku a nepracuje se následně s obětí i agresorem, může takové počínání člověka zcela změnit a zanechat na něm následky do konce života. Ještě horší je zkušenost se šikanou u dětí, které jsou závislé, bezbranné a mají celý život před sebou.

Bakalářská práce si klade za cíl u žáků ZŠ Aléská v Bílině analyzovat představy a povědomí (míru informovanosti) o fenoménu agresivity a šikany ve skupině a vývoj těchto představ v průběhu školní docházky. Dále má analyzovat aktivity v oblasti diagnostiky a prevence šikany realizované na Základní škole Aléská v Bílině, komparovat dětské představy a míru informovanosti o problematice šikany s charakterem preventivních aktivit realizované školou, posoudit míru kompatibility a navrhnout případné pozitivní úpravy vycházející ze získaných údajů a spolupráce se školou.

Pro zjištění potřebného a pro další spolupráci se školním metodikem prevence ZŠ Aléská v Bílině bylo použito dotazníkového šetření. O spolupráci při vyplňování dotazníků byli požádáni žáci od 3. do 9. tříd a ti nejmenší žáci z prvních a druhých tříd povědomí a představy o agresivitě a šikaně vyjadřovaly kresbou. Zjištěné skutečnosti by měly vést k pomoci a odhalování interních informací jednotlivých tříd pro základní školu Aléská v Bílině, k orientaci možnému výskytu šikany a případně přispět k možným pozitivním úpravám vycházejících ze získaných údajů a spolupráce se školou.

Teoretická část práce připravuje cestu k vlastnímu výzkumu. Vstupem do problematiky šikany a problematiky prevence tohoto fenoménu je seznámení s pojmem šikany, s jejím vymezením, charakteristikami i typy agresorů a jejich užívanými metodami k získání moci. Dále je v práci zařazena charakteristika oběti, zákeřnost šikany na obětech v počátečních a pokročilých stadiích šikanování. Poté si práce všimá dělení šikanování, jeho přímých a nepřímých znaků. Přes vývoj šikany dovedené k dokonalosti a přes vývoj promyšleně organizované šikany se práce dostává k následkům a mnohostranným škodám šikanování.

Další kapitola pak představuje prevenci, osvětluje význam prostředí k nastartování šikany, nastiňuje schéma prevence školních šikan, možný správný postup a jeho zásady. Navazující

podkapitolou se stává zabezpečení prevence šikany v resortu školství, mládeže a tělovýchovy a možnosti, jak se při šikanování zachovat. Zabývá se i překážkami a chybami, kterých se můžeme při počátečním vyšetřování dopouštět. Práce si podrobněji všímá vlastního boje se šikanou, spolupráce se školou, učiteli, rodiči, i s dětmi, zabývají se lidskými právy a právními následky spojené se šikanou.

Poslední kapitola, o nic méně důležitá, je věnována nejen vývoji školní třídy v období povinné školní docházky, tedy školní docházkou a vývojem jedince, ale i osobností učitele, poznáváním třídy, nutnou spoluprací školy a rodiny. V samotném závěru teoretické části je zařazen výběr aktivit užívané základní školou Aléská v Bílině k posílení třídního kolektivu.

Po metodologické části, v níž je popsána a charakterizována výzkumná metoda, volba a práce s dotazníkem, následuje část praktická. Ta se věnuje samotnému výzkumu, interpretaci a hodnocení zjištěných skutečností. Před závěrem bakalářské práce se nacházejí navrhovaná opatření a případné možné pozitivní úpravy.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Šikana jako leckdy nechtěná součást našeho dětství

Za šikanování lze považovat jakékoliv násilné chování, které užívají jedinci či celá skupina agresorů se záměrem ublížit, ohrozit či zastrašovat jiného jednotlivce či skupinu. Chování je opakované a cíleně mířené proti jedincům, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Násilné chování zahrnuje nejen fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, ale také útoky slovní s nadávkami, pomluvami, vyhrožováním nebo ponižováním. Může se vyskytnout v horších případech i v podobách sexuálního obtěžování až zneužívání. Hůře odhalitelné nepřímé projevy a podoba šikany se může skrývat pod přehlížením a ignorováním žáků skupinou spolužáků.³

„Šikanu lze definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně bránit.“⁴

Slovo šikana pochází z francouzského slova chicane. U nás pojem šikana zavedl pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu.⁵

1.1 Charakteristika agresora

Agresor je tělesně zdatný, motoricky obratný, sebevědomý a silný jedinec. Nebo naopak vnitřně nejistý s touhou dominovat a vysokou tolerancí přijímat tělesné násilí jako nástroj prosazování. Tito žáci mají sníženou schopnost vcítit se do pocitů druhých lidí, jsou vznětliví, impulzivní a citově chladní. Často pocházejí z rodin, kde se neklade důraz na výchovu nebo naopak je výchova přehnaně přísná. Rodinné vztahy mezi nejbližšími postrádají dostatek citu a agresivní chování nemusí být něčím výjimečným.⁶

³ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. [2008] [cit. 2009-22-02]. Dostupný z WWW: <

http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbor/Metodicky_pokyn_k_prevenci_a_reseni_sikanovani.pdf>.

⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 283.

⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 25.

⁶ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 85.

Agresoři se ve většině případů projevují jako silní jedinci, kteří umí své obavy skrývat a dokážou zneužívat strachu druhých. Nedělá jim problém potlačovat nejistotu. Situace spojená s rizikem v nich vyvolává euforii, která převažuje nad neklidem a strachem. Není u nich problém zpozorovat krutost a silnou touhu po moci. Právě tyto dvě složky možno považovat za hnací motor konání agresorů. Možná je to i touha po zájmu a pozornosti publika nebo snaha o zahnání nudy. Někteří žáci na své oběti žárlí pro své neúspěchy. Šikanováním se snaží dokázat především sobě, že jsou schopni výkonu a že na to mají.⁷

Obraz fyzicky zdatného jedince nemusí být pravidlem. Inteligence spojená s bezohledností může tělesné nedostatky lehce převážit. Agresorovi se často pro své zvrhlosti daří získávat celou skupinu pomocníků a oběti se přitom sami nemusí ani nedotknout. Šikany se tak ve velké míře dopouštějí sebejistí, neúzkostní chlapci a děvčata bez handicapů, které se šikaně připisují, bez pocitů méněcennosti, závisti či neštěstí. Šikanujícím dětem nelze nepřisat touhu dominovat, ovládat druhé, bezohledně se prosazovat. Snadněji se také urazí a mívají sklon vidět agresi mířenou proti sobě, i když žádná nemusí být. Ubližování druhému člověku jim činí radost, v některých případech lze mluvit o sadistických sklonech.⁸

Není výjimkou, že agresor své chování doprovází necitelnou krutostí, ruku v ruce s bezohledností. A co je snad nejhorší, nemívá dostatečně vyvinuté svědomí a necítí se za své chování vinen. Má potřebu až nezdravého sebeprosazování, kterou buď nemůže uspokojit z důvodu omezených schopností, nebo je dokonce zvyklý, řešit situace násilím. Mezi žáky se řadí spíše k průměrným a méně úspěšným. Tendence k agresi je spojena s podezíravostí vůči okolí. V jeho chování je zřejmý nedostatek citlivosti a ohledu k ostatním. Slabost a bezbrannost oběti pak samotné agresivní jednání zvyšuje. Tendence k agresivitě vůči jedincům, kteří bývají například přecitlivělí, úzkostní, nejistí nebo sociálně neatraktivní, se dá vysvětlit za pomoci mechanismu přenosu. Dítě takové vlastnosti odmítá a nechťelo by je mít. Přenos pak spočívá v tom, že co chce žák potlačit u sebe, trestá u jiných. A tím se snaží dokázat sám sobě, že takový není.⁹

⁷ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 85.

⁸ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 34.

⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 284, 285.

Toleranci a větší benevolenci k agresivitě a agresivnímu jednání mají rodiče šikanujících dětí, kteří pravděpodobně sami užívají ve své výchově fyzické tresty. Více upřednostňují řešení problémů násilím než jiných a zajiště přijatelnějších způsobů. Opět to mohou být spíše děti, které nemají dostatečné citové zázemí, ale mají zkušenosti s negativním postojem a hodnocením svých rodičů.¹⁰

Neexistuje jednoznačné měřítko nebo snad šablona, podle které bychom mohli agresora a jeho chování popsat. Existují však konkrétní rysy a projevy, podle kterých je možné agresora vytipovat a začlenit do této skupiny. Stojí za zamyšlení, proč agresora ovládá potřeba po sebeprosazování a touha po pocitu převahy.

1.2 Typy agresorů šikanování¹¹

a) první typ

Je popisován jako hrubý a primitivní jedinec, který jedná impulzivně a má časté kázeňské problémy – narušené vztahy k autoritám, někdy je zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

- *Vnější forma šikanování*

Jedinec bude šikanovat masivně, tvrdě a nelítostně. Bude vyžadovat absolutní poslušnost. Šikanování používá cíleně k zastrašování ostatních.

- *Specifika rodinné výchovy*

V rodině se často vyskytuje agrese a brutalita rodičů – jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali.

b) druhý typ

Bude velmi slušný, kultivovaný až narcisticky ušlechtilý. Působí sevřeně se zvýšenou úzkostí, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuální smyslu.

- *Vnější forma šikanování*

Násilí a mučení je cílené a rafinované a děje se bez přítomnosti svědků.

¹⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 284, 285.

¹¹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 55, 56.

- *Specifika rodinné výchovy*

V rodině se uplatňuje důsledný a náročný přístup, někdy až vojenského drilu bez lásky.

c) třetí typ

Je žák optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou. Umí se lehce vymluvit. Většinou bývá oblíben a mívá vliv na ostatní.

- *Vnější forma šikanování*

Tento agresor šikanuje pro pobavení sebe i ostatních.

- *Specifika rodinné výchovy*

Děti zažívají v rodině citovou subdeprivaci a chybí duchovní a mravní hodnoty.

1.3 Agresorem užívané metody k získání moci

a) vymývání mozku

Fyzické násilí a vyhrožování jsou hlavním nástrojem ke zlomení a podřízení spolužáků. Oběti jsou pod stálým násilím, dochází k poruchám spánku. Objevují se psychosomatické potíže. Následkem pravidelného násilí dochází u obětí k vymývání mozku, k možnému vnucení postojů, způsobů myšlení a jednání, které by samy dobrovolně a po kritickém hodnocení nepřijaly. Oběti vypovídají závisle na agresorech, proti pravdě, proti svému zájmu. Po delším čase, kdy je šikanovaný jedinec vystaven trvalé bolesti, dochází k jeho neuvěřitelné proměně. Postupem se z oběti stává prázdná nádoba, vyplňována trápením a úzkostí.¹²

b) psychická manipulace

Agresoři nemusí k získávání moci používat pouze zjevné násilí, ale používají ještě zákeřnější psychickou manipulaci. Na první pohled neviditelně a nenásilně přesvědčují, hrají si se spolužáky a podsouvají jim nesvobodná rozhodnutí. Dochází k vytváření bludného kruhu. Následkem manipulace dochází u oběti k ochabování vlastního myšlení, k prohlubování závislosti, upevňování souhlasu a podpory agresora.¹³

¹² KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 42, 43.

¹³ Tamtéž, s. 43.

1.4 Charakteristika obětí

Popsat to, jak vypadá oběť je těžší, než to, jak vypadá možný agresor. Téměř každá skupina si najde svoji oběť a kritéria výběru mohou být rozmanitá. Existují typické oběti, které jsou týrané opakovaně. Bývají to děti, které neumějí skrývat strach a využívat strachu druhých a možná i jejich slabší reaktivita v zátěžových situacích. Z tělesných handicapů se často opakovaně týraným obětím připisuje malá fyzická síla, tělesná neobratnost, odlišnost ve vzhledu nebo po psychické stránce opožděnost v duševním vývoji, naivita, těžkopádnost a lehčí sklon k závislosti.¹⁴

Šikanovaná oběť bývá něčím handicapovaná, buď svým vzhledem, projevem, tichostí, plachostí, úzkostí, nebo nejistotou či nízkým sebevědomím. Takové děti se snadněji podřídí a šikaně podléhají. Mohou to být děti, které jsou fyzicky slabé nebo neobratné, někdy mohou být obézní nebo jinak nápadné svým zevnějškem. Důvodem k šikaně se může také stát příslušnost k nižší sociální vrstvě či rasová odlišnost, zvláštní schopnosti nebo vzdělávací potřeby. Takové děti pak nemívají dobrý sociální status, mají nálepkou nesympatického žáka. Nebývají sociálně zdatné, hůře navazují kontakt a bývají málomluvné až pasivní. V rodině mohou vyrůstat takové děti s úzkostnými matkami, které pak svou výchovou nedovolí dítěti dostatečnou samostatnost a sebeprosazení.¹⁵

Šikana hrozí dítěti, které přijde do kolektivu jako nové nebo se stane předmětem nepřátelství skupiny pro svou odlišnost či přednost. Mezi spolužáky mívají oběti málo kamarádů, cítí se nejistě, v různých společenských prostředích se neprojevují adekvátně. Může to být dítě přemýšlivé, příliš zralé a ušlechtilé na skopičiny spolužáků, s dobrým vztahem k učiteli. Pravděpodobnější jsou případy, kdy se terčem agrese stane žák s handicapem. V podstatě jde o kterékoliv dítě, které bude mít násilník pod kontrolou. Závisí na vztahu mezi šikanujícím a obětí. Záleží na oběti, jak dlouho bude násilníkovi podléhat.¹⁶

V publikacích výše uváděných autorů se dočítáme o odlišnostech šikanovaných dětí. Oběť bude vždycky slabší, nežli ten, který ji šikanuje. Ať už si agresor oběť vybere z jakéhokoli důvodu, nikdo

¹⁴ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 87, 89.

¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 285.

¹⁶ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 34.

z nás si takové chování nezaslouží. Mělo by být naším chutěčem, ani ne tak povinností, slabším a potřebným pomáhat. Je třeba nezůstávat k utrpením druhých lidí lhostejní a pro nevšimavost, pohodlnost nebo nedostatek informací hledat výmluvy.

1.5 Oběti počátečních stadií šikanování

Mylně se může zdát, že počáteční podoby šikany nezanechávají důsledky. Potřeby šikanovat a ubližovat spolužákům jsou dlouhodobé a vzhledem k jejich nenápadnosti a horšímu odhalení, zákeřnější. Žáci jsou trvale frustrováni, necítí se dobře, mají negativní vztah ke škole a všemu, co k ní patří. Vystavení trvalému a bolestivému emočnímu tlaku pozvolna, ale jistě narušuje zdravý vývoj oběti a vede k postupnému přetrhávání adaptačních mechanismů. Nastupují psychosomatické potíže. Oběť může v některých krajních případech ze strachu a pro svůj pud sebezáchovy použít nepřiměřené obranné prostředky.¹⁷

1.6 Oběti pokročilých stadií šikanování

V pokročilých stadiích bývají následky velmi závažné, dotýkají se celé osobnosti a mohou mít celoživotní charakter. Nejhorší případy končí sebevraždou. Při dlouhodobějším brutálním šikanování, stačí málo k tomu, aby se oběť zhroutila a propukla u ní panická hrůza ze zabití, skutečný strach o život. Oběť trpí poruchami spánku a nočními děsy. Únava, nevolnost, bolesti hlavy, břicha a zad nejsou něčím výjimečným. Jestliže se oběti podaří situaci ustát a ke zhroucení nedojde, není po vyřešení situace schopna častokrát pokračovat ve studiu. Ani po přechodu na jinou školu se nedokáže adaptovat. Někdy se může zdát, že se oběť bez problémů zotavila, duševní poranění je však hluboké a zacelení povrchní. Stačí pak příchod větší zátěže a rána se znovu otevře. K depresi pak stačí pouhý krůček. Oběti pokročilých šikan unikají od problémů, snadno se vzdávají a skrývají se. Je těžké se k nim znovu přiblížit.¹⁸

Být obětí šikanování znamená snášet fyzickou bolest, nadávky i urážky a cestou do školy se trást strachy. Ještě horší jsou šrámy na psychice dítěte. Snížené sebevědomí, pochybnosti o sobě, stud, zarmoucení až apatie, ale především nekonečný kruh, který kreslí strach.¹⁹

¹⁷ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 102, 103.

¹⁸ Tamtéž, s. 101.

¹⁹ GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit: Bezpečnostní průvodce životem pro - náctileté*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 95.

Dítě se může začít poškozovat, v nejhorším případě pokusit spáchat sebevraždu. Je důležité nedovolit agresorovi, aby zašel ve svém počínání tak daleko.

1.7 Dělení šikanování

Už jste někdy cítily vztek, vlastní zbytečnost či ztráceli sebevědomí? Někdo vás zesměšňoval, obtěžoval vás, ubližoval a byli jste nejistí? Cítili jste se někdy bezmocní, zklamaní, osamělí a bez lásky? Byli jste bezradní a měli strach? Jinými slovy už jste měli pocit, že vás někdo šikanuje?²⁰

- **Fyzické přímé aktivní:**
 - kdy útočníci oběť větší do smyčky, škrtí, kopou, fackují
- **Fyzické nepřímé aktivní:**
 - nejsilnější člen pošle své posílčky, aby oběť zbili, dochází také k ničení věcí oběti
- **Fyzické přímé pasivní:**
 - fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů
- **Fyzické nepřímé pasivní:**
 - agresor odmítá vyslechnout požadavky oběti (i když ho prosí)
- **Verbální přímé aktivní:**
 - šikanování je, když agresor svou oběť uráží, nadává jí a zesměšňuje
- **Verbální nepřímé aktivní:**
 - je obyčejné rozšiřování pomluv
- **Verbální přímé pasivní:**
 - šikanování je ignorování - neodpovídání na pozdrav, otázky
- **Verbální nepřímé pasivní:**
 - nastává tehdy, jestliže se spolužáci oběti nezastanou²¹

Různé projevy šikanování se mohou lišit také mírou aktivity oběti. Chování, které je oběti nuceno a reakce na takový nátlak se projevuje buď pasivním snášením ponižujícího jednání ostatních, nebo může mít ráz nedobrovolné aktivity ve prospěch agresora. Donucení

²⁰ WEBSTER-DOYLE, T. *Proč mě pořád někdo šikanuje?: Rady jak zvládat malé tyrany*. 1. vyd. Praha: Pragma, 2002, s. 8.

²¹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 32.

k degradující aktivitě, je pak pro jednotlivce větším ponížením, než samotné pasivní snášení projevů a dokazování, že je šikanující silnější.²²

Šikana s sebou přináší celou řadu problémů. Především ohrožení psychického a somatického zdraví jedince. Nebezpečnou se také stává samotná možnost zafixování zkušenosti a je lhostejné, jestli se jedná o agresora, oběť nebo o další členy třídy, kteří šikaně přihlíželi. Šikana je záležitostí celé skupiny. Důsledkem je deformace sociálních vztahů, hierarchie rolí a postojů k normám. Značným problémem se stává společenská tolerance šikany a co hůře, její časté bagatelizování. Šikana může představovat silný sociální stres. Její důsledky mohou představovat zvýšený sklon k úzkosti, depresivní ladění, akcentaci obranného postoje a senzitivní vztahovačnost. Somatické projevy se pak mohou skrývat za poruchami spánku, svalovou tenzí, sníženou imunitou, větším sklonem k prožívání bolesti a celkovou nepohodou.²³

1.8 Přímé znaky šikany

Posměšné poznámky, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování i hrubé žerty na účet dítěte. Za přímé znaky šikany nelze opomenout ani kritiku, výtky, zejména pronášené nepřátelským až nenávistným, případně pohrdavým tónem. Nepřípustné jsou příkazy, které dítě dostává od jiných dětí a které vedou k podřízení se. Není pochyb o tom, že k přímým a pouhým okem viditelným známkám šikany patří honění, strkání, šťouchání, rány i kopání a je nápadné, především ve chvílích, kdy je oběť neoplácí a projevuje snahu o útěk. Patří sem také bezpochyby poškozování a krádeže osobních věcí a omezování svobody člověka.²⁴

1.9 Nepřímé znaky šikany

Dítě má strach docházet do školy, o přestávkách je samo a nemá kamarády. Vyhledává blízkost a přítomnost učitelů. Při sportech je do družstva volen pravidelně mezi posledními. Když má dítě promluvit před třídou, je nejisté a působí ustrašeně. Stává se uzavřeným před vnějším světem. Často ho bolí hlava, má střevní potíže, je nešťastné a stísněné. Dochází ke zhoršení prospěchu ve škole. Domů se dítě vrací často s poškozeným a ušpiněným oděvem.

²² VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 285.

²³ Tamtéž, s. 286.

²⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 49.

Nemá však proto vysvětlení. Můžeme si na jeho těle povšimnout modřin, odřenin a škrábanců. Domů se toulají, vyhledávají pro svou cestu různé trasy.²⁵

1.10 Postupný vývoj k dokonalosti a promyšleně organizované šikaně

a) zrod ostrakismu

Mezi rodiči i samotnými pedagogy je ještě dnes rozšířená často mylná představa, že ke zrodu šikanování je zapotřebí výjimečných podmínek a výskyt šikany je tak některými považován za ojedinělý. Opak je ale pravdou. Šikanování se může objevit skoro v každé skupině. Podmínky pro vznik mohou být běžné a bohužel ničím nápadné. Takové, které začínají mírnými, především psychickými formami násilí, kdy se méně oblíbený až okrajový jedinec přestane cítit dobře a bezpečně. Bude neoblíbený a bude se trápit s vědomím, že ho ostatní neuznávají. Třída ho více či méně odmítá, spolužáci se s ním nebaví, pomlouvají ho a vymýšlí proti osamocenému jedinci záludnosti a naschvály.²⁶

b) fyzická agrese

Pocit sounáležitosti, moci a bezpečí s dalšími agresory, přerůstá ve fyzické napadání jedince. Zážitek a zkušenosti s tím, jak může chutnat moc, když bijí, ubližují a týrá někoho jiného a nikdo mě nepotrestá, může vyvolat u agresorů prolomení posledních zábran a začnou své agresivní chování opakovat. Jak bude vypadat další vývoj, pak záleží do jisté míry na pozitivním zaměření skupiny a na postojích třídy a žáků k šikanování. Vytvořit zdravé klima třídy, kde existuje soudržnost, kamarádské vztahy, pozitivní morální hodnoty a kde žáci odmítají agresi a násilí, není snadné, trvá delší dobu, ale především nevzniká samo. Naopak porušenou imunitu skupiny může způsobovat a podporovat zmatek, panování převážně lhostejných vztahů, rivalita a nepřátelství.²⁷

c) vytvoření jádra – klíčový moment

Jestliže nepřijdou pevná opatření a odmítnutí agrese vůči slabšímu jedinci, mají agresori zelenou a podmínky pro vytvoření tzv.: „úderného jádra“. Skupinka agresorů začíná spolupracovat, promyšleně a systematicky šikanuje nejvhodnější oběti. Přichází okamžik,

²⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 49.

²⁶ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 31, 32.

²⁷ Tamtéž, s. 32, 33.

který rozhodne, jestli počáteční stadium přejde do stadia pokročilého. Třída je rozdělena do podskupin. Jestliže se nepodaří zároveň s agresivní skupinou vytvořit pozitivní skupinu, která by byla rovnocenným partnerem skupině tyranů, boje agresorů pokračují dále.²⁸

d) většina přijímá normy agresorů

Činnost jádra agresorů pokračuje a přináší i plody s úspěchy. Normy těch, kteří šikanují, jsou skupinou přijaty a stávají se nepsanými pravidly. V této fázi se již žáci tlaku a dynamice dokážou těžko postavit. Dochází k šokující proměně. Třída zvenčí zůstává zachována, vnitřně se však rozkládá. Co je šokující, že i mírní a dříve ukáznění členové se mohou začít chovat krutě a aktivně se podílet na šikanování spolužáků. Agresoři se pomalu, ale jistě stávají zákonem, nehledí na slova učitelů a stahují slabší žáky na svou stranu proti slabším členům.²⁹

e) totalita

Neboli dokonalá šikana. Šikanu podporují všichni, normy jsou respektovány celou skupinou a zcela přijaty. Dochází k nastolení totalitní ideologie, stadia vykořisťování. Začíná fungovat systém pánů a otroků. Otrokáři využívají všechno, co je možné, od materiálních věcí, těla otroků, po city, rozumové schopnosti a školní znalosti. Dochází ke ztrátě posledních zábran, smysl pro vnímání reality a násilí se opakuje. Otroci jsou stále závislejší a ochotni udělat cokoliv.³⁰

1.11 Následky a mnohostranné škody šikanování

Závažnost poškození bude záviset na míře destruktivní síly šikanování a na délce jejího trvání. Roli hraje bezpochyby také míra obranyschopnosti obětí.³¹

a) poškození fyzického a psychického zdraví obětí

Šikanování může na dětech zanechat nenapravitelné psychické a fyzické utrpení. Poškozuje dlouhodobě a někdy i trvale psychické a tělesné zdraví. Při brutálních formách nebo v pokročilých stádiích ohrožuje dokonce i život obětí.³²

²⁸ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 35.

²⁹ Tamtéž, s. 36

³⁰ Tamtéž, s. 36, 37.

³¹ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 100.

³² KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 67.

b) fixování antisociálních postojů u agresorů

Účinek na aktivní účastníky šikanování je také vážný, i když není na první pohled viditelný a zřetelný. Mravní a duchovní vývoj ochabuje, upevňují se antisociální postoje, pokud nedá někdo agresorovi jasně najevo, co nesmí dělat.³³

c) ztráta iluzí o společnosti ostatních členů skupiny

Žáci, kteří se přímo nepodílí na šikanování, ale stávají se svědky takové situace, ztrácí pomalu, ale jistě iluze o ochraně společnosti. Jsou konfrontováni s faktem, že se s tím nedá nic dělat, že dospělí nejsou schopni zajistit potřebnou ochranu a bezpečnost slabším členům společenství. Normy jsou bez zábran překračovány, aniž by to pro agresory znamenalo komplikaci. Vyskytne-li se v budoucnosti podobný problém, bodu k němu apatičtí a pasivní.³⁴

d) snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku

Skupina, kterou šikana úplně pohltí, zcela ztrácí výchovnou funkci, jakou zajišťuje zdravá komunita. Všichni členové jsou něčím poškozováni. Výukový efekt je minimální.³⁵

2. Prevence jako významný spoluhráč

I o šikaně platí, že je mnohem snadnější, účinnější a levnější zlu předcházet, než ho později odstraňovat nebo proti němu bojovat. Prevence šikany je na místě tam, kde k ní dosud nedochází a kde nebyla zpozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde proběhla náprava a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.³⁶

Jak veliký výskyt šikany je na školách, kolik dětí šikanuje a kolik je jich naopak šikanováno? Odpověď na takové otázky je těžká. Přechod mezi nevinným škádlením, přes surový posměch k vážné brutalitě je plynulý. Další překážky k možnému řešení nastávají ve chvíli, kdy se podaří dětem před dospělými šikanu tajit a často se na ni dokonce nepřijde. Mnohdy i samotní učitelé, kteří tuší, že se v jejich třídě něco děje a není něco v pořádku,

³³ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 67.

³⁴ Tamtéž, s. 68.

³⁵ Tamtéž, s. 68.

³⁶ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 81.

přesto raději o věci nemluví, a už z obavy z vlastního selhání, ze strachu danou situaci řešit či pro bezradnost a nevědomost postupů a možného řešení.³⁷

Jednou z možností včasné prevence je výplň volného času u dětí, a to jak dlouhodobými organizovanými aktivitami, tak i jednorázovými a krátkodobými aktivitami, a dále i vytvářením prostorů k prožívání volného času žáků. Takové chvíle, aktivity a prostory možno chápat jako místa a příležitosti, kde probíhá spontánní činnost žáků – a to ať už se jedná o sportovní utkání, hudební kroužky nebo i procházku po okolí bydliště. Důležitost spočívá v možnosti přístupu, podílení se na organizaci a vědomí přejímat odpovědnost.³⁸

U dítěte mají být vypěstovány pozitivní návyky a povinnosti a mělo by prožít i pocit úspěchu. Trávení volného času u počítačových her založených na agresii nebo toulání se po ulicích, kdy rodiče ani nevědí, s kým jejich dítě tráví volný čas, nepřispívá k vytvoření správných návyků a pocitu odpovědnosti.

2.1 Význam prostředí k nastartování šikany

O šikanu se mohou agresori pokusit kdekoliv. Snadněji se bude ukrývat v instituci, která nereaguje a účinně nebrání budoucí oběti. Změna pojetí práce školy by mohla spočívat i v oblasti vytváření sociálních dovedností žáka, v prezentaci sociálních hodnot, v přejímání odpovědnosti za své jednání i jednání okolí. Takových cílů lze dosahovat didaktickými prostředky – skupinovým, párovým či týmovým vyučováním, tedy prostředky, které by vyžadovaly spolupráci a prezentaci individuálních i společenských výsledků. Odpovědnost lze přenést v některých oblastech přímo na žáky, například předsednictvím třídy, řízením školního časopisu, či organizací turnajů. Klima by tak mohlo dávat dítěti najevo, že není anonymní žák, ale osoba, která může prezentovat svým jednáním, uplatnit se a sebeprosadit.³⁹

2.2 Schéma prevence školních šikan

1. „Pedagogická komunita, která posiluje imunitu školních skupin a celých škol proti onemocnění šikanováním.

³⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 13.

³⁸ *Vzdělávací program v oblasti prevence sociálně patologických jevů pro učitelky MŠ: Prevence agresivity a šikany* – interní materiál MŠ Aléská Bělina, s. 3.

³⁹ Tamtéž, s. 3.

2. *Specifický program proti šikanování jako dílčí součást školní komunity, který dokáže případné onemocnění brzy detekovat a účinně léčit.*
3. *Odborné služby resortu školství, tvořené pedagogicko-psychologickými poradnami, středisky výchovné péče, speciálně pedagogickými centry, diagnostickými ústavy apod., jejichž úkolem je umět řešit pokročilé šikany a vůbec poskytnout servis v oblasti prevence šikanování.*
4. *Spolupráce škol s odborníky z jiných resortů a nestátními organizacemi zabývajícími se prevencí šikanování. Patří sem například spolupráce s kriminalisty pro mládež, sociálními kurátory, dětskými psychiatry (zejména při brutálních a kriminálních šikanách).*
5. *Pomoc a podpora ministerstva a krajských úřadů školám při vytváření prevence šikanování.*
6. *Kontrola škol ze strany České školní inspekce, ministerstva školství a krajských úřadů, jak jsou připraveny ochránit žáky před šikanováním.*
7. *Monitorování situace a zabezpečování ochrany práv dětí nevládními organizacemi, jako je například Amnesty International v ČR, Občanské sdružení proti šikanování apod.*⁴⁰

Škola není schopná bezprostředně odstraňovat destruktivní vlivy, které přicházejí zvenčí, může k nim ale přihlížet při hledání ochrany žáků ve svých prostorách. Prevence školních šikan v takovém podání vychází z dosavadních možností školství. Počítá se s nabízenými vyškolenými specialisty v jednotlivých vrstvách prevence, mezi něž lze řadit třídního učitele, školního metodika prevence nebo výchovného poradce, okresního metodika preventivních aktivit, krajského školního koordinátora, školního inspektora, či odborníky ministerstva. Lidé s takovými funkcemi existují, ale bohužel si většinou stále nevědí se šikanováním rady. Proto je pro ně více než nezbytné zabezpečit účinné vzdělávání. Fungování ucelené prevence dále také předpokládá a potřebuje novou spolupráci škol a nadřazených institucí s příslušnými odborníky, tedy se specialisty, kteří se zabývají problematikou šikanování.⁴¹

⁴⁰ KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 198.

⁴¹ *Školní program proti šikanování* [online]. [2003] [cit. 2009-15-02]. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>>.

Otázkou zůstává, jak může samotná škola nejlépe ochránit své žáky? Nejlepší primární prevencí proti agresivitě, proti šikanování a násilí je pedagogická komunita budovaná na základě otevřených kamarádských, bezpečných vztahů a to mezi všemi členy školy. I přes to se může lehce stát, že i ta nejlepší demokratická škola a demokratické společenství nemusí nákaze šikanování výrazně zabránit. Každá škola by měla mít svůj speciální program proti šikaně, který šikanu dokáže včas odhalit a léčit. Cestou k zastavení epidemie násilí mezi dětmi a žáky na školách by mohlo být vytvoření příznivého sociálního klimatu a vybudování speciálního programu proti šikanování.⁴²

2.3 Možný správný postup a jeho zásady

Jestliže se o šikaně doví třídní učitel nebo některý pracovník školy, měl by zasáhnout. Především promlouvat s tím, kdo ho o šikaně informoval. Oznamovatele nechat mluvit vlastními slovy a poskytnout mu prostor pro vyjádření všech svých myšlenek. Teprve pak nastává vhodný čas pro vyptávání se na okolnosti a podrobnosti. Je důležité se při rozhovoru zaměřovat na to, jaký vztah má informátor k oběti a k agresorovi, a tak se ujistit, jestli jsou získávané informace věrohodné. Jestli je oběť odvážná a bude učitele informovat sama, je více než na místě ujistit ji o podpoře a maximální možné ochraně. Je vhodné dotazovat se oběti na to, jak si sama pomoc představuje. Mít na paměti rizika, že by přesto mohlo jít o falešné udání. Pokud by referentem nebyla samotná oběť, je potřeba rozhovor zdokumentovat následujícími kroky. Je praktické výpověď sepisovat, popřípadě dělat si poznámky a viditelná zranění vyfotografovat. V případě potřeby nemusí být na škodu kontaktovat lékaře nebo policii. Je-li škola schopná, poskytnou ochranu oběti a řešit danou situaci, měla by se oběť podporovat v souhlasu se zveřejněním svého problému.⁴³

Měl by následovat rozhovor s agresory. Není zapotřebí zdůrazňovat, aby byl rozhovor veden v ústraní, v žádném případě během vyučovací hodiny. Při větším počtu agresorů je nutné vyslechnout každého zvlášť. Vyslechnout též děti, které šikaně přihlížely nebo o ní věděly, zejména pak ty, o kterých učitel ví, že by mohly poskytnout věrohodné a užitečné informace.⁴⁴

⁴² *Školní program proti šikanování* [online]. [2003] [cit. 2009-15-02]. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>>.

⁴³ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 51, 52.

⁴⁴ Tamtéž, s. 52.

Nejdůležitější je vše promyslet, získat co nejvíce informací, spolupracovat s rodiči, ostatními učiteli popřípadě odborníky. Jestli nechce oběť své informace zveřejnit nebo je-li více než pravděpodobné, že se šikanu nepovede zcela vytlačit, je lepší se do zveřejnění ani nepouštět a hledat nejprve jiná vhodná řešení. Je kolikrát horší pustit se do boje se šikanou a nedovést ji do konce, než ji nechat bez povšimnutí.⁴⁵

2.4 Zabezpečení prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy

a) Úloha ředitele a školského zařízení

- Vytvářet podmínky pro realizaci prevence, nést odpovědnost za minimální preventivní program a vytvářet podmínky pro jeho realizaci.
- V rámci školy pověřit vhodného pracovníka školy funkcí školního metodika prevence, jeho činnost pak ohodnocovat formou osobního příplatku.
- Odpovídat za soustavné získávání odborné způsobilosti a vědomostí, které se týkají prevence a jejích metodik.
- Zajišťovat také soustavné vzdělávání ostatních pracovníků školy v oblasti prevence, informovat své pracovníky o nejnovějších a vhodných formách prevence a o situaci ve škole.
- K tomu také zajistit vybavení školy odbornými a metodickými materiály a dalšími pomůckami pro realizaci prevence.
- Spolupracovat s rodiči, informovat je o preventivních programech, vytvářet prostor pro aktivní účast rodičů společně s dětmi.
- Sledovat efektivitu a účinnost takových preventivních programů a ze závěrů činit opatření.
- Při realizaci spolupracovat s odborníky.
- Zajišťovat zákaz, sankce a ošetření patologických projevů.
- Vytváří podmínky pro poskytování poradenských služeb, ale také zodpovídat za zavádění etické, právní výchovy a výchovy ke zdravému životnímu stylu do výuky.

⁴⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 53.

- Při výskytu sociálně patologických jevů uvědomí krajského školského koordinátora prevence nebo jiného odpovědného pracovníka úřadu krajského či obecního.⁴⁶

b) Školní metodik prevence

- Koordinuje přípravu Minimálního preventivního programu a jeho zavádění ve škole, podle potřeb jej inovuje a podílí se na jeho realizaci a vyhodnocení účinnosti.
- Jeho úkolem je odborně a metodicky pomáhat především učitelům, kteří by mohli ve svých výchovně vzdělávacích předmětech zavádět do výuky oblasti, které se týkají prevence.
- Je kompetentní poskytovat učitelům a ostatním pracovníkům školy odborné informace z oblasti prevence, pravidelně je informovat o vhodných preventivních aktivitách, navrhnout vhodné odborné materiály a pomůcky a sledovat ve spolupráci s dalšími odborníky a pracovníky školy rizika vzniku a projevy patologických jevů, tím pádem navrhnout cílená opatření k včasnému odhalování rizik a řešení vzniklých problémů. Informuje školu o způsobech řešení krizových informací.
- Uplatňuje ve své činnosti především metody, které mají ověřenou účelnost a při kterých je možné měřit a kontrolovat efektivitu.
- Spolupracuje s okresním metodikem, je-li potřeba s krajským koordinátorem prevence, účastní se pravidelných porad organizovaných těmito pracovníky a zajišťuje přenos získaných informací.
- Spolupracuje ale také na základě pověření ředitele s dalšími krizovými, poradenskými a preventivními zařízeními, se zařízeními, která realizují vzdělávání v prevenci a s institucemi, jejichž úkolem je zajišťovat sociálně právní ochranu dětí a mládeže.
- Nepostradatelnou součástí je zajišťování informovanosti žáků školy, jejich zákonných zástupců a pracovníků školy o činnosti těchto institucí.
- Zpracovává pro informace o Minimálním preventivním programu školy pro okresního metodika prevence, popřípadě školského koordinátora.⁴⁷

⁴⁶ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, čl. IV: Zabezpečení účinného fungování systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy – interní materiál MŠ Aléská Bělina, s. 8, 9.

2.5 Možnosti, jak se při šikanování zachovat⁴⁸

a) přihlížet

Je to nejhorší, jak se můžeme zachovat, když vidíme, že někdo někoho obtěžuje, šikanuje nebo mu jinak ubližuje. Tím násilí pouze ignorujeme.

b) nepoužívat násilí

Je sice čestné, bohužel neúčinné, leč vztek a násilí agresorovo chování pouze podpoří.

c) násilí opětovat

Někdy nám pomoci může. Je však vhodnější neprojevat strach a chovat se sebevědomě.

d) svěřit se, přivolat pomoc, učinit oznámení

Svěřit se osobě, které oběť důvěřuje. Přičinit se mohou i druzí, zavolat pomoc, učinit oznámení, hlavně je-li ohrožován někdo jiný.

e) vyhýbat se nebezpečným místům, situacím, zajistit si společný odchod domů

Snažit se vyhýbat místům a situacím, kde je oběť sama, kde se šikana děje a samotnému násilníkovi. Získat si kamarády, společnými silami lze lépe se šikaně postavit a hromadným odchodem ze školy riziko agrese zmenšovat.

f) zorganizovaný odpor

Pomůže nám z dlouhodobého hlediska více než všechno ostatní. Vždy je lepší, když je lidí a hlav na problém více. Než se rozhodne oběť pro boj, měla by vyhledat především dospělého člověka.

g) prokázat odvahu

Jelikož se často stává, že osoby raději skloní hlavu před problémem šikany, je řada na každém z nás, abychom právě tuto řadu nepodporovali.

⁴⁷ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, čl. IV: Zabezpečení účinného fungování systému prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy – interní materiál MŠ Aléská Bělina, s. 9, 10.

⁴⁸ ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: Amulet, 2000, s. 102, 103.

h) učinit oznámení

Může pomoci i druhým. Jen se nesmíme bát.

i) přimět k zásahu policii, odbor sociální péče i jiné instituce

Ti všichni mají zajisté zájem podílet se na zlepšení situace v naší společnosti.

j) věřit vlastní intuici

I zcela nejasný pocit ohrožení bývá obvykle správný. Důležité je reagovat okamžitě.

Vystupovat sebevědomě, získat kamarády, kteří oběti pomohou, vyhýbat se agresorovi a potlačovat strach, jsou zajisté užitečné rady, leč mnohdy těžce vykonatelné. Ze všeho nedůležitější je chtít danou situaci řešit a postavit se jí, svěřit se se svým problémem a trvat na jeho řešení. Nejhorší řešení šikany bývá spojováno s odstoupením oběti, či pouhým kázeňským postihem agresora, neřešená nebo nedořešená situace. Důležitá je prevence a nekompromisní zásah proti tomuto fenoménu.

2.6 Překážky a chyby při počátečním vyšetřování

a) obtížnost získat objektivní a podrobnější informace od oběti

Děje se tak z nejrůznějších příčin a důvodů. Oběti se může těžce mluvit o tom, co se jí stalo nebo stále ještě děje, nechce se vypovídat díky strachu z pomsty, dokonce může být pod tlakem skupiny a pod výhrůzkami co se stane, když promluví.⁴⁹

b) úporné a vynalézavé lhaní agresorů

I dokonce usvědčení agresori často šikanování popírají. Záměrně a promyšleně lžou a nedělá jim sebemenší problém překrucovat fakta. V nejhorších případech se stává, že agresor celou situaci zkresluje a neostýchá se vinu dokonce svalovat na oběť. Pokud se nenajdou svědci a lhaní podporují ostatní členové, je lhaní a pravdu těžké odhalit a dokázat.⁵⁰

⁴⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 77, 78.

⁵⁰ Tamtéž, s. 79.

c) příznačný strach ostatních členů vypovídat

Již v počátečních fázích šikanování je nepříhodné, ptát se nahodilých žáků, co se stalo a jak to bylo. Úplně nejhorší situace však nastává, když se začne podezření na šikanu vyšetřovat ve třídě a vyptává se jednotlivých žáků před ostatními spolužáky.⁵¹

d) ochrana agresorů rodiči

Někteří rodiče neunesou pravdu, že by jejich dítě mohlo šikanovat, nepřijmou výsledky vyšetřování, odmítají vysvětlení a dítě všemožně za každou cenu chrání. Celou věc zlehčují a nejsou schopni se vcítit do postavení a prožívání oběti. Škola pak musí udělat opatření bez dohody s rodiči. Někteří sice informace přijmou, avšak začnou je řešit agresí proti svému dítěti. Lze vidět souvislosti mezi chováním agresora a vlastními rodiči.⁵²

e) obavy rodičů oběti ze spolupráce při vyšetřování

Především se bojí o zdraví svého dítěte. Proto je velmi důležité respektovat strach rodičů a nezasahovat bez kvalifikace a souhlasu rodičů. Chybou je na druhou stranu také to, že se pouze respektují obavy rodičů, nic se neřeší, žák v lepším případě odchází ze školy a role oběti přebírá jiný žák.⁵³

f) ochrana pedagogů a nevědomé bránění agresora

Agresor bývá v pokročilých stádiích šikanování zdatný a na první pohled sympatický jedinec. Spolupráce s pedagogy mu nedělá potíže, dokáže vycházet vstříc a plnit požadavky. Může být považován dokonce za jednoho z nejlepších žáků. Učitelé si pak nedokážou ani představit, že by takový vzorný a poslušný žák mohl někomu ubližovat. Skupinový mechanismus šikanování a proměna ukázkového žáka v brutálního agresora, má své zákonitosti, které nejsou z počátku vnějšímu pohledu vůbec přístupné a vymykají se jakékoliv logice. V takovém případě se potom mohou vyskytovat úspěšní žáci, kteří jsou uvnitř charakterově zcela pokřivení. Tehdy je více než důležité, aby se pedagog naučil vyhledávat projevy a signály, které souvisejí se životem třídy.⁵⁴

⁵¹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 81.

⁵² Tamtéž, s. 81, 82.

⁵³ Tamtéž, s. 85

⁵⁴ Tamtéž, s. 86.

Je těžké šikanu ve škole a větších kolektivech objevit. S kvalitním a angažovaným třídním učitelem, který bude projevovat zájem o své žáky a se svou třídou se mu bude dařit splývat, škola bude spolupracovat s odborníky a jinými organizacemi, prevence, dodržování pravidel, případné sankce a následná terapie budou samozřejmostí, do toho všeho se zapojí starostiví rodiče, neměla by mít šikana tolik podnětů pro vzplanutí a nebezpečné šíření. To vše je náročné, ale pokusit se může každý z nás.

3. Boj a naděje ruku v ruce

Nejtěžším na sdělení a svěření se druhému, že mě šikanují, je, jak říci, co se děje. Děti se mohou bát reakce svých rodičů, svého selhání nebo zařazení k těm, kteří nejsou oblíbení. Ve skutečnosti to nemá s oblibou a selháním nic společného, alespoň ne v případě oběti. Rodiče i samotná škola by měli mít na paměti, že šťastné dítě vyrůstá v bezpečí, je mu umožněno pociťovat štěstí a může stavět na pevných pilířích, které by mu mělo rodinné i školní prostředí poskytovat a nabízet. Žáka může také odrazovat od toho, aby se šikanou něco dělal, strach z agresorovy msty. Při oznámení by měli rodiče své dítě podporovat, situaci nezlehčovat a navzájem spolupracovat se školou. Škola by se pak měla na oplátku postarat o maximální možnou nápravu a snažit se takové patologické chování potírat.⁵⁵

Oběť by měla vědět, že není na takovou věc sama, že existují lidé, kteří chtějí a mohou pomoci. Měla by vědět, že je jednodušší věcem předcházet a včas je řešit, než je potom bolestně odstraňovat, že ohlášením věci se může situace řešit a změnit. Minimálně se oběti uleví. V opačném případě bude šikana pokračovat a vyhrává agresor.

Když nezabírají běžné metody, jak vzniklou situaci řešit, zbývá žákům ještě možnost sepsání petice nebo vyrobít listinu proti šikanování, která bude určená vedení školy s možnými návrhy, jak šikanování zamezit. Například navržením přísnějších trestů, více učitelů konajících dozor o přestávkách, založení skupinky pomáhající obětem šikanování nebo tým, který by fungoval jako prevence a snažil se zjišťovat, kdo a jak je šikanován. Není marné kontaktovat i místní noviny a informovat je o možném založení takové skupiny. Možná se přidá i více lidí nebo ostatní školy.⁵⁶

⁵⁵ GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit: Bezpečnostní průvodce životem pro - náctileté*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 99, 100.

⁵⁶ Tamtéž, s. 101 - 103.

Úloha školy

Když se o šikaně na škole doví, je zapotřebí vyjádřit jasný nesouhlas s tím, co se stalo a jednat bezodkladně. Za každou cenu se snažit uchránit oběť, v krajním případě i tak, že škola agresora zbaví na několik dní školní docházky, aby získala dostatek času problém řešit. Na druhé straně přehnaným soucitem a rozmazlujícím pohovorem s obětí, také ničemu nepomůžeme. S agresory jednáme individuálně, nikoli před třídou. Nezapomínáme, jak se agresor doposud choval, z jaké rodiny pochází a jak moc jsou rodiče ochotni a schopni spolupracovat. Problém se snažíme nejdříve vyřešit domluvou. Pak mohou následovat sankce, například zdržení žáka ve škole po vyučování, vyžadování náhrady za poškozený nebo zničený předmět. Důležité je při všem spolupracovat s rodiči. Prohřešek lze například oznámit trenérovi, ke kterému žák vzhlíží nebo jej oznámit na schůzi rodičů či shromáždění žáků. Možné řešení nabízí vyloučení z mimoškolních aktivit, které škola pořádá. Účinné je, když se žák umístí o přestávkách do blízkosti pedagoga, případně se do školy povolají policisté. Rodiče oběti se ujistí, že škola udělá pro dítě vše, co je v jejích silách. K ústupu musí být donucen agresor, nikdy oběť. Třída by měla vědět, jak budou viníci potrestáni.⁵⁷

Úloha rodičů

Rady pro rodiče agresorů

Jestliže se rodiče doví o tom, že dítě někoho šikanovalo, musí dát oba rodiče jasně najevo dítěti, že se provinilo proti řádu, kterým se společnost řídí. Optimální je, když si dítě svůj čin uvědomí. Jestliže se dítě doopravdy hanbí, mělo by následovat odpuštění, ale trest zůstat nadále stejný. Ve svých přístupech rodiče nesmí polevovat. Trvat na omluvě agresora oběti, ale i své jako zodpovědných rodičů a ujistit oběť a její rodiče, že se situace více opakovat nebude. Umět se také zamyslet nad tím, jestli ve výchově nenastal problém nebo chyba, která by mohla dítě trápit a projevovat se agresí. Nebát se kdykoli vyhledat odbornou pomoc.⁵⁸

Rady pro rodiče obětí

Jestliže rodiče zjistí, že se stalo dítě obětí šikany, nemohou rodiče na nic čekat a okamžitě jednat. Udělat vše, co je v jejich silách, aby svému dítěti co možná nejrychleji a nejúčinněji

⁵⁷ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 54 - 59.

⁵⁸ Tamtéž, s. 63, 64.

pomohli. Jedná se o krizi, ve které bude možné řešení rozhodovat o budoucnosti dítěte. Nestačí nechat odpovědnost pouze na škole. Rodiče musí dítě ujistit o podpoře a ochraně. Je důležité zajímat se přesně o to, co se stalo, kolikrát, kdy a kdo byl přítomen. Je zapotřebí zjistit o útoku na dítě co nejvíce informací. Nebát se požádat o pomoc ostatní členy rodiny. V případě vážného fyzického napadení nechat své dítě odborně ošetřit a neposílat ho následující dny do přímého kontaktu s předpokládanými útočníky, spolupracovat se školou a třídním učitelem. Právním rodičů je možnost žádat představitele školy o sdělení konkrétního postupu. Pokud s vedením školy rodiče nenajdou společné řešení, mohou se ještě obrátit na příslušný školský úřad nebo školní inspekci. Zbývá také možnost vyhledat rodiče agresora a problém řešit společnými silami. Je-li v silách a možnostech rodiny zajistit dítěti bezpečnou cestu ze školy a zpět, dokud nebude záležitost vyřešena, denně ji pak pozorně sledovat.⁵⁹

3.1 Šikana a učitelé

Není vhodné přesvědčovat sebe ani druhé, že ve škole šikana není, a to v žádné podobě. Základním úkolem je prevence. Osvěta není důležitá pouze pro děti, nýbrž pro celý kompletní personál školy. Děti by měly mít komu důvěřovat. Měli bychom se je snažit chránit, a to nejen na rizikových místech, jako jsou třídy o přestávkách, školní hřiště, školní jídelna či bezprostřední okolí školy. Měli bychom umět pečlivě naslouchat dětem i rodičům, mít na mysli, že šikana se špatně dokazuje, ale přesto je zapotřebí proti ní bojovat, protože může oběti poškodit na dlouhé roky a někdy i celoživotně. Docházka do školy bez nebezpečí je základním demokratickým právem dětí i jejich rodičů.⁶⁰

3.2 Šikana a rodiče

Pokud škola rodiče v rámci prevence o problému neinformuje a nevyzývá je ke spolupráci, neuvažují rodiče kolikrát ani o tom, že by se podobný problém mohl týkat právě jejich dětí. Škola by měla rodiče kontaktovat co nejdříve. Stěžejní je samotná reakce a postoj rodičů. Jestliže oznámení doma vyvolá pouze reakci násilí, chování malého agresora se spíše podpoří. Ještě horší varianta nastává v případě vítání útočného chování svých dětí jako projev ostrých

⁵⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 64 - 66.

⁶⁰ *Děti a jejich práva* [online]. [2002] [cit. 2009-19-03]. Dostupný z WWW: <http://www.detskaprava.cz/deti/deti_a_jejich_prava_sikana.htm>.

loktů, se kterými se v dnešním světě lépe žije. Vůči kritice školy mohou být rodiče arogantní a své dítě za každou cenu podporují. A tak se stávají nepřímými účastníky šikany.⁶¹

Rodiče obětí se o šikaně dovědí ve většině případů dříve než rodiče agresorů, protože se dítě se svým trápením i přes výhrůžky svěří nebo se rodiče z chování svých dětí dovědí, že něco není v pořádku. Děti pak často rodiče prosí, ať nezasahují a ať ve škole nic neoznamují. Ti jim bohužel často vyhoví, z prostých důvodů jako jsou nedůvěra v postup a zásah školy nebo domněnek, že časem šikana vymizí a snaží se dítě nedostatečně uklidňovat.⁶²

Jestliže se stanou děti svědky šikany, mají kromě strachu, pocit studu a spoluviny, i když se šikany nemusejí přímo účastnit. Je důležité dětem naslouchat a v žádném případě nezlehčovat to, co vyprávějí. Šikana obvykle sama od sebe nepřestane. Při jakémkoliv podezření, že se dětem něco děje, je nezbytné obrátit se na ředitele školy, na třídního učitele, popřípadě klidně na školní inspekci. Jestliže se jedná o závažnější činy a důvodné podezření, není od věci podat bez ostychu písemnou stížnost.⁶³

3.3 Šikana a děti

Jestliže se děti bojí chodit do školy, zhorší se v prospěchu, dostávají poznámky za nepozornost, mívají poškozené sešity, učebnice, žádají o peníze, mají modřiny či nové šaty, je něco špatně. Děti se za to často stydí, bojí se komukoli říci, že je někdo trápí. Mohou si začít časem dokonce myslet, že jim nikdo nemůže pomoci. Začarovaný kruh plný strachu způsobí, že o sobě začnou děti pochybovat, myslet si, že jsou slabé, že si takové chování zaslouží a už se ani nemusí ptát, proč zrovna ony mají takové trápení.⁶⁴

3.4 Lidská práva a právní následky šikany

„Státem ratifikovaná Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Šikanování je v řadě případů trestnou činností. Šikana může naplňovat skutkovou podstatu trestných činů (omezování osobní svobody, krádeže, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci, vydírání,

⁶¹ Tamtéž

⁶² ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 42.

⁶³ *Děti a jejich práva* [online]. [2002] [cit. 2009-19-03]. Dostupný z WWW: <http://www.detskaprava.cz/deti/deti_a_jejich_prava_sikana.htm>.

⁶⁴ Tamtéž

loupeže, rasově motivované skutky, znásilnění, pohlavní zneužívání). Osoba mladší 15ti let není trestně odpovědná, ale soud pro mládež jí může uložit podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže některá z následujících opatření: dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve střediscích výchovné péče, ochrannou výchovu. Trestní odpovědnost mladistvých (15-18 let) je posuzována soudy pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb., s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti níž se vede trestní řízení. Po dovršení 18ti let věku jsou osoby plně trestně odpovědné a projednávají se běžným způsobem v trestním řízení.“⁶⁵

Je důležité nepodceňovat význam a podstatu prevence. Šikana může ovlivnit každou oběť do konce života. Je-li v našich silách s tímto problémem něco dělat, oznámit ho, pomoci ho řešit, zakročit, nezůstávejme lhostejní.

4. Školní třída ve vývoji v období povinné školní docházky

Existují třídy, které dokážou poskytnout úzkostným a neúspěšným žákům ochranu a které se scházejí i po ukončení povinné školní docházky. Třídy, ve kterých vznikají trvalá přátelství, které mají sílu organizovat a sbírat pěkné zážitky i mimo prostory školy. Bohužel se můžeme setkat také se třídou, ve které vzrůstá agresivita a další patologické jevy, klesá zájem o dění i výuku a dobré vztahy jsou takřka výjimkou.⁶⁶

4.1 Šikana jako záležitost celé skupiny

Škola by měla pro děti představovat místo s pocitem bezpečí a pohody. Díky prostředí, které znají, díky lidem, kterým mohou důvěřovat a díky tomu, že jsou uzavřeni před vnějším světem a možnými nástrahami. Každý den můžeme pro svou bezpečnost udělat opatření a věci, abychom se potenciálně škodlivým situacím vyhnuli nebo se jim pokusili předcházet. Nicméně prostory školy se strategií a v možnostech trochu liší. Tak jako má škola své výhody, nevýhodou se může stát pravidelná povinná docházka, být při vyučování ve třídě, chodit na uzavřené toalety, sdílet společnou šatnu, převlékat se na tělocvik v daných prostorách, obědovat s možnými agresory. Je téměř jasné, jak a kde budou děti svůj čas po celé dopoledne trávit. Nutností při výskytu problému je řešit jej ihned od začátku, aby mohly děti

⁶⁵ Rodiče pozor! Šikana mezi dětmi je skryté nebezpečí - Propagační materiál Policie České republiky.

⁶⁶ HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele: Výbraná témata*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 22, 23.

chodit do školy beze strachu a nedostaly šanci být negativně ovlivněny a mít mnohdy následky až do konce svého života.⁶⁷

K podmínkám zdravého a dobrého sociálního klimatu školy patří nepochybně pocit bezpečí každého žáka školy. Škola by měla mít povinnost a ve svém zájmu předcházet náznakům agresivity, umět si poradit a zvládat způsoby odstraňování šikanování mezi dětmi. Všichni zaměstnanci školy i samotní žáci musí vědět o tom, že agresivní chování není ve škole ani tolerováno, ani akceptováno. Vnímavý, empatický, informovaný učitel, který má chuť všimnout si patologických jevů, má větší pravděpodobnost takové chování včas podchytit.⁶⁸

Šikana není záležitostí pouze dvou lidí, kterých se přímo týká nebo těch, kteří se na ní spolupodílejí. Nebyla by možná bez těch, kteří ji pomáhají (ať už aktivně nebo pasivně) podporovat a šířit, bez místa, kde může v klidu působit a bez okolností, které jí k růstu a vývoji pomáhají. Stává se, že většině dětí je agrese proti mysli, že ji nepraktikují a že ji mohou dokonce odsuzovat. Jestliže se stane obětí šikany žák, který je třídě nesympatický, kterým třída pohrdá, může se šikana stávat více tolerovatelnou a děti ji mohou kupodivu začít schvalovat.⁶⁹

4.2 Školní docházka a vývoj jedince

S nástupem do školy se musí začít žák umět podřizovat novým požadavkům, množství povinností, změně režimu i postavení v rodině. Pro dítě to znamená novou a značnou zátěž. Do popředí se dostávají představy a fantazie. Ty je však nutno usměrňovat tak, aby se každý žák nevzdaloval od reálného světa. S tím souvisí také hraní her a nastupující agresivita počítačových přestřelek. City žáka postupně ztrácejí afektivitu a dostávají se pod vědomou kontrolu. A tak každý jedinec postupně už i v tomto raném věku dokáže usměrňovat mnohé projevy nálad a agresivních impulsů. Dokáže také nežádoucí city zakrýt, i když je uvnitř prožívá. Poté nezbývá než je kompenzovat v jiných činnostech. Nejlepším řešením je

⁶⁷ GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit: Bezpečnostní průvodce životem pro - náctileté*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, s. 94.

⁶⁸ *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* [online]. 2005 [cit. 2009-03-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.icm.cz/sikana-charakteristika>>.

⁶⁹ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 39.

například sport. Je důležité vytvářet smysl pro odpovědnost, povinnosti a dodržování norem. Pro formování zdravé osobnosti je zapotřebí rozvíjet sebevědomí dětí. Není dobré dítě před těžkostmi chránit, má-li již předpoklady k jejich zvládnutí. Cíle musí odpovídat předpokladům dítěte. Jsou-li příliš vysoké, žák je vzdá a příliš nízké cíle zase nevyžadují zvláštní úsilí k jejich dosahování a z hlediska utváření vůle jsou bezcenné. Dítě se nerodí s hotovými mravními vlastnostmi, ale musí si je postupně osvojovat a zvnitřnit si systém mravních norem. Patologické jevy lze potlačit a napravit důslednou a jednotnou výchovou a osobním vzorem.⁷⁰

S nástupem druhého stupně přichází období pohlavního zrání, růstu a psychických změn. Přichází také období emoční lability a záporné emocionality. Je to období hledání vlastní identity, vnímání smyslu života, sebe sama, ale především jak mne vidí ostatní. Je to období změn názorů, chování a jednání. Je to příprava pro stabilizaci osobnosti, která bude schopná kontrolovat a efektivně využívat svých schopností a dovedností, vhodně reagovat na různé životní situace, bude zodpovědná a emočně vyvážená. Poměrně často budou žáci reagovat nepřiměřeně a negativně. Neochota k činnosti, pocity nespokojenosti a hněvu nejsou nic neobvyklého, ale bez důslednosti to mohou být doprovodné spouštěče k přílišné agresivitě. A to všechno jsou důvody, proč jednat s žáky trpělivě, opatrně, ale především důsledně.⁷¹

Osobnost dítěte, jeho charakter, intelekt a temperament se začal již dávno před nástupem povinné školní docházky utvářet. V období docházky na základní školu se osobnost jedince může stále ještě ale formovat. Nemusí být pozdě zvrátit nežádoucí chování a podpořit silné či naopak posílit slabé stránky každého jedince.

V mladším školním věku, závisí vztahy mezi žáky a struktura skupiny především na učiteli a jeho autoritě. Ve třídě vládne hierarchie a systém hodnot, příslušenství ke skupinám a možnost stát se podřazeným nebo nadřazeným členem. Učitelka, ale také některý ze silných osobností žáků, se stávají symbolem norem, jejichž význam již dítě pozná a je schopno jim porozumět, přijmout je bez zábran a výhrad a více či méně umět doplnit. Začínají se objevovat základní prvky struktury. V tomto období jsou žáci ochotni jednomyslně souhlasit s postojem učitelů. Postupem se však rozvíjí aktivity, ve kterých se budou prosazovat jedinci

⁷⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, s. 47, 49, 50, 51.

⁷¹ Tamtéž, s. 57 – 59.

nejen sami, ale ve kterých se stále ještě promítá paralelní charakter s prvky nápodoby a hromadného chování.⁷²

S druhým stupněm přichází větší potřeba samostatnosti, prosazování vlastní osoby a rovnocenného partnerství. Nedodržování respektu a projevů dospívající osobnosti, může vést k obranné kritice, odporu a agresí. Jedinec bude chtít uplatňovat nároky na podíl moci. Ta musí být však stále pod kontrolou norem a postojů ostatních členů skupiny a učitele. Dochází k výrazné individualizaci, svébytnosti a svéráznosti, které díky pevným pravidlům mohou vést ke zdravému růstu každého žáka. Častěji se vytvářejí party a bohužel i agresivní seskupení, projevující bezohlednost vůči odlišným žákům. A tehdy je nepostradatelná úloha učitele jako vedoucího třídy a odpovědné osoby.⁷³

Podíl na harmonickém vývoji jedince mají rodiče, škola, třídní učitel a další odborníci. Je důležité spolupracovat, vnímat, chtít bojovat a s dalšími poznatky se vyvíjet, protože skupina přináší nejen pozitivní možnosti, ale naskýtá i komplikace. Působení třídy na sociální a morální vývoj žáka a životní spokojenost v době školní docházky je zřetelné a tak by měla být snaha o vývoj zdravého jedince zcela samozřejmá.

4.3 Osobnost učitele

Mezi dětmi vznikají neustále nějaké konflikty. Někdy jde pouze o škádlení, jindy se může jednat o boj o moc. Učitel se v takových chvílích musí umět prosadit jako ten, kdo má ve sporech poslední slovo s objektivní spravedlností. Jestliže si chce učitel udržet přízeň své třídy a udržet její zdravé fungování, potřebuje k tomu její přízeň. Děti by měly svému učiteli věřit, respektovat ho a měl by jim pokud možno imponovat. Pokud svému učiteli nebudou děti věřit, rozumět si s ním, v krajním případě dokonce nenávidět a pohrdat jím, začnou mu skrytě nebo i zjevně klást odpor a bude se těžce dosahovat s takovou třídou a učitelem možných výsledků.⁷⁴

Součástí je zaměření na děti, které jsou ve třídě nějakým způsobem slabší. Nemyslí se pouze slabší v učení, ale především ve své plachosti, úzkosti nebo izolovanosti. Můžeme

⁷² HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele: Vybraná témata*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 45, 46.

⁷³ Tamtéž, s. 48 - 50

⁷⁴ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 72.

takové děti povzbuzovat, dodat jim odvahy, posilovat jejich sebevědomí a dát jim možnost vyniknout a především je zapojovat do kolektivu. Pokud nechce učitel, aby ve třídě vládly zákony smečky, musí mít dobré informace o tom, co se ve třídě děje. A to ať povídáním o tom, co děti zajímá, ale i projevovat porozumění pro jejich slabosti a prohřešky. Pro toto všechno je důležité, aby byl učitel přirozenou autoritou. Pokud si nechá (bude muset) nechat líbit urážky na svoji osobu a možné vzpoury od asociálních dětí, jak pak bude moci ochránit ostatní děti před agresory.⁷⁵

Udržet si autoritu na druhém stupni je obtížnější a to vzhledem k nástupu pubertálního věku dětí a k větší potřebě jejich sebeprosazení. Ve třídě se střídá celá řada učitelů. Vhodné je, aby učitel měl na výuce své třídy co největší podíl a podporu ředitele pro svou roli. Na prvním stupni mají sice děti jednoho třídního učitele, ale jestliže si je po celých 5 let nevede, ztrácí to také význam. Je zapotřebí se ptát dětí na jejich názory a přání, dávat jim možnost volby a přejímat za to odpovědnost, pěstovat žákovskou samosprávu, otevřeně informovat rodiče o problémech školy, umožňovat rodičům co nejčastější přístup do školy a podílet se na organizaci. Již od útlého věku je třeba vštěpovat dětem základní hodnoty, na nichž společnost stojí, především být sám příkladem. Dalo by se také při třídnické hodině diskutovat se žáky o tématech, která se přímo šikany, diskriminace a utiskování týkají. Učitele by mělo zajímat, co si žáci myslí. O tom, jak by se k nim měl učitel chovat, jak by se měli oni chovat k němu a k sobě navzájem. Když už se žákům nepodaří dospět k názoru, že by se měli navzájem chránit. Výhrou je i vědomí vzájemné pomoci.⁷⁶

Má-li učitel podezření, že se v jeho třídě něco děje a není něco v pořádku, stačilo by možná pro začátek rozdat anonymní dotazníky, zahrát si na toto téma hry nebo děti přesadit. Agresora znejistit a dát mu najevo, že se o šikaně možná ví, že se něco může dít, že takové chování není na škole tolerováno a umožnit oběti zmizet agresorovi alespoň během vyučování z dohledu.

4.4 Poznávání třídy

Nenahraditelné informace můžeme získávat při poznávání třídy z celého komplexu okolností. Předmětem poznávání a následné možné diagnostiky se musí stát jak učitel, rodina, tak především žáci. Třída jako sociální útvar, její struktura, interakce, komunikace mezi žáky,

⁷⁵ ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 73, 76.

⁷⁶ Tamtéž, s. 77 - 82

její dynamika a vývoj, jsou významné elementy, které se podílejí na chodu třídy. Pedagogicky nejvýznamnější diagnostické závěry se týkají sociální tvořivosti a osobnosti jednotlivých žáků a jejich charakteristik podmíněných sociálními dispozicemi. Školní prostředí však nedokáže zdaleka vysvětlit, proč se žák projevuje tím a tím způsobem a tak je zapotřebí získávat také informace i o rodinném prostředí žáka. Protože do chování ve třídě se promítá celkový sociální vývoj každého z žáků.⁷⁷

Kolikrát nikdo ani netuší, v jakém prostředí žák vyrůstá, co ho vede k šikanování, nepřiměřenému a negativnímu chování. Může se stát, že bude nakonec potřebovat větší pomoc než samotná oběť. Učitel stráví s dětmi nezanedbatelnou část dne. Může zanechat v dětech stopy, ale jde to velmi obtížně, pokud samotní rodiče nebudou se školou spolupracovat, nepovedou své děti k důsledné výchově a především nebudou-li mít na své děti čas, nebudou-li jim naslouchat, vyplňovat jim volné chvíle a učit je odpovědnosti, je veškerá snaha ostatních lidí velmi ztížena.

4.5 Spolupráce s rodinou

Rodina ovlivňuje vývoj a život dítěte a svými vlivy se svým způsobem promítá do postavení žáka ve třídní skupině. Sledování sociologických a sociálně psychologických charakteristik rodin žáků je proto významným východiskem pro pochopení a vedení třídy i jednotlivého žáka. Závisí na charakteristikách rodiny jako skupiny, na její struktuře, atmosféře, vzájemných vztazích členů a na výchovném stylu rodičů.⁷⁸

Stává se, že rodiny iniciátorů a aktivních účastníků šikanování selhávají v naplňování citových potřeb svých dětí. U agresorů nacházíme známky citové deprivace a postrádáme mravní hodnoty. Agresori také mohou vyrůstat s agresivními a brutálními rodiči. Někdy bývá v rodině nadměrně ochranná matka či absence otce. Další varianta se nabízí v podobě neurotické rodiny, kde jsou členové napadáni nejistotou, poruchami sebehodnocení a zvýšenou úzkostností.⁷⁹

Rodiče by měli věnovat pozornost některým možným projevům šikany, ke kterým patří absence kamarádů, kteří by oběť doma navštěvovali, se kterými by dítě trávilo svůj volný čas.

⁷⁷ HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele: Vybraná témata*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002, s. 25, 26.

⁷⁸ Tamtéž, s. 41.

⁷⁹ KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 64 - 65.

K projevům se budou řadit také bezesporu ranní nechutenství k jídlu, nechut' do školy odejít a pro cestu domů děti prosí o dovoz nebo vyzvednutí. Děti chodí domů hladové, usínají s pláčem, mívají zlé sny, mohou ztrácet zájem o učení, začnou hůře prospívat. Dalším výrazným rysem je apatie, smutek a strach. Děti často žádají o peníze, ztrácí osobní věci a mohou začít agresivně útočit vůči svým sourozencům nebo jiným dětem. Projevují se možné somatické potíže.⁸⁰

Co se týče šikany, měly by o ní toho co nejvíce vědět učitelé, školní odborníci i samotné děti, ale i další personál školy, nevyjímaje například paní kuchařku nebo paní uklízečku. I ony se pohybují v prostorách školy a mohou se často více než učitelé dostávat do míst, které se přímo vybízejí pro šikanování a mohou se stát snadněji anonymními svědky a následně důvěrným zdrojem informací.

4.6 Výběr aktivit užívané ZŠ Aléská k posílení třídního kolektivu

Po zkušenostech z let minulých, kdy přednášky o problematice šikany přinášely holé a strohé informace a u dětí neměly velký úspěch, došlo k vytvoření týmu a spolupráce mezi metodikem školní prevence, výchovným poradcem, školním psychologem a speciálním pedagogem. Každý měsíc dochází k pravidelným schůzkám metodika školní prevence dané školy třídními učiteli, a tak se vytváří prostor pro komunikaci, odborné rady, supervizi a předávání možných zkušeností. Hlavním tématem je náplň práce třídních učitelů a jak lze pracovat s dětmi, například formou modelových situací, dramatizací, ale především aktivit a her. K jejich realizaci dochází v rámci třídnických hodin nebo při občanské výchově. Pro lepší představu lze uvést pár následujících příkladů.

Naslouchání

„Žáci se rozdělí do dvojic. Jeden řekne několik vět a druhý je zopakuje formou: „Řekl jsi, že...“ Druhý potvrdí, zda správně rozuměl a pochopil myšlenku. Pokud ne, první zopakuje věty a hra pokračuje. Při naslouchání projevujeme různým způsobem souhlas nebo pozornost (tvář je obrácena k partnerovi, pozorný výraz tváře, občasné přikývnutí).“⁸¹

Mlčící partner

„Nejprve učitel předvede, o co půjde a odejde za dveře. Děti se mezi sebou dohodnou na důvodu svého mlčení. Potom ho zavolají do třídy. Jeho úlohou bude zjistit důvod jejich

⁸⁰ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení [online]. 2005 [cit. 2009-03-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.icm.cz/sikana-charakteristika>>.

⁸¹ LENCZ, L., KŘÍŽOVÁ, O. *Etická výchova: metodický materiál 1*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2000, s. 27.

mlčení. Učitel klade otázky, na které děti neodpovídají slovně a pouze z výrazu jejich tváří se musí domýšlet. Jakmile uvede správný důvod, žáci mu již mohou odpovědět. Podobně to mohou vyzkoušet i dobrovolníci, případně se může určit kontext: Mlčící pacienti a lékař, mlčící zákazníci v restauraci a vrchní, ...⁸²

Sebeovládání

„Dětem vysvětlíme, že rozdíl mezi dobrým a špatným kytaristou je v tom, že dobrý kytarista ovládá svůj nástroj, ale špatný ne. Spolu s dětmi shromáždíme množství námětů o ovládání našich možností, schopností a strojů jako klíči k úspěchu v různých oblastech života.

*Pokračujeme poukázáním na to, že rozdíl mezi dobrým a špatným člověkem je v tom, že dobrý ovládá své pudy, tělo a schopnosti, ale špatný ne. Posléze se ptáme dětí na jejich zkušenosti se sebeovládáním a povíme jim své. Potom společně formulujeme v otázkách typických pro jejich věk náměty, které podporují sebeovládání.*⁸³

Hra na pastýře

*„Na lístky napíšeme jména všech dětí. Každé dítě si vytáhne jeden lístek. Tak se stává pastýřem dítěte, jehož jméno si vytáhlo. Po dobu určenou učitelem se o něho bude starat, projevovat drobné pozornosti, pozorně naslouchat, dá malý dárek, atd. Po uplynutí určené doby mají děti uhádnout, kdo byl jejich pastýřem.*⁸⁴

Květinky dětí

*„Cílem je povzbudit sebevědomí dětí a motivovat jejich zájem dělat něco pro druhé. Učitel na viditelném místě ve třídě vyčlení prostor, kde každému dítěti nakreslí nebo jinak vytvoří stonek květiny se středem květu a s jedním zeleným lístkem stonku. Na tomto lístku bude napsáno jméno dítěte, v průběhu roku se potom ke středu kvítku budou přišpendlovat nebo přilepovat lístečky od ostatních dětí nebo od učitele s krátkým komentářem a popisem, vyjadřujícím vděčnost nebo ocenění za nějakou příhodu nebo čin, např.: „Děkujeme za pomoc, Péťa“, „Udělal jsi mi radost, že ses mě zastal, Květa“, „Počkala jsi na mě před obědem, Jana“, „Pomohl jsi mi s úlohou, Franta.*⁸⁵

⁸² LENCZ, L., KŘÍŽOVÁ, O. *Etická výchova: metodický materiál* 1. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2000, s. 27.

⁸³ Tamtéž, s. 48.

⁸⁴ Tamtéž, s. 52.

⁸⁵ Tamtéž, s. 52, 53.

Vysvětlit své názory a svá práva

„Hrajete nějakou hru s kostkami. Tvůj přítel prohrává. Je nazlobený, a proto mění svévolně pravidla hry.

Ty: Takhle jsme to ještě nikdy nehráli. Proč chceš změnit pravidla hry?

On: Doma to hrajeme tímhle způsobem.

Ty: Pozorně jsem si prostudoval pravidla a je to tak, jak říkám. Pokud chceš, můžeš se o tom přesvědčit. Donesu ti pravidla.

Proč je třeba trvat na svých právech v podobné situaci? Co se stane, pokud to neuděláš?

Navrhňte asertivní, pasivní a agresivní odpověď (formou diskuze nebo hraní rolí) v následujících situacích:

1. Je přestávka a běháš po školním hřišti. Přejde spolužák a řekne ti, že můžeš chodit jen po levé straně hřiště.

2. Jdeš do obchodu, prohlížíš si zboží nebo chceš koupit dárek pro přítele. Přejde prodavač a posílá tě pryč s odůvodněním, že tam nemáš co hledat.

3. Někdo si od tebe půjčil nějaký předmět, je ti trapné mu to připomínat, ale potřebuješ ho. Budeš ho urgovat. Jak?

4. Kupuješ zmrzlinu a vrátí ti méně, než by měli.

5. Stojíš v řadě na oběd a někdo se postaví před tebe.

6. Doma se střídáme s ostatními sourozenci při umývání nádobí. Sestra tvrdí, že jsi na řadě ty, ale není to pravda.

7. Díváš se na zajímavý film v televizi, přijde otec a přepne na jiný program nebo se chce dívat na zprávy (možná asertivní reakce: poprosit ho, zda by mu nestačila „jedenadvacítka“ nebo pozdější zprávy na jiném kanále).“⁸⁶

⁸⁶ LENCZ, L., KŘÍŽOVÁ, O. *Etická výchova: metodický materiál I.* 1. vyd. Praha: Luxpress, 2000, s. 112.

III. METODOLOGICKÁ ČÁST

1. Charakteristika výzkumné metody

Cílem bakalářské práce byla analýza představ a povědomí (míra informovanosti) žáků ZŠ Aléská v Bílině o fenoménu agresivity a šikany ve skupině a vývoj těchto představ v průběhu školní docházky, analyzovat aktivity v oblasti diagnostiky a prevence šikany realizované na Základní škole Aléská v Bílině, komparovat dětské představy a míru informovanosti o problematice šikany s charakterem preventivních aktivit realizované školou, posoudit míru komptability a navrhnout případné pozitivní úpravy vycházející ze získaných údajů a spolupráce se školou.

K analýze představ a povědomí žáků o agresivitě a šikaně a možné komparaci s informovaností a charakterem preventivních aktivit realizované školou byla jako nejvhodnější výzkumná metoda zvolena metoda kvantitativního výzkumu pomocí dotazníku. Kvantitativní sběr dat spolu s nevýhodami jako jsou abstraktní a obecné získávání informací a reduktivní získávání dat, přináší svá pozitiva. Ta se ukrývají za relativně rychlým, přímočarým, přesným a za výsledky nezávislým na zadavateli sběrem dat. Vzhledem k vysokému počtu předpokládaných respondentů a pro poskytující anonymitu nebylo zapotřebí o výběru výzkumné metody dlouze uvažovat.

Při sestavování dotazníku a výběru skladby jednotlivých otázek bylo hleděno nejen na srozumitelnost, výstižnost, návaznost, ale především jak pomůže k dosažení požadovaného cíle bakalářské práce.

2. Předpoklady práce – stanovené hypotézy

1. Domnívám se, že alespoň jeden žák v každé třídě se se šikanou na základní škole Aléská setkal.
2. Podle mého názoru se žáci bojí říci o tom, že jsou šikanováni a když už promluví, svěří se kamarádovi.

3. Kvantitativní výzkum – dotazník

„Vzorem kvantitativního přístupu k výzkumu ve společenských vědách jsou metody přírodních věd. Předpokládá se, že i lidské chování můžeme do jisté míry měřit a předpovídat. Kvantitativní výzkum využívá náhodné výběry, experimenty a silně strukturovaný sběr dat

*pomocí testů, dotazníků nebo pozorování. Konstruované koncepty se zjišťují pomocí měření. Získaná data jsou analyzována statistickými metodami s cílem je popisovat, případně ověřovat pravdivost představ o vztahu sledovaných proměnných.*⁸⁷

Metoda hromadného získávání údajů pomocí písemných otázek, může mít podobu experimentální či neexperimentální. Dělí se podle formy na otázky otevřené, uzavřené, strukturované či nestrukturované. Lze používat otázky škálové. Dotazníky pro bakalářskou práci byly použity dva. Pro žáky 3. až 5. tříd po 23 otázkách s 22 otázkami otevřenými a jednou strukturovanou. Pro žáky 6. až 9. tříd po 26 otázkách s 25 otázkami otevřenými a jednou strukturovanou. Oba dotazníky byly zakončeny vloženým kontaktem na linku bezpečí, který děti mohly v případě potřeby odtrhnout. Pro dokreslení celého obrazu a získání kompletního sběru dat, byli žáci 1. a 2. tříd požádáni o spolupráci nakreslením obrázku na zadané téma šikany.

O spolupráci byli požádáni žáci 1. až 9. tříd Základní školy Aléská v Bílině. Pro větší věrohodnost a navrácení dotazníků byla ve třídě možná moje osobní účast. Bez náklonnosti a pomoci paní ředitelky a pochopení třídních učitelů by však takové získávání nebylo vůbec uskutečnitelné.

⁸⁷ ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I. *Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce*. 1. vyd. Liberec: TUL, 2006, s. 15.

IV. PRAKTICKÁ ČÁST

1. Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku prvního stupně

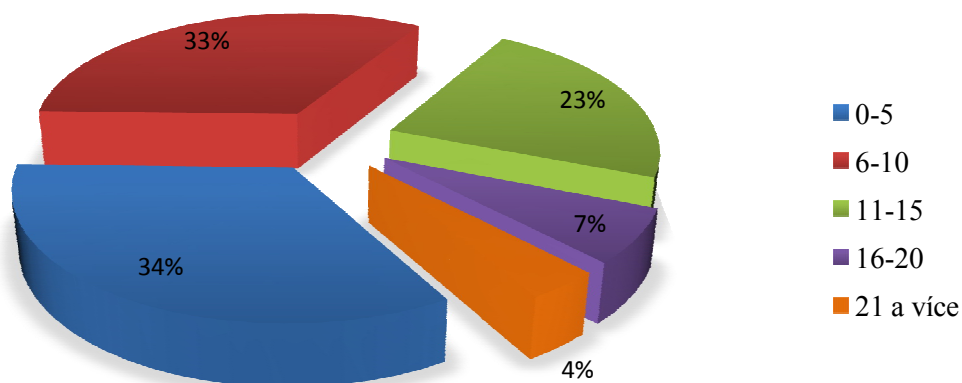
Otázka č. 1

Napiš jména svých kamarádů ve třídě:

Tabulka č. 1

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
0-5	54	33.75
6-10	53	33.125
11-15	36	22.5
16-20	11	6.875
21 a více	6	3.75
Celkem	160	100

Obrázek č. 1

U této otázky nebylo záměrem zjistit počet jmen, příjmení či přezdívek kamarádů, jako spíše to, kolik kamarádů a jestli vůbec nějaké kamarády děti ve třídě mají. Potěšujícím faktem bylo, že děti neměly častokrát problém s hojným výčtem uváděných jmen a přezdívek. Nutno však podotknout, že se našel dotazník, ke kterému se bylo nutné vrátit a pátrat po souvislostech. Chlapec se zprvu zmiňuje, že žádného kamaráda nemá, nikdo se s ním nebaví. Poté však poznámku škrtná a jedno jméno spolužáka uvádí. Vzhledem k tomu, že se většina dětí podepsala, nebylo těžké zjistit, že je všechno jinak, než by se na první pohled zdálo. Z 25 dětí přiznává strach z dotyčného žáka 5 dětí a dalších 6 dětí se s chlapcem nebaví pro jeho agresivitu, posměch a provokace.

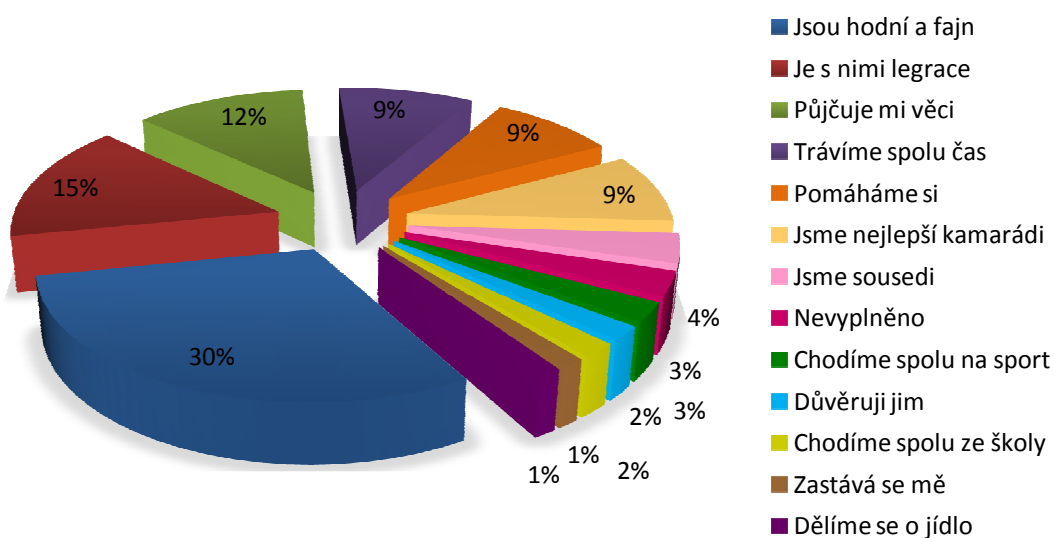
Otázka č. 2

Proč se stali tvými kamarády právě tito spolužáci?

Tabulka č. 2

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Jsou hodní a fajn	48	30
Je s nimi legrace	24	15
Půjčuje mi věci	19	11.875
Trávíme spolu čas	15	9.375
Pomáháme si	14	8.75
Jsme nejlepší kamarádi	14	8.75
Jsme sousedi	6	3.75
Nevyplněno	5	3.125
Chodíme spolu na sport	4	2.5
Důvěřuji jim	4	1.875
Chodíme spolu ze školy	3	1.875
Zastává se mě	2	1.25
Dělíme se o jídlo	2	1.25
Celkem	160	100

Obrázek č. 2

Většinou se v odpovědích děti shodovaly v tom, že se s dotyčným spolužákem kamarádí pro jeho kladné vlastnosti. Bylo zajímavé pozorovat, jak se odpovědi s narůstajícím věkem začínají odlišovat. Žáci 3. tříd si u svého kamaráda váží toho, že je na ně hodný. U žáků 5. tříd jsou důležité společné zájmy, trávený čas a legrace. S vyšším věkem se postupně důvody stávají ještě promyšlenější.

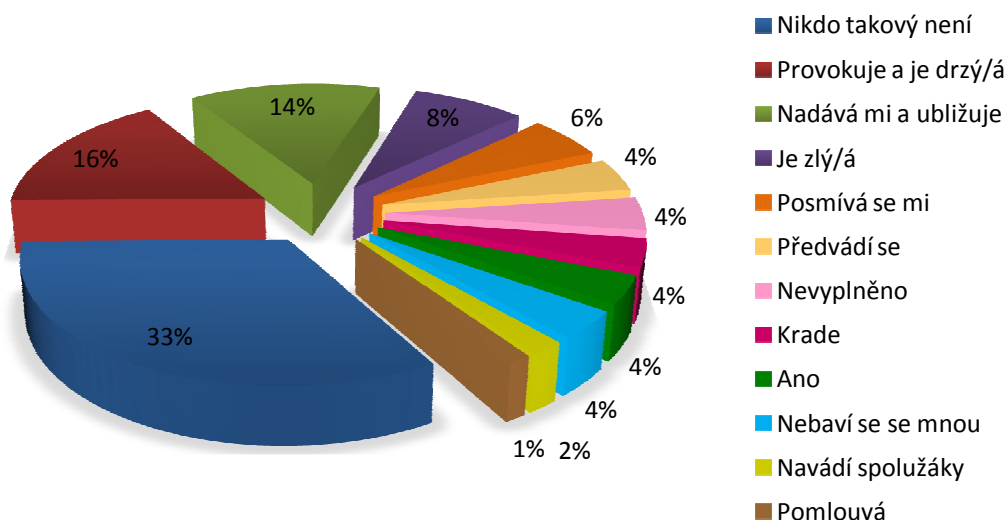
Otázka č. 3

Je naopak ve třídě někdo, s kým se vůbec nekamarádíš? – z jakého důvodu

Tabulka č. 3

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nikdo takový není	53	33.125
Provokuje a je drzý/á	26	16.25
Nadává mi a ubližuje	22	13.75
Je zlý/á	13	8.125
Posmívá se mi	9	5.625
Předvádí se	7	4.375
Nevyplněno	7	4.375
Krade	6	3.75
Ano	6	3.75
Nebaví se se mnou	6	3.75
Navádí spolužáky	3	1.875
Pomlouvá	2	1.25
Celkem	160	100

Obrázek č. 3

Každý třetí žák žádného spolužáka, se kterým by se z jakéhokoliv důvodu nebavil, nemá. Avšak nedá se opominout viditelný fakt, že se děti rozepisují o zlých spolužácích, kteří ubližují, posmívají se a něčím spolužáky provokují. Horší je, že se situace opakují a jsou dětem nepříjemné. Tomu se nejspíše na žádné škole a ve větších kolektivech nelze vyhnout, stálo by ale za zvážení, jestliže se nedá rizikovým situacím částečně zamezit. Těžko radit, ale bylo by možná dobré zřídit schránku důvěry nebo zařazovat do výuky hry na budování soudržnosti tříd.

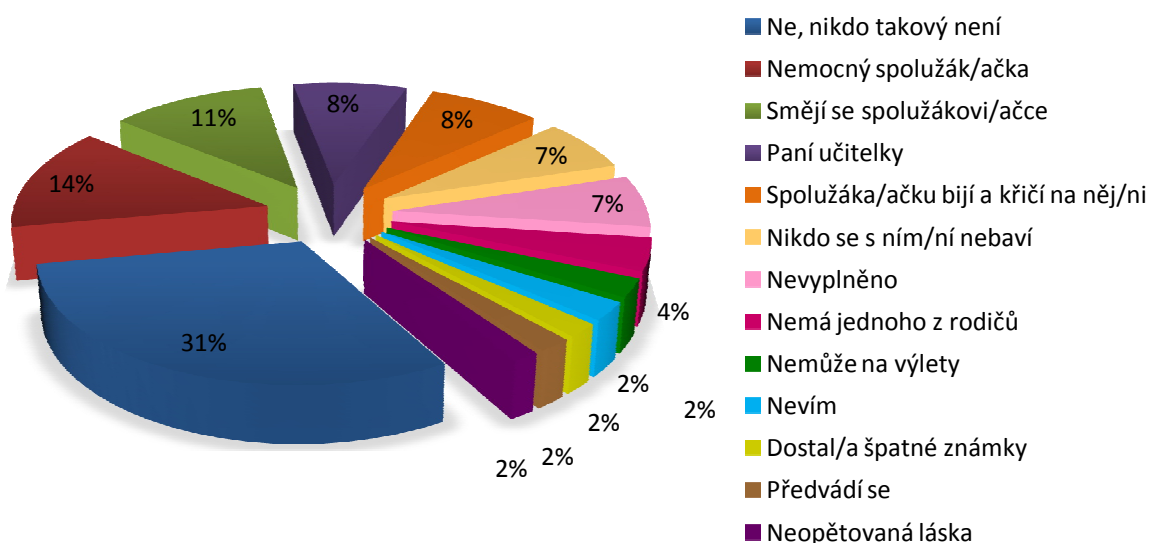
Otázka č. 4

Je ti ve třídě někoho líto? – z jakého důvodu

Tabulka č. 4

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne, nikdo takový není	49	30.625
Nemocný spolužák/ačka	22	13.75
Smějí se spolužákovi/ačce	18	11.25
Paní učitelky	13	8.125
Spolužáka/ačku bijí a křičí na něj/ni	13	8.125
Nikdo se s ním/ní nebaví	11	6.875
Nevyplněno	11	6.875
Nemá jednoho z rodičů	7	4.375
Nemůže na výlety	4	2.5
Nevím	4	2.5
Dostal/a špatné známky	3	1.875
Předvádí se	3	1.875
Neopětovaná láska	2	1.25
Celkem	160	100

Obrázek č. 4

Po přečtení dotazníků třetích až pátých tříd bylo potěšujícím zjištěním, jak dokážou být děti empatické, pozorné, uvědomovat si a reflektovat situace, které se kolem nich dějí. Důležité je zajisté také zjištění, že nejsou dětem pocity, které vnímají, lhostejné. Na rozdíl od žáků druhého stupně více dětí vzhlíží s obdivem k paní učitelce. Čtvrtá nejčastější odpověď zněla soucitně, děti litují svou paní učitelku. Myslí si, že ji musí z nich, z jejich chování, bolet hlava.

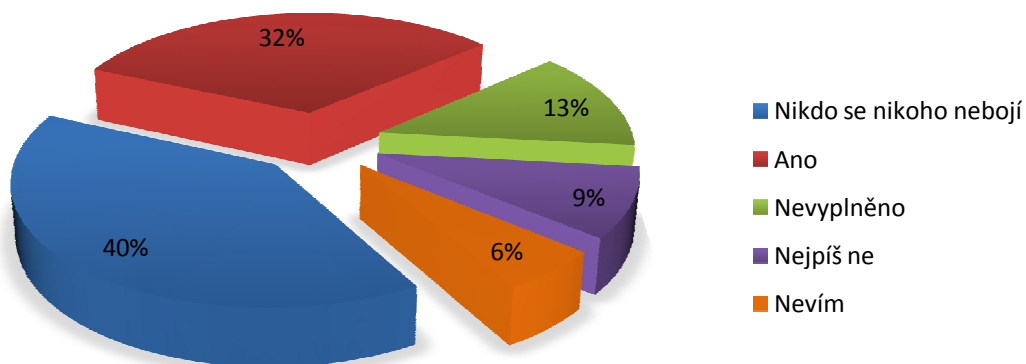
Otázka č. 5

Myslíš si, že se ve třídě někdo někoho bojí? – z jakého důvodu

Tabulka č. 5

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nikdo se nikoho nebojí	64	40
Ano	51	31.875
Nevyplněno	21	13.125
Nejspíš ne	15	9.375
Nevím	9	5.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 5

Otázka č. 5 „Myslíš si, že se ve třídě někdo někoho bojí?“ přinesla spousty nových svědectví a zjištění, jak někteří spolužáci děti bijí, křičí na ně a provokují je. Ve většině případů se tak děje ze strany chlapců k dívkám. Děti uvádějí i konkrétní jména, která se opakují. Tvrzení byla hodně podobná odpovědím ze třetí otázky. Opakující se jména žáků v konkrétních třídách se zdají být již problémem. Ve dvou třídách děti píšou o trochu jiném příběhu. Jednou se jedná o chlapce, podruhé o dívku, se kterými se nikdo nebaví a zmiňuje se o nich téměř celá třída. Díky konkrétnímu popisu budou moci výpovědi posloužit ke konzultaci se školním metodikem prevence dané školy.

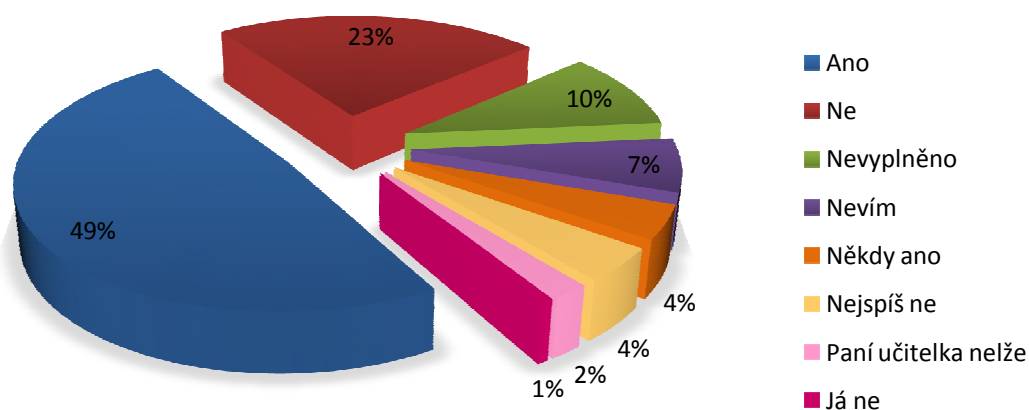
Otázka č. 6

Stává se u vás ve třídě, že někdo v důležitých věcech paní učitelce lže? – důvod

Tabulka č. 6

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ano	78	48.75
Ne	37	23.125
Nevyplněno	16	10
Nevím	11	6.875
Někdy ano	7	4.375
Nejspíš ne	7	4.375
Paní učitelka nelže	3	1.875
Já ne	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 6

Pochyby o tom, že se neobjeví kladná odpověď, nebyly. Záměrem spíše mělo být, jak děti dotyčnou otázku pochopí, jak si s ní pohrají a jak naloží s odpověďmi. Co za lež považují, kdy se nad ní pozastaví a kdy už jim nepřijde správná a co to ta důležitá věc je? Děti v tak raném věku dokážou lhát o návštěvách lékaře, i když se skutečnosti nezakládají na pravdě, dokážou krýt škody na školním majetku a tajit problémy, které se občas vyskytují v rámci kolektivu. Hojně se vyskytovala odpověď s opisováním. Důležité je ale říci, proč děti lžou. Vládu nad pravdomluvností drží strach. Strach přiznat se, strach z reakce paní učitelky, protože děti nechtějí mít problém. Ať se stane cokoli, měly by děti vědět, že je lepší řešit situaci hned, než přijdou obtížněji řešitelné následky. Možná by žáci potřebovali vědět, že lze dotyčný problém rozumně řešit, umět nést následky, ale především důvěřovat.

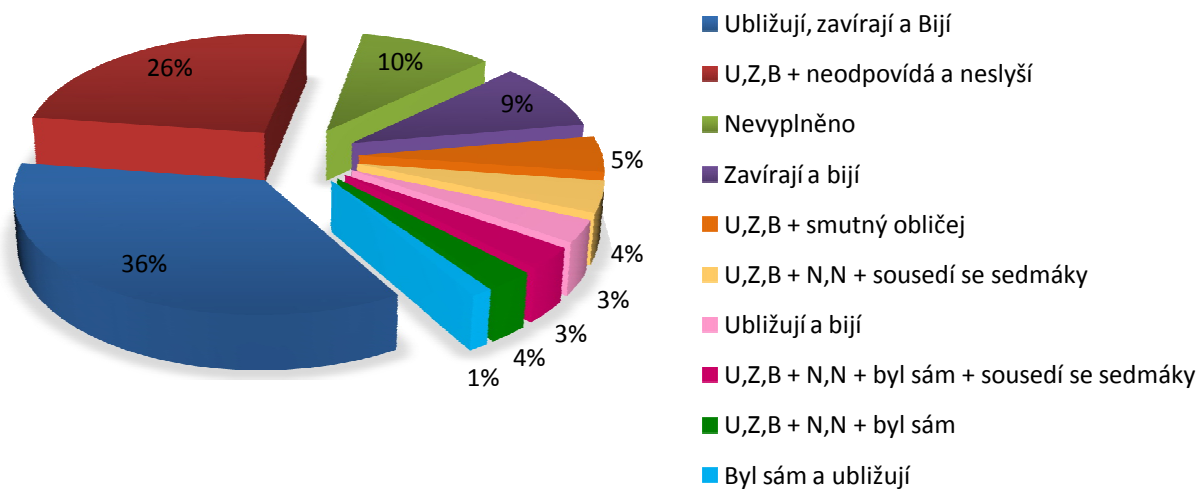
Otázka č. 7

Vezmi červenou pastelku a podtrhni chování, které považuješ za špatné

Tabulka č. 7

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ublíží, Zavírají a Bijí	57	35.625
U,Z,B + neodpovídá a neslyší	41	25.625
Nevyplněno	16	10
Zavírají a bijí	15	9.375
U,Z,B + smutný obličej	8	5
U,Z,B + N,N + sousedí se sedmáky	7	4.375
Ublíží a bijí	5	3.125
U,Z,B + N,N + byl sám + sousedí se sedmáky	5	3.125
U,Z,B + N,N + byl sám	4	2.5
Byl sám a ubližují	2	1.25
Celkem	160	100

Obrázek č. 7

Otázkou, při které děti používaly pastelku a podtrhávaly špatné chování, měl být dotazník trochu odlehčen. I když se vedlejší úmysl schovával za tím, jak žáci dění kolem sebe dokážou vnímat a jak se v některých konkrétních situacích orientují. Stejně jako u otázky č. 8 u druhého stupně, se i zde vytvořil chaos a nepřehledné množství kombinací. Avšak po utvoření skupinek, mohl být výsledek zaznamenán. Děti dokážou být z drtivé většiny vnímavé a více jak polovina z nich se dokáže orientovat v tom, co lze považovat za špatné chování. Ostatní odpovědi také rozumně doplňovaly možné příčiny špatného chování.

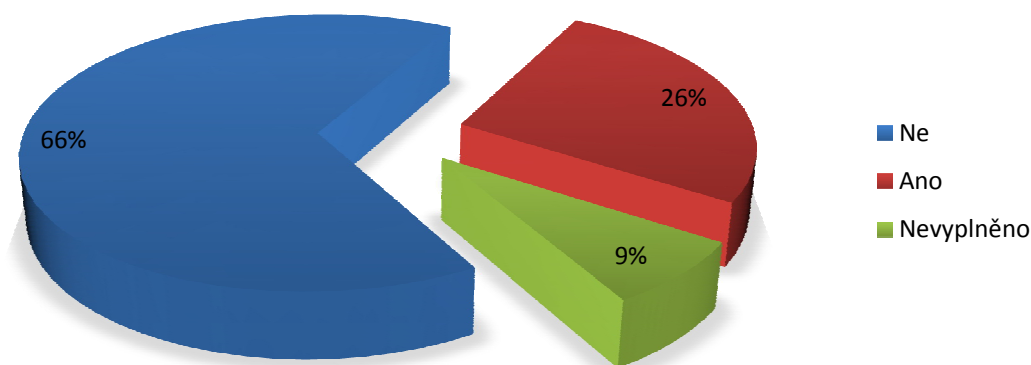
Otázka č. 8

Stal/a ses někdy svědkem podobné události (kterou zažil Tomáš) u vás ve škole?

Tabulka č. 8

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne	106	66.25
Ano	42	26.25
Nevyplněno	12	7.5
Celkem	160	100

Obrázek č. 8

Tato výstižná otázka měla posloužit spíše jako orientace. Děti se přesto občas rozepsaly a nebály se svěřit se svým svědectvím. Většinou se jednalo o klasické případy obtěžování během pobytu ve škole. Loudění svačin, peněz, zavírání na toaletách, bití a pronásledování cestou ze školy domů. Děti popisují situace a svěřují se se šikanováním spolužačky či spolužáka. Díky konkrétním jménům se s největší pravděpodobností jedná o stejné případy, o kterých se píše v hodnocení páté otázky. Doufejme, že získané a předané informace pomohou těmto a možná i jiným dětem.

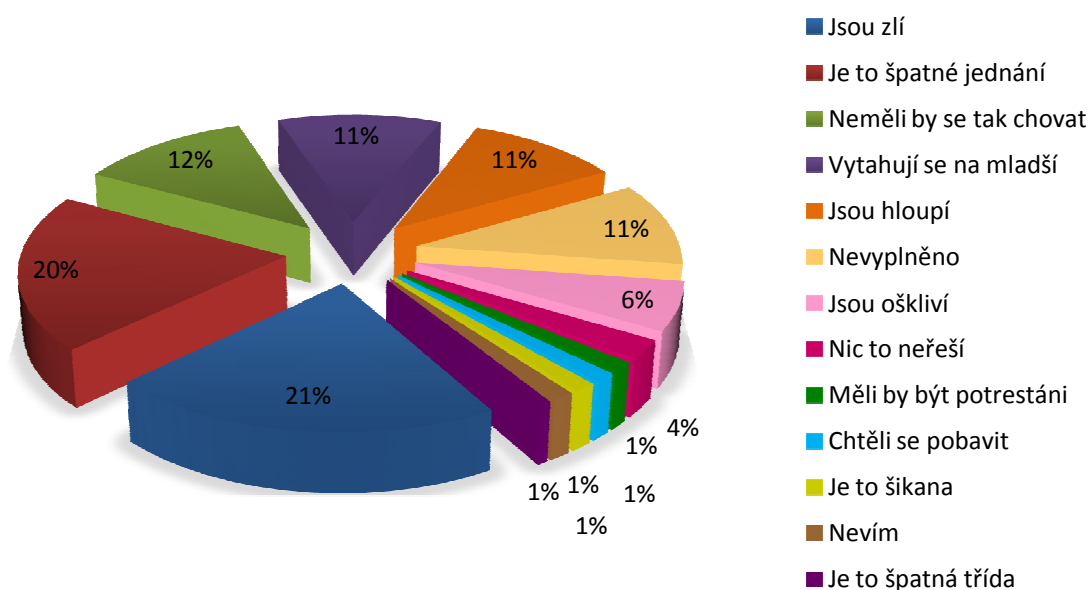
Otázka č. 9

Co si myslíš o jednání „sedmáků“?

Tabulka č. 9

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Jsou zlí	34	21.25
Je to špatné jednání	32	20
Neměli by se tak chovat	19	11.875
Vytahují se na mladší	18	11.25
Jsou hloupí	17	10.625
Nevyplněno	17	10.625
Jsou oškliví	10	6.25
Nic to neřeší	4	2.5
Měli by být potrestáni	2	1.25
Chtěli se pobavit	2	1.25
Je to šikana	2	1.25
Nevím	2	1.25
Je to špatná třída	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 9

Snad kromě dvou tvrzení, že se chtěli dotyční chlapci pobavit, se všichni shodují na tom, že chování v popisovaném příběhu je špatné, že jsou chlapci zlí a neměli by se chovat tímto způsobem. Dále se děti zmiňují o tom, že je takové chování způsobeno věkem, tzn., že si starší žáci dovolují na mladší děti. Odpovědi jsou rozumné, promyšlené a útočné chování odsuzují.

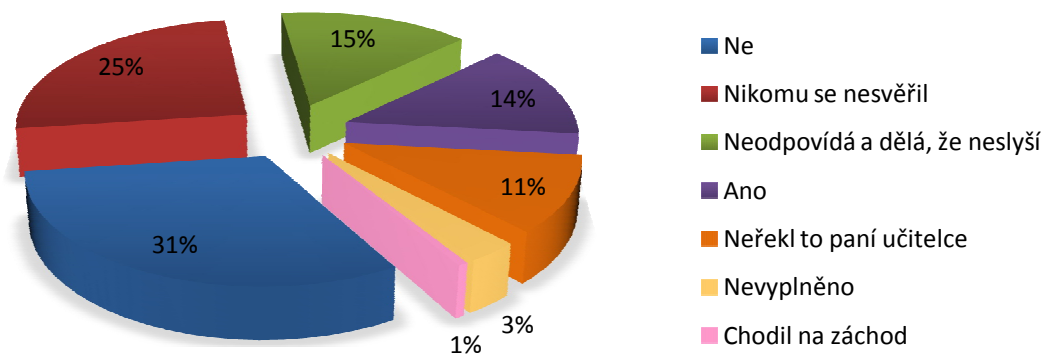
Otázka č. 10

Udělal Tomáš něco špatně?

Tabulka č. 10

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne	50	31.25
Nikomu se nesvěřil	40	25
Tom neodpovídá a dělá, že neslyší	24	15
Ano	22	13.75
Neřekl to paní učitelce	18	11.25
Nevyplněno	5	3.125
Chodil na záchod	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 10

Tato otázka byla trochu záludná. Není pochyb o tom, že se Tomáš stal obětí útoků svých spolužáků. Šlo spíše o to, jestli si děti uvědomí, jak Tomáš předstírá, že své spolužáky neslyší a nechce se jim svěřit. Byly by děti schopné takové situace rozeznávat a všimnout si toho a samy se svěřit nebo svůj problém někomu říci? Po sečtení odpovědí a postřehů dětí, že se Tomáš nikomu nesvěřil, že kamarádům neodpovídá a neřekl to paní učitelce, je výsledek zcela uspokojivý.

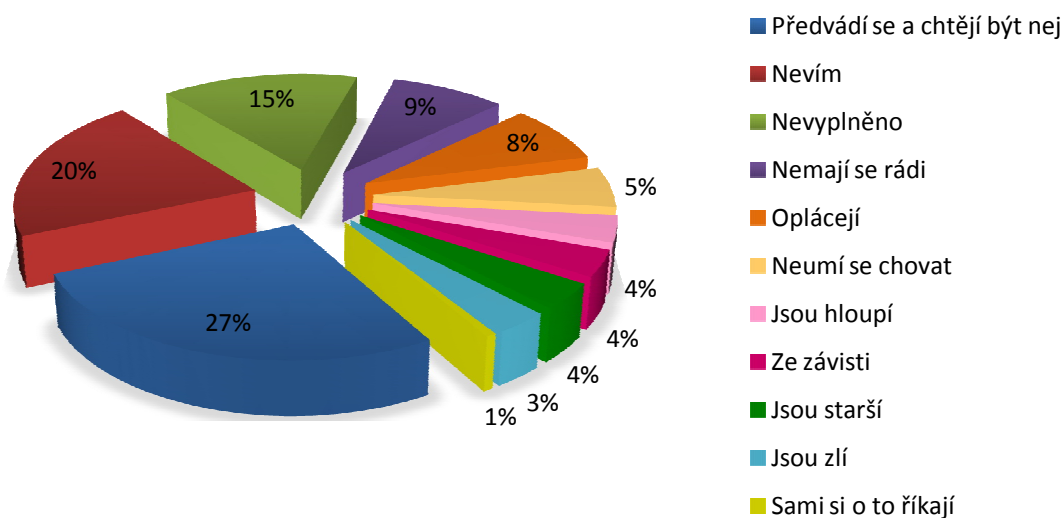
Otázka č. 11

Proč se podle tebe některé děti chovají ošklivě k jiným dětem?

Tabulka č. 11

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Předvádí se a chtějí být nej	43	26.875
Nevím	33	20.625
Nevyplněno	24	15
Nemají se rádi	14	8.75
Oplácejí	13	8.125
Neumí se chovat	9	5.625
Jsou hloupí	6	3.75
Ze závisti	6	3.75
Jsou starší	6	3.75
Jsou zlí	5	3.125
Sami si o to říkají	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 11

Za zmínku stojí zajímavé porovnání s otázkou č. 9 „Co si myslíš o jednání „sedmáků“?“. V ní se děti nejvíce shodují na názoru, že jsou sedmáci zlí. U této otázky se stejná odpověď nachází téměř na konci tabulky a útočné chování naopak připisují žáci určité prestiži, dominanci a touze udržet si nejlepší postavení, při kterém se děti v podstatě předvádějí a chtějí na sebe upozornit. Zajímavé je také ale tvrzení, že děti chování pouze oplácejí za to, že samy podobné situace zažily nebo se tak chovají ze závisti. Nelze přehlédnout také fakt, že se 33 krát vyskytla odpověď nevím. Naštěstí, že si za to mohou děti samy, pouze jedinkrát.

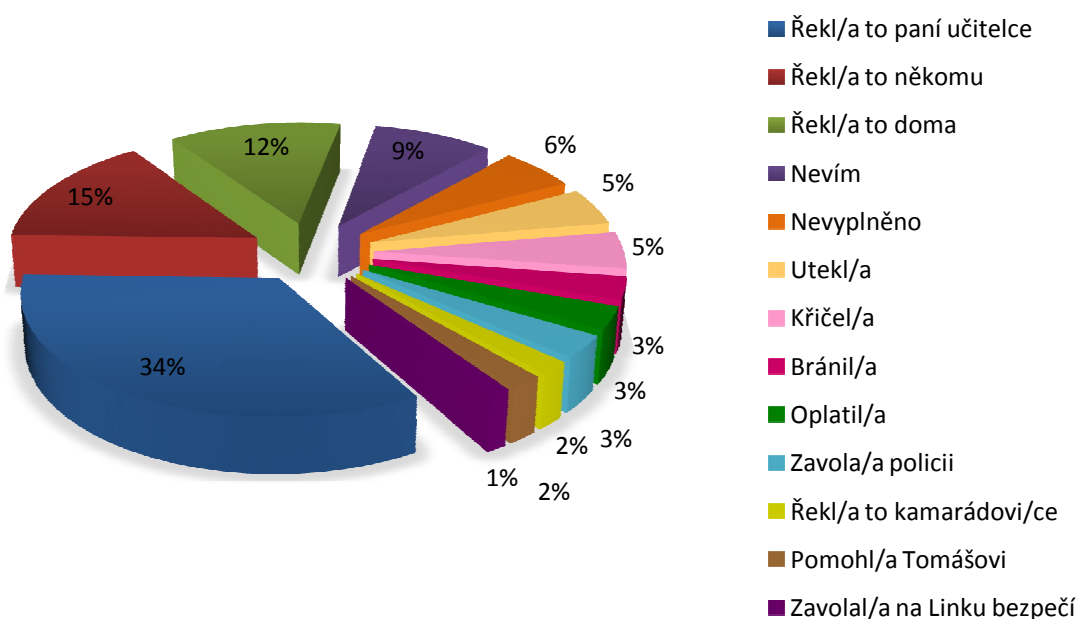
Otázka č. 12

Co bys dělal/a v podobné situaci, v jaké se ocitl Tomáš?

Tabulka č. 12

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Řekl/a to paní učitelce	54	33.75
Řekl/a to někomu	24	15
Řekl/a to doma	20	12.5
Nevím	14	8.75
Nevyplněno	9	5.625
Utekl/a	8	5
Křičel/a	8	5
Bránil/a se	5	3.125
Oplatil/a	5	3.125
Zavola/a policii	5	3.125
Řekl/a to kamarádovi/ce	3	1.875
Pomohl/a Tomášovi	3	1.875
Zavola/a na Linku bezpečí	2	1.25
Celkem	160	100

Obrázek č. 12

Žáci by se logicky ve škole nejvíce obraceli na paní učitelku nebo na některého z dospělých či se svěřili rodičům. Není sice jisté, jestli by se tak při skutečné situaci reálně stalo. Je nepochybně dobré, že si žáci uvědomují nutnost oznámení a řešení takové situace. Bohužel 14 dětí by si nevědělo se situací rady.

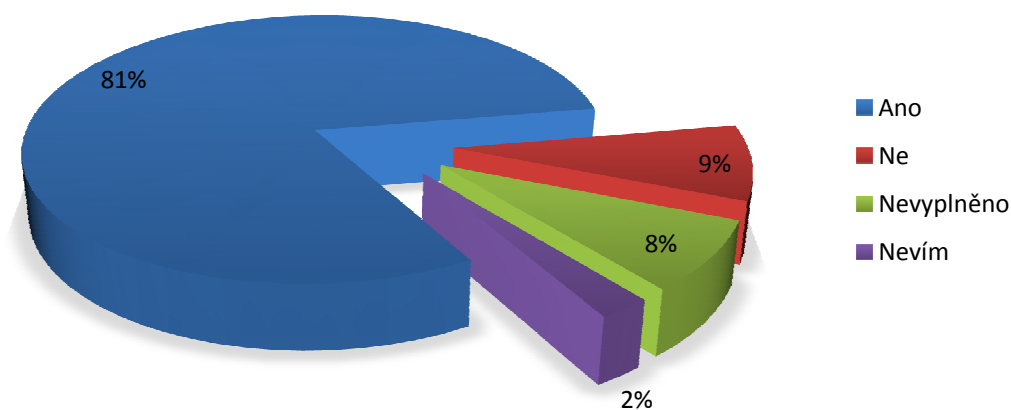
Otázka č. 13

Má podle tebe význam na podobné jednání upozornit dospělé?

Tabulka č. 13

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ano	129	80.625
Ne	14	8.75
Nevyplněno	13	8.125
Nevím	4	2.5
Celkem	160	100

Obrázek č. 13

V drtivé většině žáci ani nepřipouštějí, že by na podobnou situaci neupozornili. Našli se ale tací, kteří by na podobnou situaci upozornit nechtěli, a to ze strachu nebo pro lhostejnost. Žáci uvádějí i tvrzení, že je úkolem dospělých si třídu ohlídat, mít děti pod kontrolou a že by rodiče měli chování svých dětí sledovat.

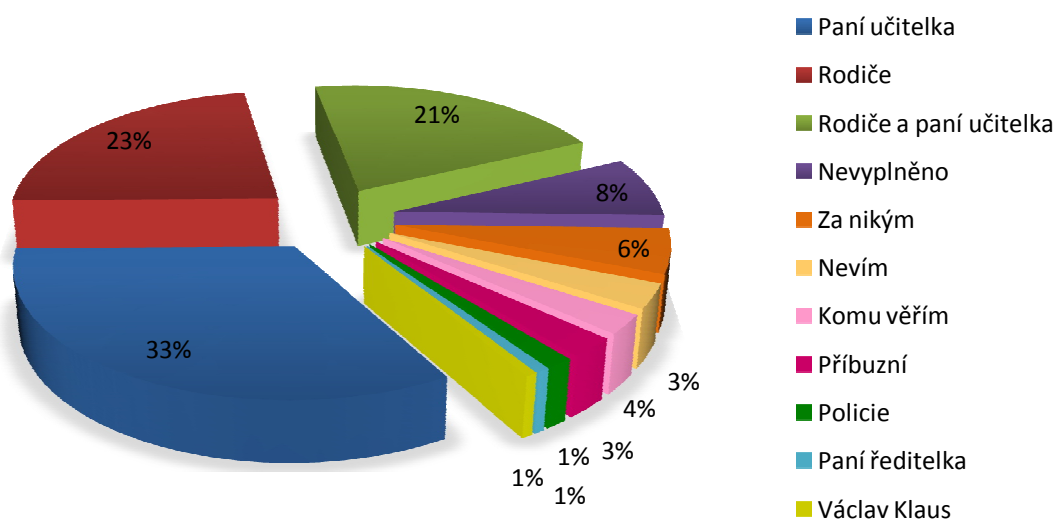
Otázka č. 14

Za kým z dospělých bys šel/šla ty? – z jakého důvodu

Tabulka č. 14

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Paní učitelka	53	33.125
Rodiče	36	22.5
Rodiče a paní učitelka	33	20.625
Nevyplněno	12	7.5
Za nikým	9	5.625
Nevím	5	3.125
Komu věřím	4	2.5
Příbuzní	4	2.5
Policie	2	1.25
Paní ředitelka	1	0.625
Václav Klaus	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 14

Nejvíce by se děti s problémem obracely na rodiče a paní učitelku, což se dalo předpokládat. Důvody byly jasné. Děti vědí, že je mají rodiče rádi, věří jim a vědí, že jim pomohou. Důvěra v paní učitelku je také vysoká.

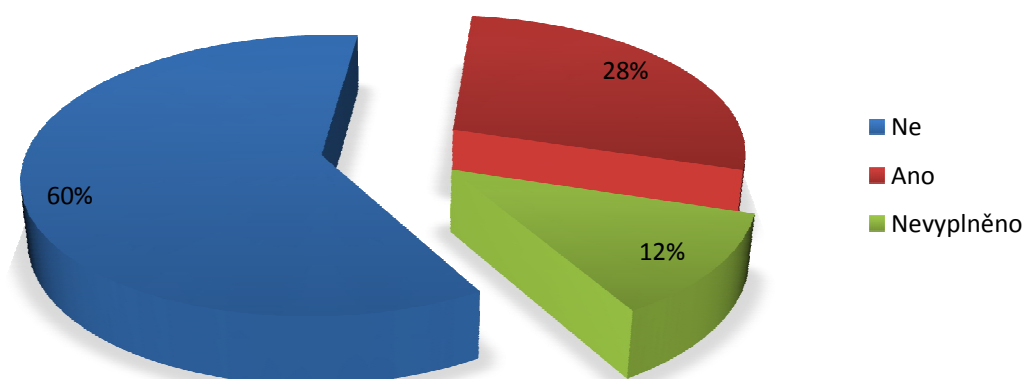
Otázka č. 15

Máš i ty podobnou zkušenost jako Tomáš, co se ti stalo?

Tabulka č. 15

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne	96	60
Ano	45	28.125
Nevyplněno	19	11.875
Celkem	160	100

Obrázek č. 15

Více jak polovina žáků třetích až pátých tříd podobnou zkušenost jako Tomáš nemá. Avšak minimálně 45 žáků se se šikanou setkalo. Děti se opět rozepisovaly o zavírání na toaletách, loudění peněz, svačin či obtěžování a pronásledování cestou ze školy domů až po fyzické napadání a slovní útoky během školního roku. Děti se přesto nebojí a uváděly konkrétní jména. Lze tedy na zjištění opět upozornit.

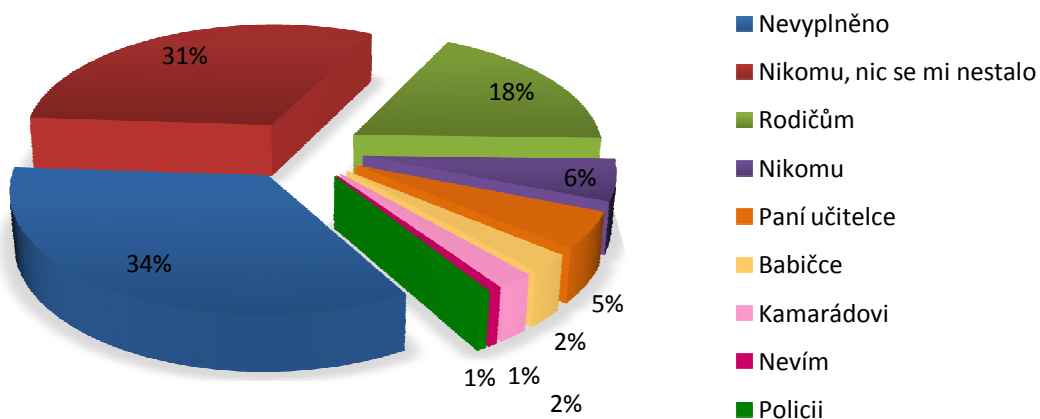
Otázka č. 16

Komu jsi o tom řekl/a?

Tabulka č. 16

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nevyplněno	55	34.375
Nikomu, nic se mi nestalo	50	31.25
Rodičům	29	18.125
Nikomu	9	5.625
Paní učitelce	8	5
Babičce	4	2.5
Kamarádovi	3	1.875
Nevím	1	0.625
Policii	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 16

Děti by se nejvíce obracely v podobné situaci, kterou zažil Tomáš, na paní učitelku, ale ze své vlastní zkušenosti se nejvíce děti svěřilo rodičům. Důležité je, že se mají děti komu svěřit a že svým blízkým, ať už doma nebo ve škole, důvěřují.

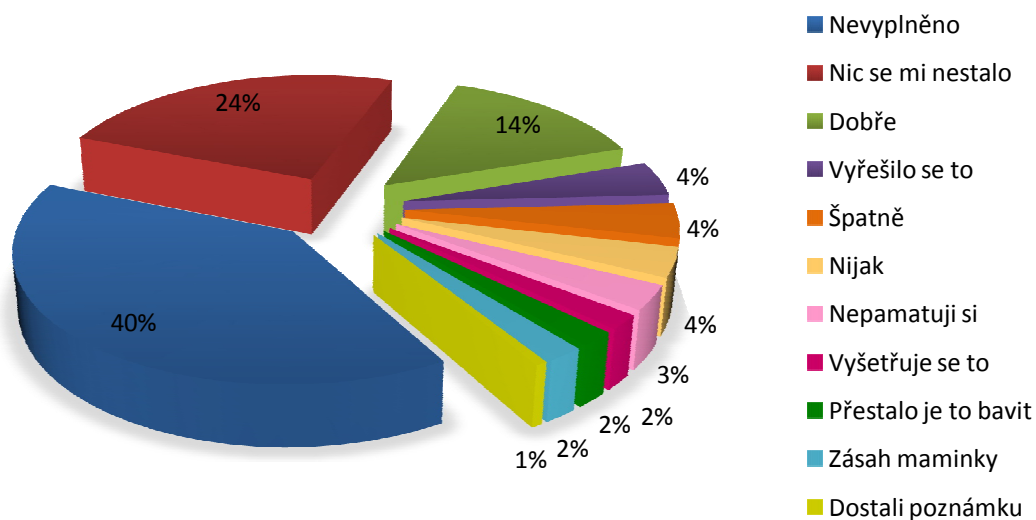
Otázka č. 17

Jak to dopadlo?

Tabulka č. 17

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nevyplněno	63	39.375
Nic se mi nestalo	39	24.375
Dobře	23	14.375
Špatně	7	4.375
Nijak	7	4.375
Nepamatuji si	6	3.75
Vyřešilo se to	5	3.125
Vyšetřuje se to	3	1.875
Přestalo je to bavit	3	1.875
Zásah maminky	3	1.875
Dostali poznámku	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 17

Tato otázka má podstatný význam. Jestliže se děti se šikanou setkaly a byly ochotné se s tímto někomu svěřit, to je důležité pro vyřešení šikany. Je třeba, aby oběti někdo věřil, aby jí někdo pomohl a podporoval ji, aby se situace neopakovala a viník byl potrestán. Ve většině případů měl každý z příběhů šťastný konec. Viníci byli potrestáni nebo po zásahu rodičů oběti se svým obtěžováním přestali. Také se oběti podařilo vyčkat, až viníka šikanování přestalo bavit. V jednom případě se agresor odstěhoval. Bohužel ne všechno může končit podle našich představ, a tak se sedmkrát objevila i zmínka o špatném konci a v jednom případě se chlapec dokonce svěřuje, že jeho příběh dopadl špatně a on se za to dodnes stydí.

Otázka č. 18

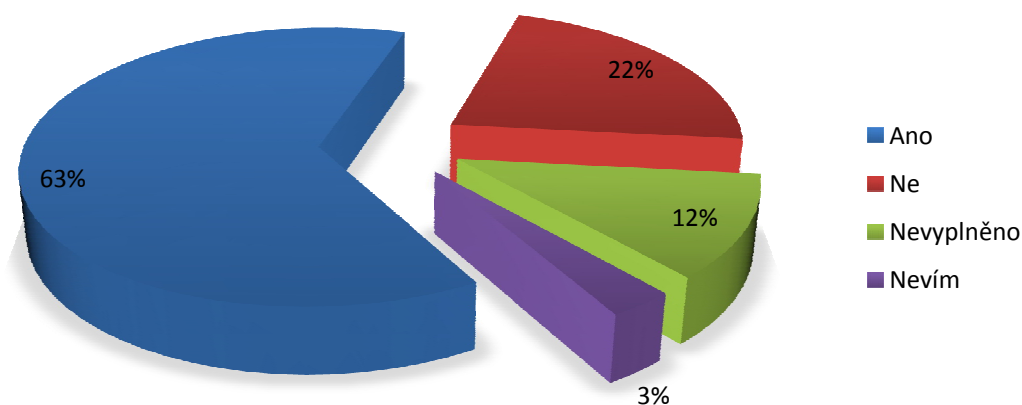
Jednání, při kterém dochází k psychickému nebo fyzickému násilí, kdy někdo někoho týrá, trápí, činí mu příkoří, ubližuje a klade překážky, se nazývá šikana.

- Povídali jste si ve škole o šikaně?

Tabulka č. 18

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ano	101	63.125
Ne	35	21.875
Nevyplněno	19	11.875
Nevím	5	3.125
Celkem	160	100

Obrázek č. 18

Zdálo by se, že je tato otázka pouze orientační, leč pro bakalářskou práci velmi důležitá. Poukazuje na fakt, že informovanost žáků od třetích tříd až po páté třídy je chvalitebná. Více jak polovina dětí o šikaně slyšela. Od páté třídy se již děti v některých dotaznících zmiňují o besedách, při kterých si o tomto fenoménu vyprávěly.

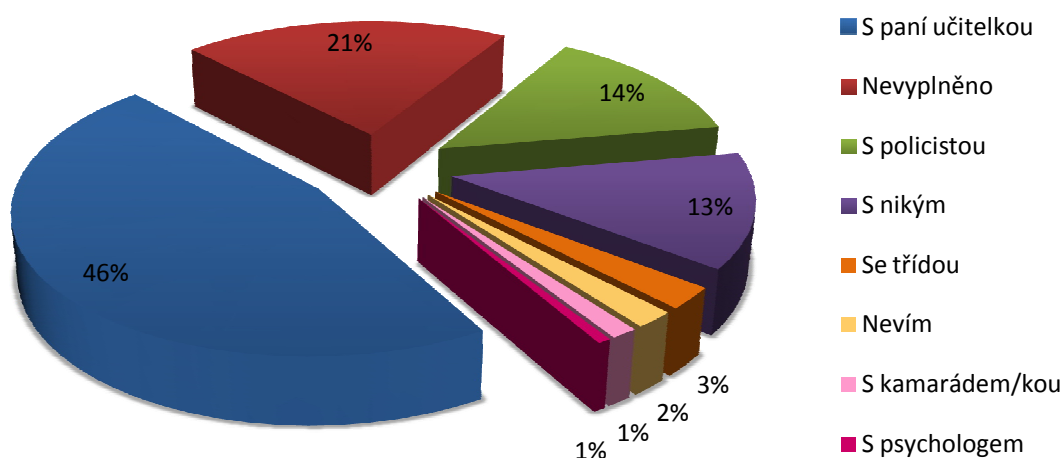
Otázka č. 19

Pokud ano, s kým jste si o tom vyprávěli?

Tabulka č. 19

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
S paní učitelkou	74	46.25
Nevyplněno	33	20.625
S policistou	22	13.75
S nikým	21	13.125
Se třídou	4	2.5
Nevím	3	1.875
S kamarádem/kou	2	1.25
S psychologem	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 19

Tato otázka navazuje zcela logicky na předešlou a celkově obraz o situaci pomáhá dokreslovat. Největší míru informovanosti poskytují paní učitelky. Konkrétně se například děti rozepisují o poskytovaných informacích v rámci hnutí Stonožka, při kterém se každý rok prostřednictvím dětí škola účastní v boji proti tomuto fenoménu. Dalším zdrojem informací se stal policista. V jednom případě šikana přerostla v problém, který chlapec neunesl a musel navštívit psychologa. Bohužel nepíše, jestli to byl psycholog školní.

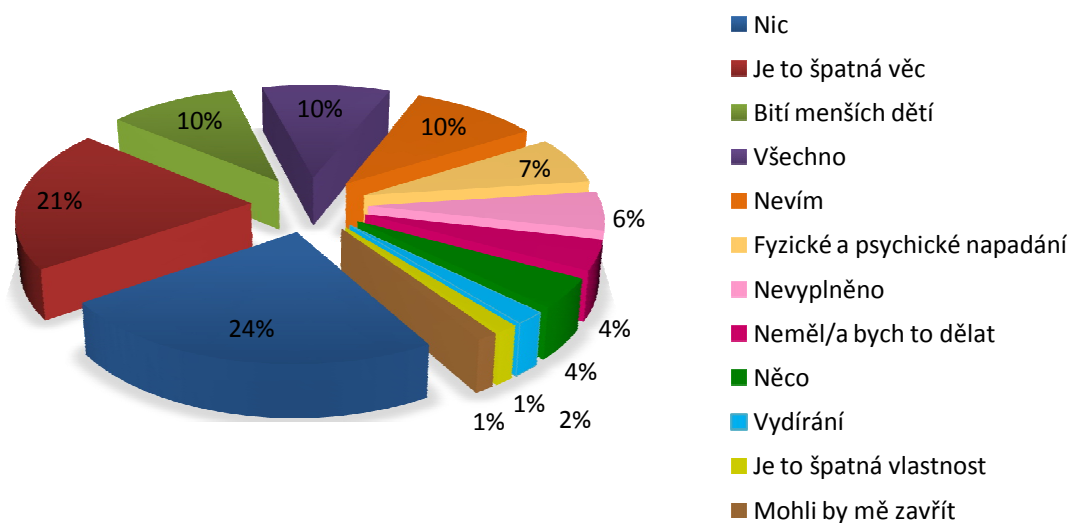
Otázka č. 20

Co všechno už jsi o šikaně slyšel/a?

Tabulka č. 20

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nic	38	23.75
Je to špatná věc	33	20.625
Bití menších dětí	16	10
Všechno	16	10
Nevím	16	10
Fyzické a psychické napadání	11	6.875
Nevyplněno	9	5.625
Neměl/a bych to dělat	7	4.375
Něco	7	4.375
Vydírání	3	1.875
Je to špatná vlastnost	2	1.25
Mohli by mě zavřít	2	1.25
Celkem	160	100

Obrázek č. 20

U osmnácté otázky se přes sto žáků zmiňuje o tom, že si o šikaně povídalo ve škole. Dalo by se očekávat, že se žáci rozepíší, co všechno slyšeli. Ale opak byl pravdou. Nejčastěji děti odpověděly, že o šikaně neslyšely nic. Dále si děti často spojovaly šikanu s bitím menších dětí.

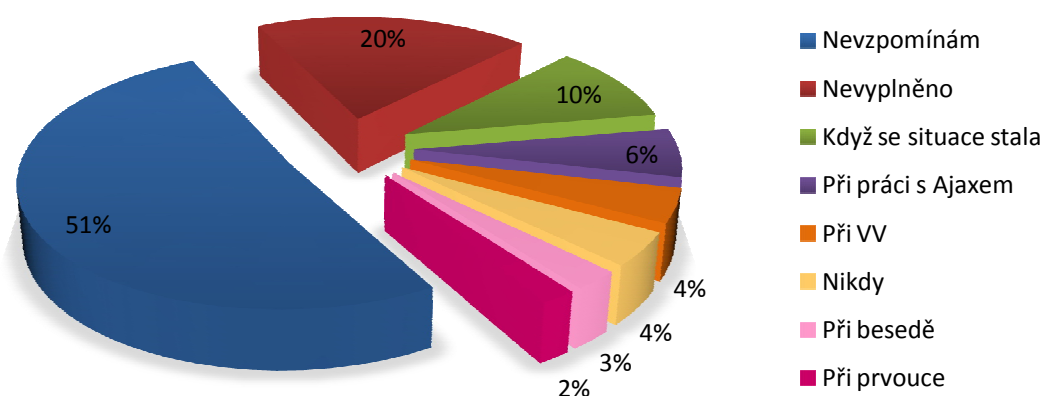
Otázka č. 21

Vzpomínáš si, při jaké příležitosti jste si spolu o šikaně vyprávěli?

Tabulka č. 21

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nevzpomínám	82	51.25
Nevyplněno	31	19.375
Když se situace stala	16	10
Při práci s Ajaxem	10	6.25
Při VV	7	4.375
Nikdy	7	4.375
Při besedě	4	2.5
Při prvouce	3	1.875
Celkem	160	100

Obrázek č. 21

Zdálo by se, že tato otázka pouze doplňuje předešlé. Ale měla svůj opodstatněný význam. Je důležité vědět, jestli si o šikaně žáci povídali například při besedách, při výuce nebo jen náhodně, když k šikaně došlo a zda na sebe informace nějakým způsobem pravidelně navazují. Bohužel si polovina dětí vůbec nepamatuje, kdy si o šikaně povídala. Někteří si ale přece jen vzpomněli. O šikaně si povídali, když se podobná situace stala, při práci s Ajaxem a při spolupráci s hnutím Stonožka a s paní učitelkou M. Od pátých tříd se zúčastňovali besed o šikaně.

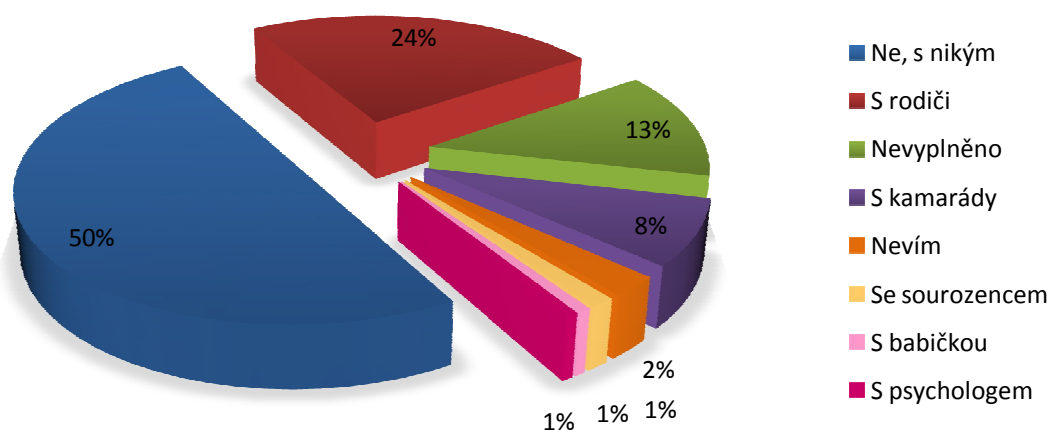
Otázka č. 22

Povídal/a sis už o šikaně i s někým jiným mimo školu? – s kým

Tabulka č. 22

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne, s nikým	80	50
S rodiči	38	23.75
Nevyplněno	21	13.125
S kamarády	13	8.125
Nevím	4	2.5
Se sourozencem	2	1.25
S babičkou	1	0.625
S psychologem	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 22

Polovina dětí o šikaně mimo školu nikdy neslyšela, což je děsivé zjištění. Škola by měla s rodiči spolupracovat a stejně tak rodiče se školou a měli by na sebe vzájemně navazovat. Rodiče by pak měli být samozřejmě ti, kteří dítěti zajišťují pevné základy, na kterých škola bude později stavět. Bohužel realita bývá někdy hodně vzdálená. Zdá se, že je více než důležité, aby děti alespoň ve škole o takových i jiných problémech volně diskutovaly a dostávaly k tomu příležitost.

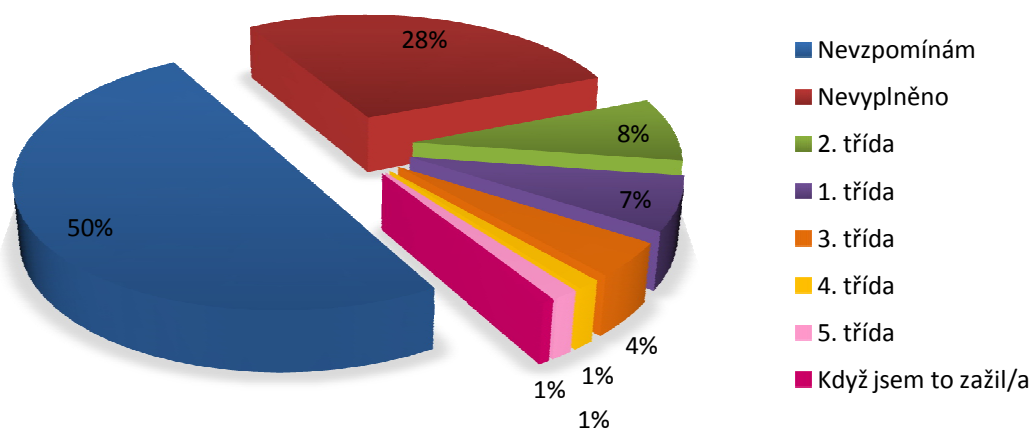
Otázka č. 23

Vzpomínáš si, kdy to bylo poprvé?

Tabulka č. 23

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nevzpomínám	80	50
Nevyplněno	44	27.5
2. třída	13	8.125
1. třída	11	6.875
3. třída	7	4.375
4. třída	2	1.25
5. třída	2	1.25
Když jsem to zažil/a	1	0.625
Celkem	160	100

Obrázek č. 23

Většina žáků si nevzpomíná, kdy se o šikaně poprvé dověděla, kdy si o ní povídala. Možnost pro odpověď zůstala i nevyplněná. A tak se dá za nejčastější odpověď považovat to, že se o šikaně poprvé dověděli ve 2. nebo 1. třídě. Když se vrátím k předešlým otázkám a jejich odpovědím, zdá se, že více jak polovina dětí o šikaně slyšela, povídaly si o ní především s paní učitelkou, ale pak úroveň informovanosti klesá. Na prvním místě byly odpovědi žáků, že o šikaně neslyšeli nic a nevzpomínají si, při jaké příležitosti se s informacemi o šikaně setkali poprvé. Možná, že by stálo za úvahu, jestli s dětmi každý rok nepodstupovat opakovaně besedy a volné diskuze systematicky, a tak navazovat na předešlé získané informace. Takhle se totiž zdá, že se děti o tomto problému dovědí a pak najednou konverzace ustává.

2. Vyhodnocení jednotlivých otázek dotazníku druhého

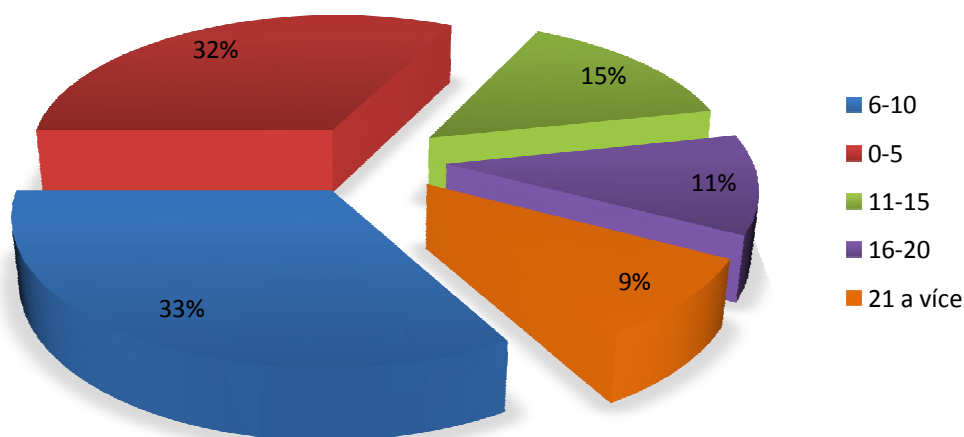
Otázka č. 1

Napiš jména svých kamarádů ve třídě:

Tabulka č. 1

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
6-10	60	33.33
0-5	58	32.22
11-15	26	14.44
16-20	20	11.11
21 a více	16	8.88
Celkem	180	100

Obrázek č. 1

U této otázky nebylo podstatou ani tak to, jestli děti napíší jména, příjmení či přezdívky svých kamarádů, jako spíše kolik kamarádů a jestli vůbec nějaké ve třídě mají. Shodně jako u odpovědí dětí z prvního stupně, vypisují žáci šestých tříd širokou škálu jmen a přezdívek svých spolužáků. U žáků sedmého a osmého ročníku výčet jmen kamarádů viditelně klesá, ale zato uvádějí důležitá fakta a hodnocení, proč si dotyční přátelské pouto vytvořili. V posledním ročníku se zdá, že se žáci s kolektivem a školou sžili a ve většině případů dokázali reflektovat situace, které se kolem nich dějí.

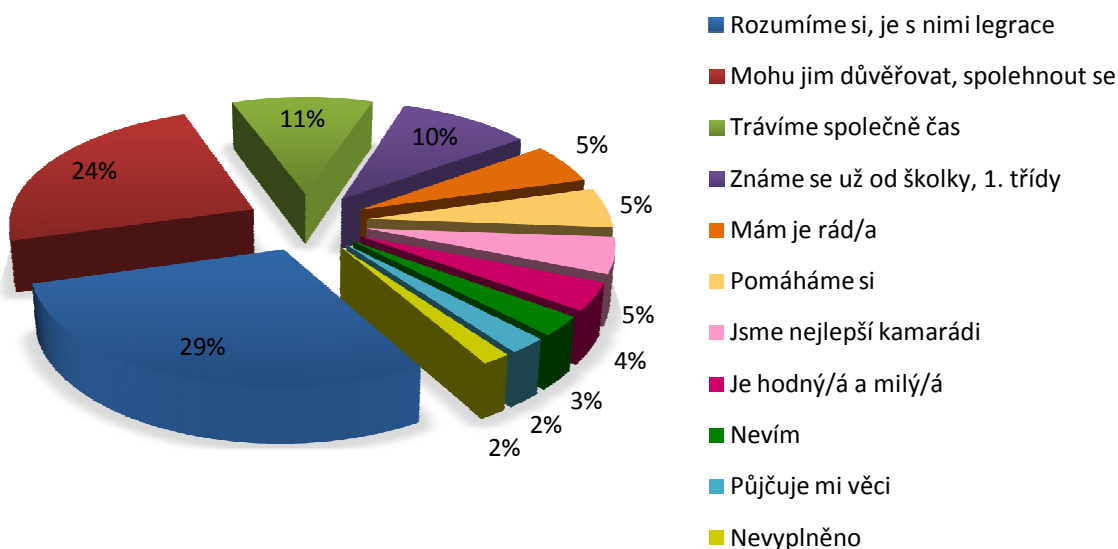
Otázka č. 2

Proč se stali tvými kamarády právě tito spolužáci?

Tabulka č. 2

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Rozumíme si, je s nimi legrace	52	28.88
Mohu jim důvěřovat, spolehnout se	43	23.88
Trávíme společně čas (zájmy, sport, zážitky)	19	10.55
Známe se už od školky, 1. třídy	18	10
Mám je rád/a	10	5.55
Pomáháme si	10	5.55
Jsme nejlepší kamarádi	9	5
Je hodný/á a milý/á	7	3.88
Nevím	5	2.77
Půjčuje mi věci	4	2.22
Nevyplněno	3	1.66
Celkem	180	100

Obrázek č. 2

Odpovědi žáků 2. stupně se od odpovědí dětí z prvního stupně značně liší. Na vrcholu tabulky se tentokrát nachází daleko hodnotnější, promyšlenější a pro život důležitější vlastnosti a přednosti jednotlivých žáků, mezi které patří důvěra, spolehlivost, porozumění a stejné zájmy. Žáci nad svými kamarády přemýšlí, vybírají si je se záměrem. Jako důkaz by mohly posloužit dopovědi, kdy žáci společně tráví volný čas i mimo školu a kamarádi se již několik let. Dětem z prvního stupně prozatím stačí, když je na ně spolužák hodný, milý a je s ním legrace, což se v porovnání s věkem a možným zkušenostmi starších dětí dalo nejspíše předpokládat.

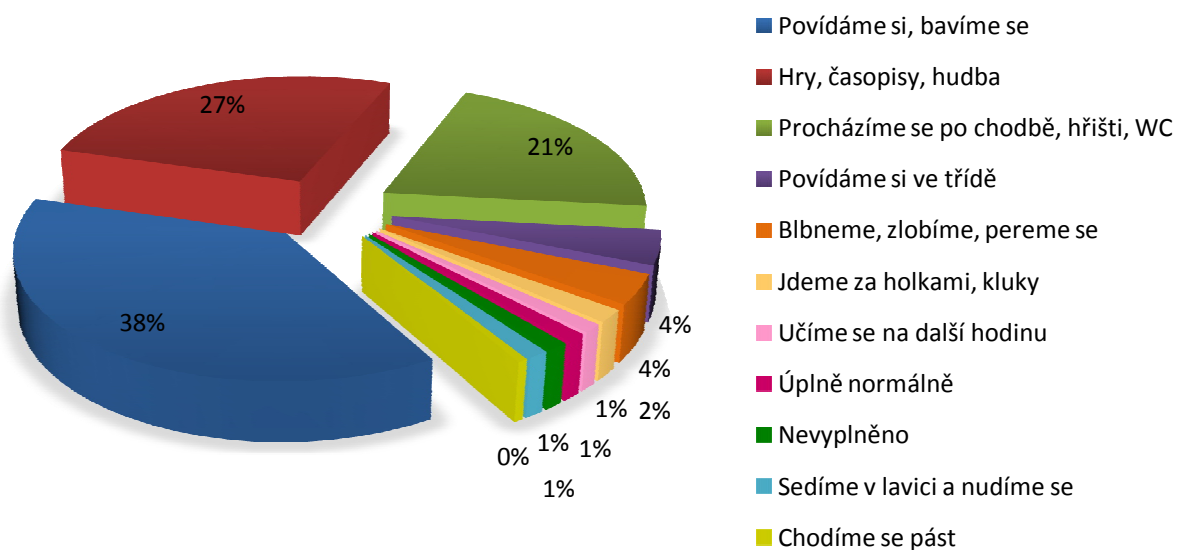
Otázka č. 3

Jak spolu trávíte čas o volných přestávkách?

Tabulka č. 3

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Povídáme si, bavíme se	68	37.77
Hry, časopisy, hudba	48	26.66
Procházíme se po chodbě, hřišti, WC	37	20.55
Povídáme si ve třídě	8	4.44
Blbneme, zlobíme, pereme se	7	3.88
Jdeme za holkami, kluky	3	1.66
Učíme se na další hodinu	2	1.11
Úplně normálně	2	1.11
Nevyplněno	2	1.11
Sedíme v lavici a nudíme se	2	1.11
Chodíme se pást	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 3

Ze získaných odpovědí na otázku č. 3 „Jak spolu trávíte čas o volných přestávkách?“ bylo zjištěno, že většinu volného času si během vyučování krátí žáci povídáním, procházkami po chodbách, na hřišti či toaletách, hrají hry, pročítají časopisy nebo poslouchají hudbu. Zábavu si žáci hledají přiměřeně ke svému věku. Stálo by možná za úvahu zřídit ve škole sportovní či kulturní centrum s vybavením stolního fotbalu, stolního tenisu, počítači nebo společenskými hrami, tedy takovou místnost, kde by se děti scházely a trávily čas ve volných hodinách nebo velkých přestávkách. Využívaly by volno lépe než jen chozením po chodbách a návštěvami toalet.

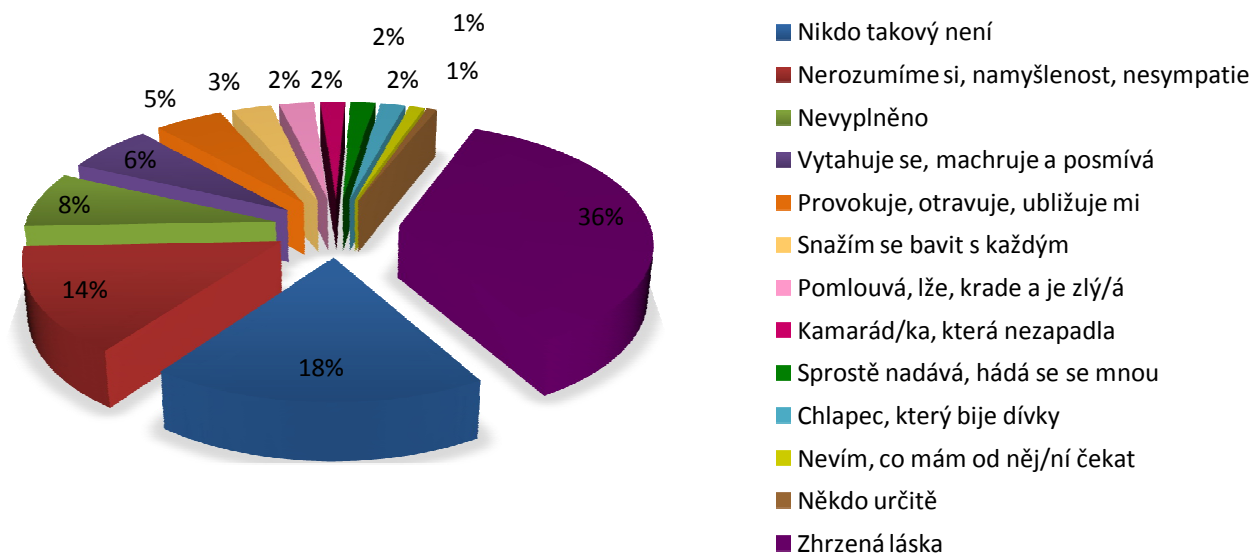
Otázka č. 4

Je naopak ve třídě někdo, s kým se vůbec nekamarádíš? – z jakého důvodu

Tabulka č. 4

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nikdo takový není	51	28.33
Nerozumíme si, je namyšlený/á, nesympatický/á	40	22.22
Nevyplněno	21	11.66
Vytahuje se, machruje a posmívá	18	10
Provokuje, otravuje, ubližuje mi	14	7.77
Snažím se bavit s každým	8	4.44
Pomlouvá, lže, krade a je zlý/á	7	3.88
Kamarád/ka, která nezapadla	5	2.77
Sprostě nadává, hádá se se mnou	5	2.77
Někdo určitě	5	2.77
Chlapec, který bije dívky	3	1.66
Nevím, co mám od něj/ní čekat	2	1.11
Zhrzená láska	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 4

Z odpovědí jsou zřetelné projevy osobnosti, charakteru, vlastností a především sympatií či nesympatií jednotlivých žáků. Za pozitivum lze považovat zajištění toho, že odpovědi typu: nadává mi, ubližuje, provokuje, je drzý a zlý ubylo. To, že je někdo někomu nesympatický nebo je namyšlený, představuje rozhodně menší zlo. Mezi tolika dětmi je náklonnost, ale i nesympatie velmi pravděpodobná. Jestliže se zmínky o útocích vyskytly, jsou v nich zahrnuta fakta, kdy jsou chlapci surovější ve fyzických útocích a dívky více zákeřné v pomlouvách.

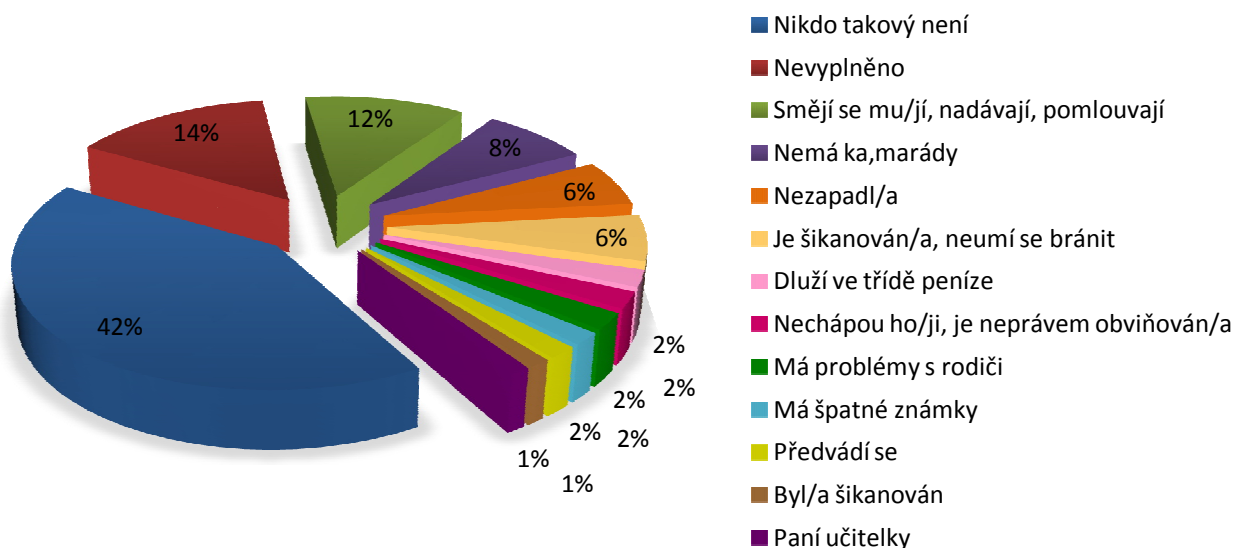
Otázka č. 5

Je ti ve třídě někoho líto?

Tabulka č. 5

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nikdo takový není	75	41.66
Nevyplněno	26	14.44
Smějí se mu/jí, nadávají, pomlouvají	21	11.66
Nemá kamarády	14	7.77
Nezapadl/a	11	6.11
Je šikanován/a, neumí se bránit	11	6.11
Dluží ve třídě peníze	4	2.22
Nechápou ho/ji a je neprávem obviňován/a	4	2.22
Má problémy s rodiči	4	2.22
Má špatné známky	3	1.66
Předvádí se	3	1.66
Byl/a šikanován	2	1.11
Paní učitelky	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 5

Překvapujícím, avšak zajisté příjemným zjištěním, je nejvyšší počet odpovědí, že spolužáci nemají nikoho, koho by ve třídě mohli litovat. Doufejme, že vyhodnocená čísla vypovídají o harmonickém vývoji třídy. Dalo by se uvažovat i o možné lhostejnosti spolužáků, ke které se není vzhledem k předešlým odpovědím a postřehům žáků, nutné přiklánět. Došlo bohužel ke zjištění, kdy se v některých třídách, více než častěji, žáci zmiňují o konkrétních dětech, k nimž připsali zarážející poznámky. Je zapotřebí na možný problém upozornit metodika školní prevence. S největší pravděpodobností totiž děti danou školu stále navštěvují.

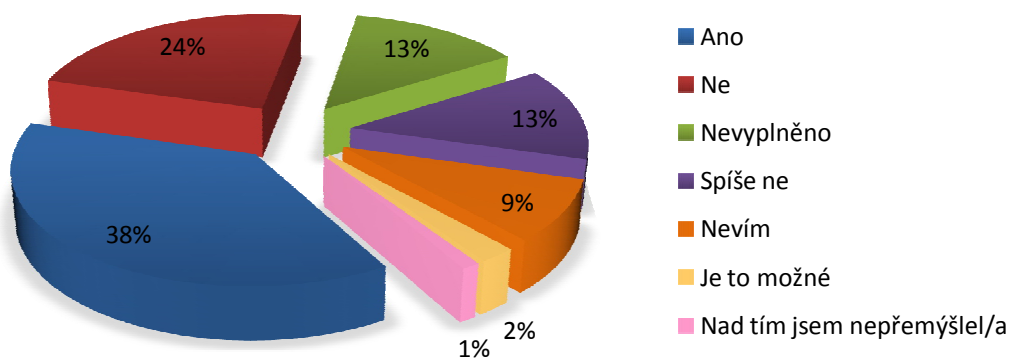
Otázka č. 6

Myslíš, že se ve třídě někdo někoho bojí?

Tabulka č. 6

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ano	68	37.77
Ne	42	23.33
Nevyplněno	24	13.33
Spíše ne	24	13.33
Nevím	16	8.88
Je to možné	4	2.22
Nad tím jsem nepřemýšlel/a	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 6

Odpovědi na otázku č. 6 se v některých myšlenkách shodují s předchozími dvěma otázkami. Bylo zajímavé, jak se děti dokázaly při otázce otevřít, rozepsat a vypovídat o silnějších spolužácích, kterých se ostatní bojí a společenství třídy o tom ví. Vzhledem k opakujícím se jménům je nutné prokonzultovat získané informace se školním metodikem prevence při zachování anonymity a respektu k citlivým informacím.

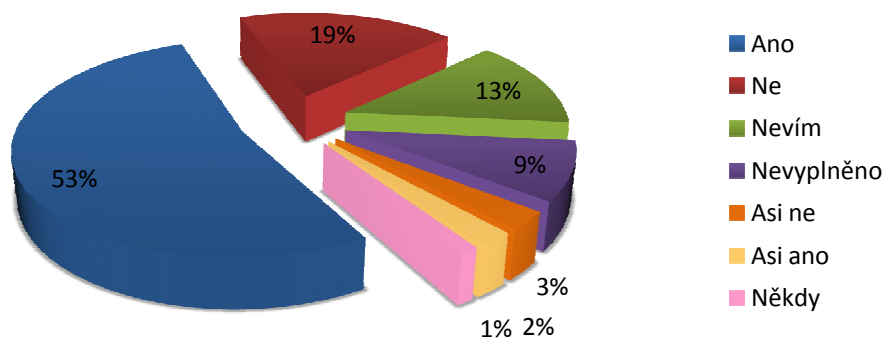
Otázka č. 7

Stává se u vás ve třídě, že někdo v důležitých věcech paní učitelce lže? – důvod

Tabulka č. 7

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ano	94	52.22
Ne	33	18.33
Nevím	24	13.33
Nevyplněno	16	8.88
Asi ne	5	2.77
Asi ano	4	2.22
Někdy	4	2.22
Celkem	180	100

Obrázek č. 7

Mělo být zjišťováno, co si žáci, pod pojmem důležitá věc představují. Co považují za lež, kdy se nad ní pozastaví a kdy už jim nepřijde v pořádku? Objevily se skutečnosti, které ke škole patří a setkal se s nimi možná každý z nás. Děti lžou kvůli domácímu úkolu, poškozenému majetku či zapomínání ŽK. Podařilo se však získat svědectví o tom, kdy žáci začínají tajit záškoláctví a skrývat problémy, které se v rámci třídy dějí. Škoda, že nevíme, kde pak děti získávají potřebné omluvenky.

Neméně důležitá zůstává otázka, proč děti lžou? Drtivá většina odpovědí se shoduje ve strachu přiznat se, z reakce paní učitelky, rodičů a také proto, že nechtějí mít problém nebo pro pobavení třídy a předvedení se. Občasně se vyskytují odpovědi, že třídní učitelka nemusí vědět všechno, že některé paní učitelky nejsou oblíbené a žáci s nimi problémy rozebírat nechtějí. Nebo dokonce že jim samy lžou, tak proč by nemohli oni. A tak je podstatné mít ve škole někoho, za kým se nebudou bát jít, komu budou důvěřovat. V tak velkém počtu dětí je to obtížné, ale možná by stálo za to, mít ve třídě třídního vyjednavatele. Také by děti měly vědět, že je lepší řešit situaci hned, než řešit následky. Člověk se může bát, ale je odpovědný za své činy a s dospělým může najít společné řešení.

Otázka č. 8

Co považuješ za projev šikanování od spolužáků?

Tato otázka byla nešťastně zvolená, protože dětem bylo dovoleno zaškrtnávat více variant z široké škály nabízených odpovědí. Vrátilo se takových kombinací, že nebylo možné rozumně ani řádně zaznamenat zjištěné výsledky do tabulky, o grafu ani nemluvě. Dá se pouze říci, že se žáci spíše zaměřovali na fyzické projevy šikanování nežli na psychické.

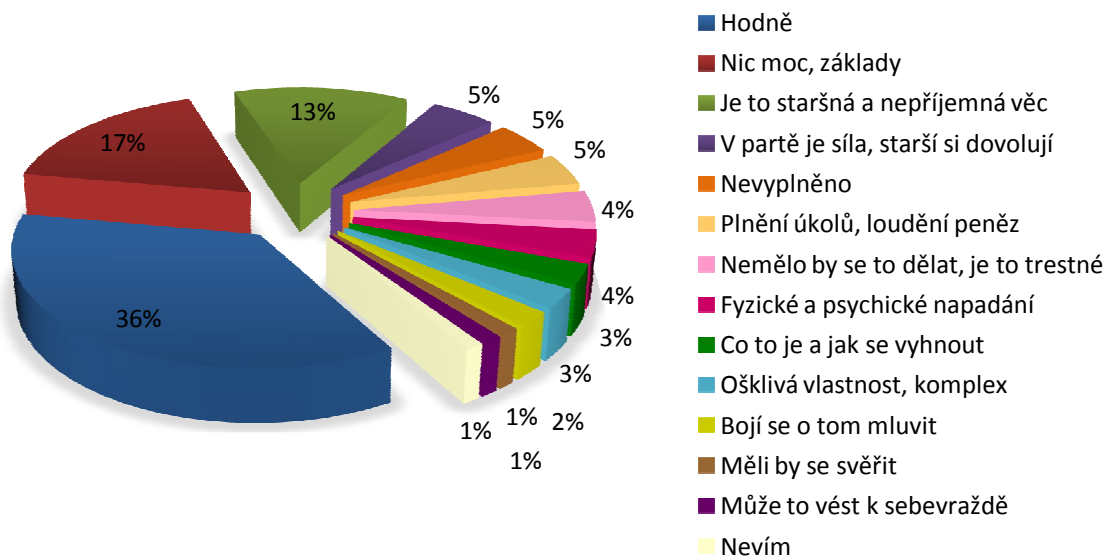
Otázka č. 9

Co všechno už jsi o šikaně slyšel/a?

Tabulka č. 8

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Hodně	65	36.11
Nic moc, základy	31	17.22
Je to strašná a nepříjemná věc	24	13.33
V partě je síla, starší si dovolují	9	5
Nevyplněno	8	4.44
Plnění úkolů, loudění peněz	8	4.44
Nemělo by se to dělat, je to trestné	8	4.44
Fyzické a psychické napadání	7	3.88
Co to je a jak se vyhnout	5	2.77
Ošklivá vlastnost, komplex	5	2.77
Bojí se o tom mluvit	4	2.22
Měli by se svěřit	2	1.11
Může to vést k sebevraždě	2	1.11
Nevím	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 8

V porovnání s prvním stupněm se odpovědi dětí z druhého stupně liší. Je zřejmé, že žáci o šikaně slyšeli mnoho. Odpovědi jsou více promyšlené, s větším rozhledem a vědomostmi. Bohužel si ale žáci nepamatují, kdy a co všechno o fenoménu jménem šikana slyšeli. Stálo by za zjištění, jakou formou se děti o problematice dovídají, jestli v klasických přednáškách nebo je jim dovoleno více diskutovat a jestli na sebe základní a první získané informace v budoucnu nějak navazují a vědomosti se prohlubují.

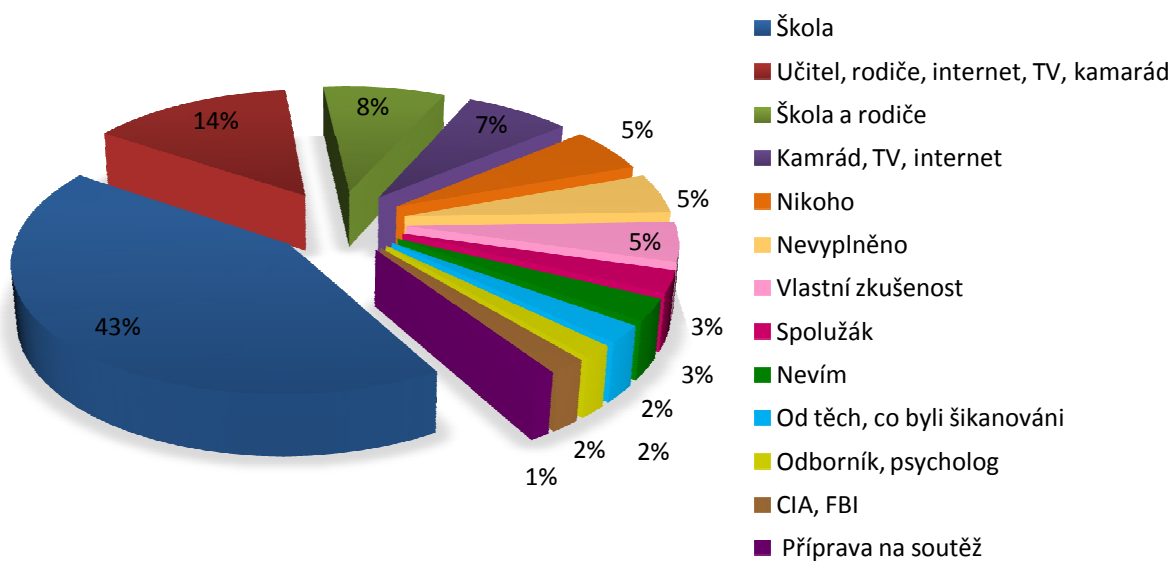
Otázka č. 10

Od koho ses tyto informace dověděl/a?

Tabulka č. 9

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Škola	77	42.77
Učitel, rodiče, internet, TV, kamarád	25	13.88
Škola a rodiče	15	8.33
Kamarád, TV, internet	13	7.22
Nikoho	10	5.55
Nevyplněno	9	5
Vlastní zkušenost	9	5
Spolužák	5	2.77
Nevím	5	2.77
Od těch, co byli šikanováni	4	2.22
Odborník, psycholog	3	1.66
CIA, FBI	3	1.66
Příprava na soutěž	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 9

Není pochyb o tom, že největší zásluhu na informovanosti žáků o problematice šikany má škola. Další kus podílu mají rodiče, pak internet, televize a kamarádi. Po vzájemné spolupráci školy, rodičů, odborníků a mediálních prostředků, kdy se podaří dětem předat kvalitní a hodnotné informace, mohou nastat mnohem vyšší předpoklady a podmínky pro to, aby se šikana a problémy, které s sebou šikana přináší, staly snadněji řešitelné.

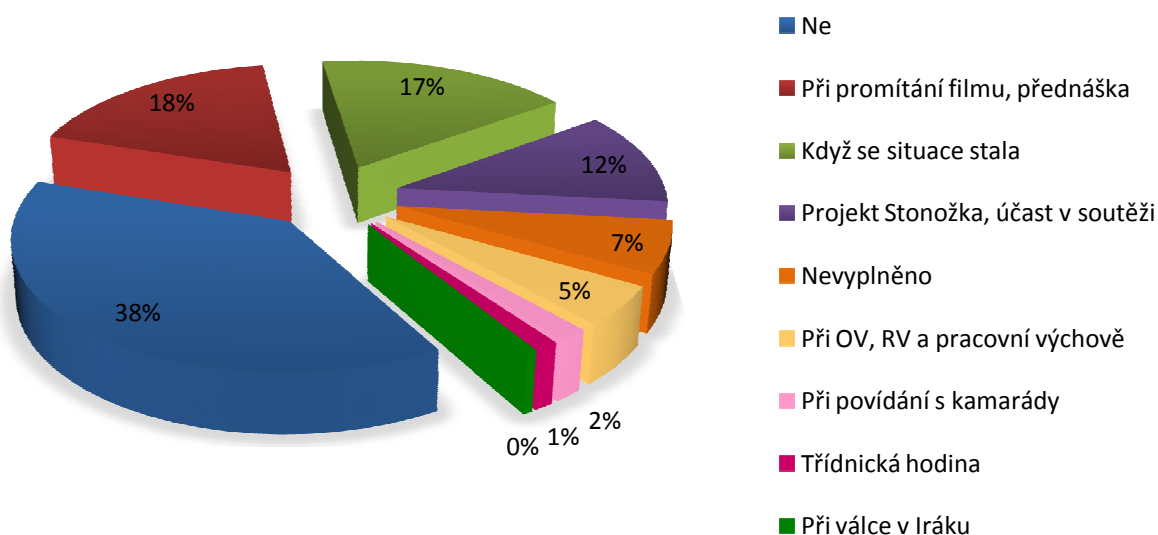
Otázka č. 11

Vzpomínáš, při jaké příležitosti jste si spolu o šikaně vyprávěli?

Tabulka č. 10

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne	69	38.33
Při promítání filmu, přednáška	32	17.77
Když se situace stala	31	17.22
Při projektu Stonožka, účast v soutěži	21	11.66
Nevyplněno	12	6.66
Při OV, RV a pracovní výchově	9	5
Při povídání s kamarády	3	1.66
Třídnická hodina	2	1.11
Při válce v Iráku	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 10

Nejvíce odpovědí na otázku č. 11 „Vzpomínáš, při jaké příležitosti jste si o šikaně vyprávěli?“, znělo ne. Děti si matně pamatují, kdy o šikaně slyšely. Ví, že toho bylo hodně a že to slyšávaly často, ale o návaznosti mluvit bohužel nelze, natož o prožití a zvnitřnění získávaných informací. Touto otázkou měl být mimo jiné zjišťován podíl odborníků, kteří by dokázali dětem informace poskytovat. Žáci se však opět nejvíce vrací ke zmínkám o škole, což by mohlo svědčit o určité angažovanosti školy.

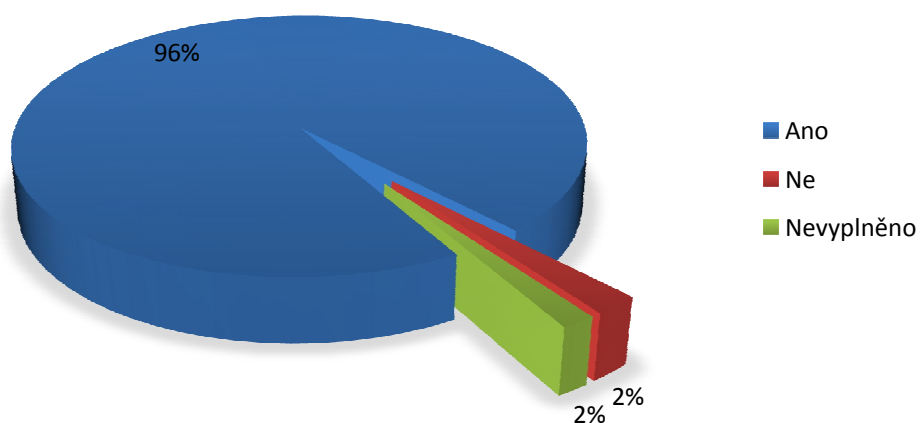
Otázka č. 12

Už jste si o šikaně povídali ve škole?

Tabulka č. 11

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ano	173	96.11
Ne	4	2.22
Nevyplněno	3	1.66
Celkem	180	100

Obrázek č. 11

Získané informace se daly v podobném poměru nejspíše očekávat. Bylo by špatné, kdyby tomu tak nabylo. A je v pořádku, že s největší pravděpodobností škola v informovanosti nezanedbala žádné z dětí a k takovému výsledku není více co dodávat.

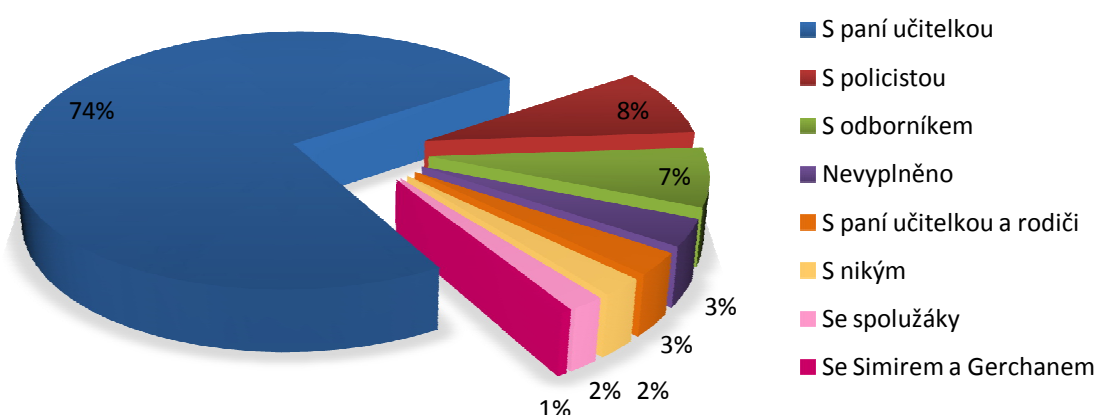
Otázka č. 13

S kým jste si o tom povídali?

Tabulka č. 12

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
S paní učitelkou	133	73.88
S policistou	15	8.33
S odborníkem	13	7.22
Nevyplněno	6	3.33
S paní učitelkou a rodiči	5	2.77
S nikým	4	2.22
Se spolužáky	3	1.66
Se Simirem a Gerchanem	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 12

Největší míru informovanosti poskytují paní učitelky. Občasně se vyskytují informace o policistech a odbornících v rámci přednášek. Shodně jako u otázky č. 11 se děti zmiňují také o přednáškách a diskuzích o šikaně po tom, co k takové situaci na škole došlo. Bohužel opět nelze mluvit o pravidelné návaznosti. Není ani tak důležité, že děti o šikaně něco slyšely jako to, že si z informací něco odnáší. Možná, že by stačilo vtáhnout samotné děti při přednáškách do hry, protože když něco pouze slyší, hůře si informace pamatují. A možná právě proto si spousta žáků vybavuje hnutí Stonožka, kde se děti samy zapojují do pomoci malovanými obrázky či vybíráním peněz.

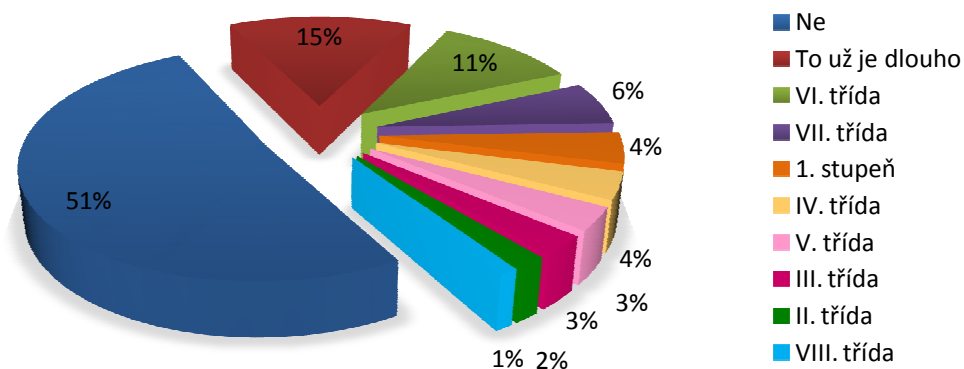
Otázka č. 14

Vzpomínáš si, kdy jste si o šikaně povídali poprvé?

Tabulka č. 13

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne	92	51.11
To už je dlouho	26	14.44
VI. třída	20	11.11
VII. třída	11	6.11
I. stupeň	8	4.44
IV. třída	7	3.88
V. třída	6	3.33
III. třída	5	2.77
II. třída	3	1.66
VIII. třída	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 13

Většina žáků si nevzpomíná, kdy se o šikaně poprvé dověděla, kdy si o ní žáci povídali nebo si pouze vzpomínají, že o šikaně slyšeli již dávno. Když se vrátíme k předešlým otázkám a odpovědím, budou se závěry opakovat. Zdá se, že o šikaně každý něco slyšel, povídal si o ní, ale pak úroveň informovanosti a uchycení získaných vědomostí klesá. Možná, že by stálo za úvahu, jestli s dětmi opakovaně a pravidelně každý rok nepodstupovat besedy a volné diskuze, a tak navazovat na předešlé získané informace. Takhle by se mohlo zdát, že se děti o šikaně doví a pak zájem o problematiku ustává.

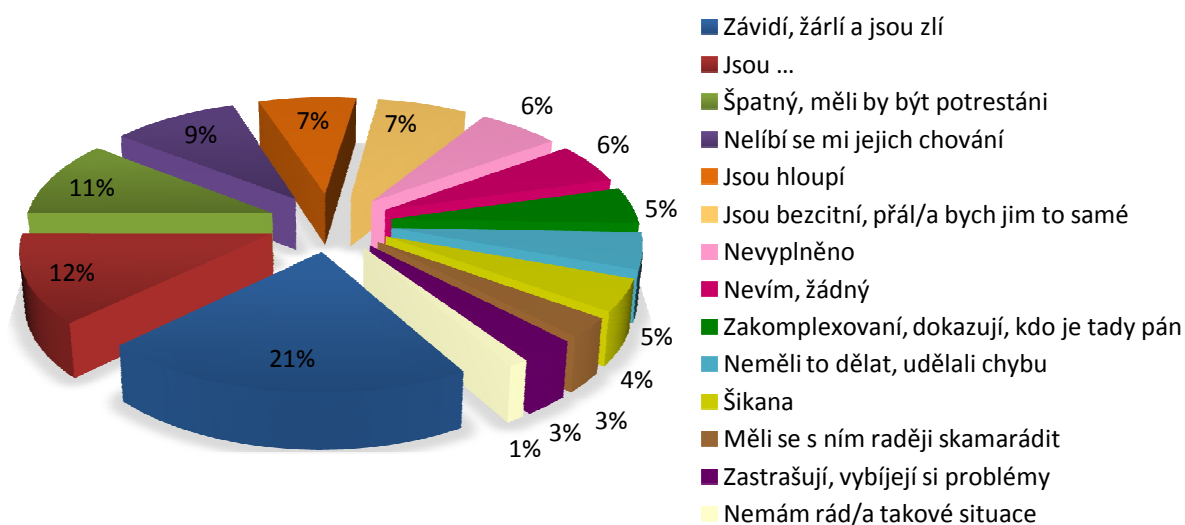
Otázka č. 15

Jaký je tvůj názor na jednání Tomáše, Karla a Daniela?

Tabulka č. 14

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Závidí, žárlí a jsou zlí	38	21.11
Jsou ...	22	12.22
Špatný, měli by být potrestáni	19	10.55
Nelíbí se mi jejich chování	17	9.44
Jsou hloupí	13	7.22
Jsou bezcitní, přál/a bych jim to samé	12	6.66
Nevyplněno	11	6.11
Nevím, žádný	10	5.55
Zakomplexování, dokazují, kdo je tady pán	9	5
Neměli to dělat, udělali chybu	9	5
Šikana	8	4.44
Měli se s ním raději skamarádit	5	2.77
Zastrašují, vybíjejí problémy	5	2.77
Nemám rád/a takové situace	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 14

V popředí tabulky stojí odpověď, kdy se děti domnívají, že agresori šikanují ze závidi. Nelze však vyloučit, jestli nebyly děti vymyšleným příběhem k takovému závěru trochu nechtěně nasměrovány. Dále se objevují zajímavé odpovědi, ve kterých se zmiňují žáci o strachu agresorů z toho, že jim Pavel zabere postavení ve třídě a neunesou, že je momentálně lepší než oni. Úspěchem je, že děti nepřátelské chování odsuzují a vědí, že by měli být viníci, respektive jejich chování potrestáno. Zůstává nezodpovězená otázka, jak?

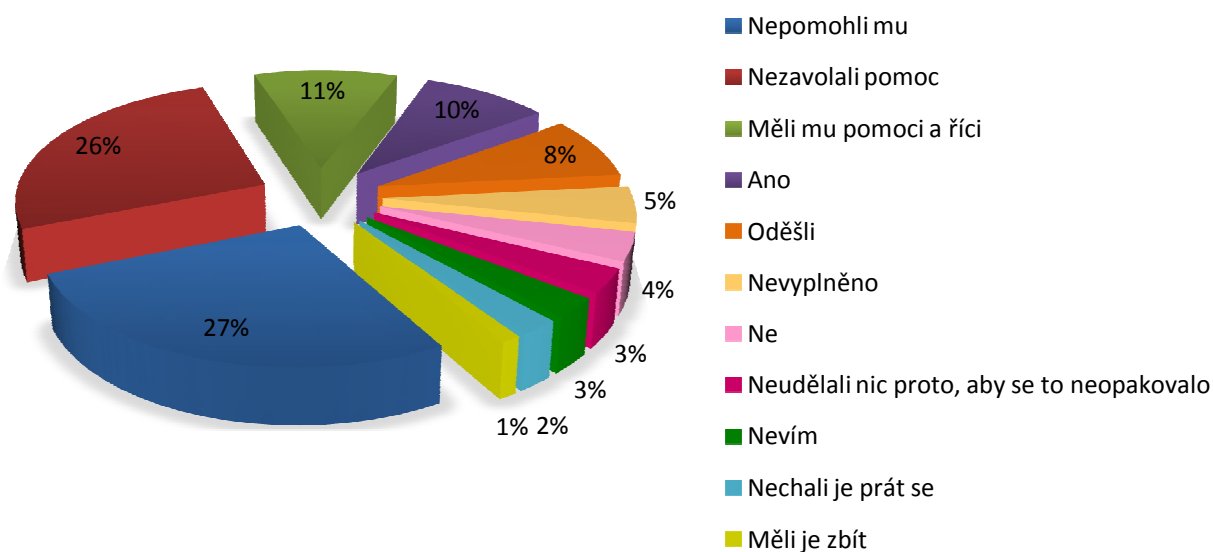
Otázka č. 16

Udělali něco přihlížející spolužáci špatně?

Tabulka č. 15

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nepomohli mu	49	27.22
Nezavolali pomoc	47	26.11
Měli mu pomoci a říci	19	10.55
Ano	17	9.44
Odešli	15	8.33
Nevyplněno	9	5
Ne	7	3.88
Neudělali nic proto, aby se to neopakovalo	6	3.33
Nevím	5	2.77
Nechali je prát se	4	2.22
Měli je zbít	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 15

Podle žáků udělali chybu přihlížející spolužáci v tom, že Pavlovi nepomohli nebo že nezavolali pomoc. K takové možnosti řešení situace se hlásí drtivá většina dotazovaných. Lze doufat, že by se tak všichni zachovali i v reálném životě. Většinou každý, že by měl poskytnout pomoc, ví. Skutečně zasáhnout, přivolat dospělého, oznámit, že se spolužákovi něco takového děje, se poté může ale obávat.

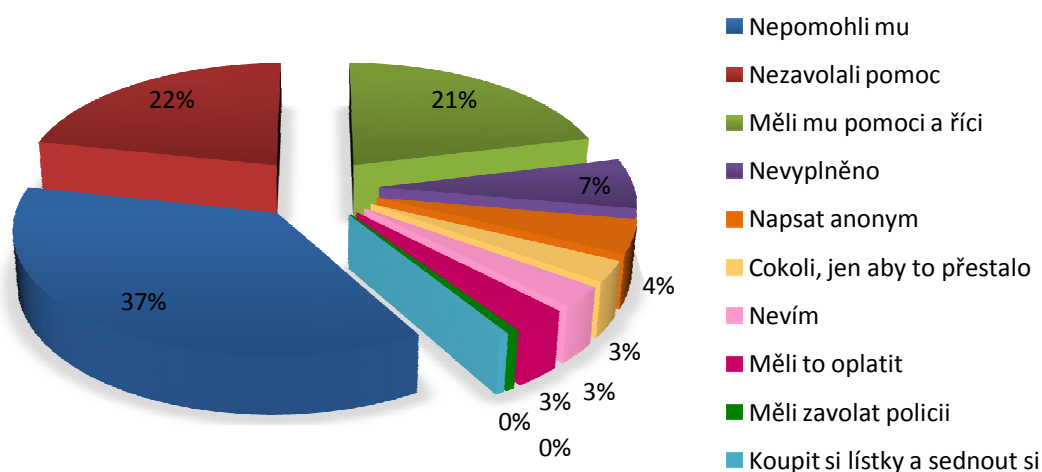
Otázka č. 17

Jak se měli podle tebe zachovat Pavlovi spolužáci, kteří útoku přihlíželi?

Tabulka č. 16

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nepomohli mu	66	36.66
Nezavolali pomoc	39	21.66
Měli mu pomoci a říci	38	21.11
Nevyplněno	12	6.66
Napsat anonym	8	4.44
Cokoli, jen aby to přestalo	5	2.77
Nevím	5	2.77
Měli to oplatit	5	2.77
Měli zavolat policii	1	0.55
Koupit si lístky a sednout si	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 16

Odpovědi v této otázce se shodují s otázkou předcházející. Jen s tím rozdílem, že tentokrát se žáci rozepisují a zmiňují o možnosti napsat anonymní dopis. Schránka důvěry by byla možná tedy na místě.

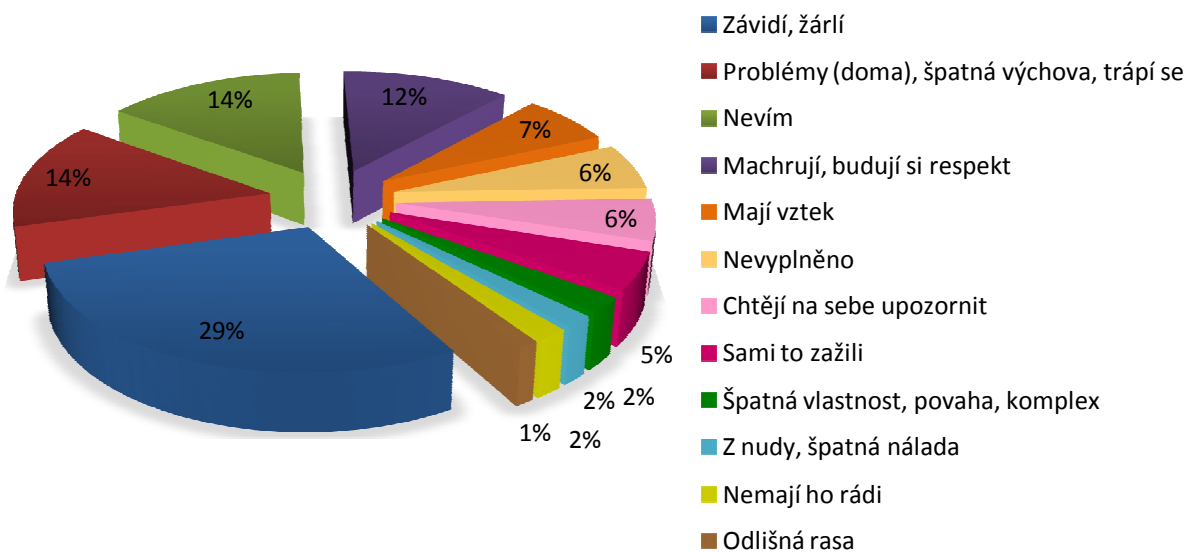
Otázka č. 18

Proč se podle tebe někteří spolužáci chovají agresivně?

Tabulka č. 17

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Závidí, žárlí	52	28.88
Problémy (doma), špatná výchova, trápí se	26	14.44
Nevím	26	14.44
Machrují, budují si respekt	22	12.22
Mají vztek	12	6.66
Nevyplněno	11	6.11
Chtějí na sebe upozornit	10	5.55
Sami to zažili	9	5
Špatná vlastnost, povaha, komplex	4	2.22
Z nudy, špatná nálada	3	1.66
Nemají ho rádi	3	1.66
Odlišná rasa	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 17

Je zajímavé, jak se žáci vrací k závisti a žárlivosti a právě jí si vysvětlují agresivní chování chlapců. Další možnou variantou by dle odpovědí mohly být problémy, které si někteří prožívají doma, jsou špatně vychovaní nebo se trápí. Agresivitu děti připisují a spojují si ji s budováním respektu či vzteku a touze na sebe upozornit a také tomu, že si chlapci něco podobného sami zažili a oplácejí. Je zajímavé, že se ale v podstatě všichni shodují, že za agresivním chováním stojí touha dosáhnout věcí, které sám nemám, neumím a nemůžu vyřešit.

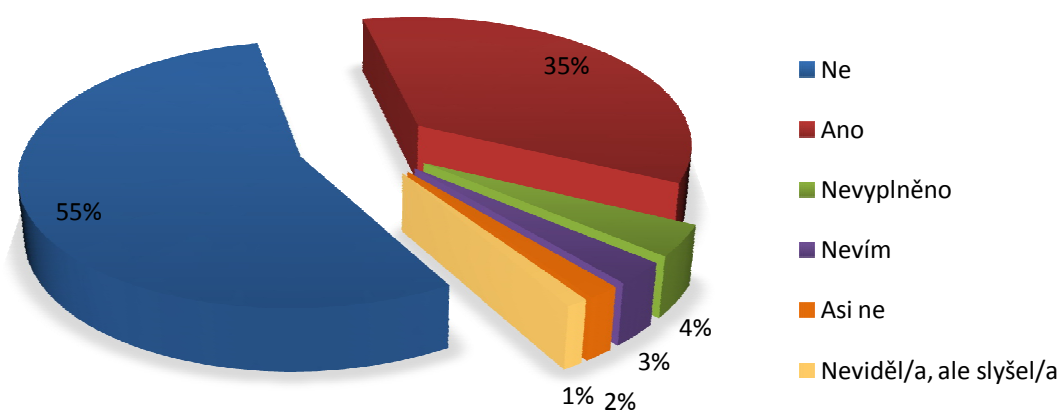
Otázka č. 19

Stal/a ses někdy svědkem podobné události u vás ve škole?

Tabulka č. 18

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne	99	55
Ano	64	35.55
Nevyplněno	7	3.88
Nevím	5	2.77
Asi ne	3	1.66
Neviděl/a, ale slyšel/a	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 18

Více jak polovina žáků uvádí, že se svědkem podobné události, kdy žáci šikanovali spolužáka, nestala. Přesto se několikrát stalo, že žáci píší o situacích, kdy se stávají svědky běžných ataků a v jednom případě dokonce nejmenovaný žák šikanu viděl, pomohl a oznámil. Nakonec byl špatný on, přestože se nebál na problém upozornit. Ale jak celá věc dopadla, žák dále neuvádí.

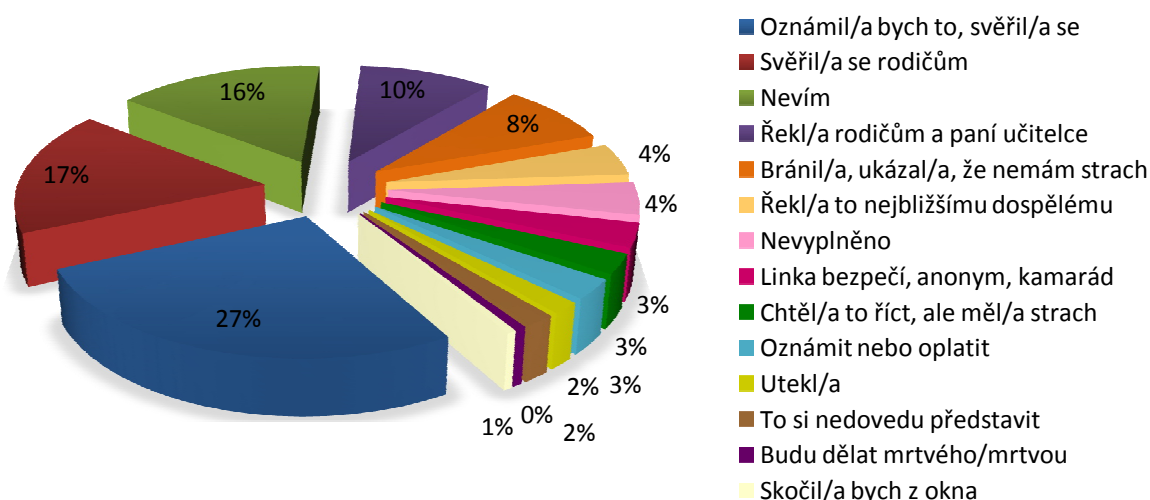
Otázka č. 20

Co bys dělal/a v podobné situaci, v jaké se ocitl Pavel?

Tabulka č. 19

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Oznámil/a bych to, svěřil/a se	48	26.66
Svěřil/a rodičům	31	17.22
Nevím	28	15.55
Řekl/a rodičům a paní učitelce	18	10
Bránil/a se, ukázal/a, že nemám strach	15	8.33
Řekl/a to nejbližšímu dospělému	8	4.44
Nevyplněno	8	4.44
Linka bezpečí, anonym, kamarád	6	3.33
Chtěl/a to říct, ale měl/a strach	5	2.77
Oznámit nebo oplatit	5	2.77
Utekl/a	3	1.66
To si nedovedu představit	3	1.66
Budu dělat mrtvého/mrtvou	1	0.55
Skočil/a bych z okna	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 19

Je v pořádku, že velká většina žáků by se snažila se svými problémy někomu svěřit, ať už paní učitelce, rodičům, nejbližšímu dospělému nebo kamarádovi, tak například zavolat na linku bezpečí či napsat anonymní dopis. Bohužel se vyskytli takoví žáci, kteří by měli danou situaci strach oznámit a svěřit se s ní. Někteří si vůbec nedokážou představit, že by se v podobné situaci ocitli. Jedna odpověď je přímo zářezující, a to dívky, která píše o skoku z okna. Na předešlé otázky odpovídá dívka s rozvahou. Doufejme, že tato odpověď brána vážně nebyla. Bohužel ještě jedna odpověď není povzbuzující. Dívka se se šikanou setkala, oznámila ji a už by to nikdy neudělala.

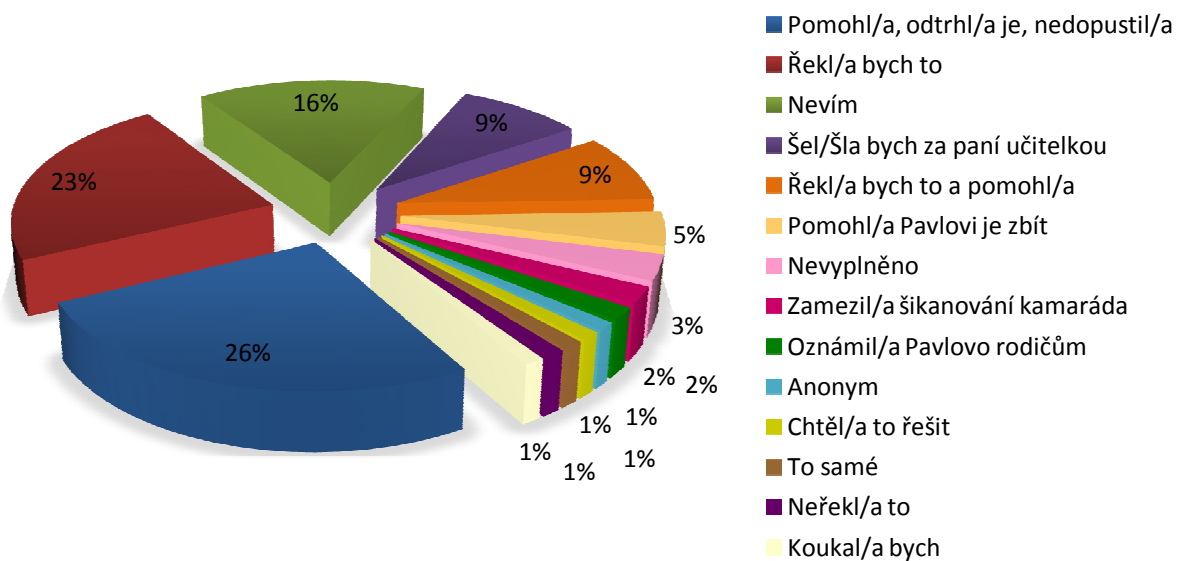
Otázka č. 21

Co bys dělal/a v situaci, ve které se ocitli přihlížející spolužáci?

Tabulka č. 20

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Pomohl/a Pavlovi, odtrhl/a je, nedopustil/a to	47	26.11
Řekl/a bych to	41	22.77
Nevím	29	16.11
Šel/Šla bych za paní učitelkou	16	8.88
Řekl/a bych to a pomohl/a	16	8.88
Pomohl/a Pavlovi je zbít	8	4.44
Nevyplněno	6	3.33
Zamezil/a tomu, že šikanují kamaráda	4	2.22
Oznámil/a Pavlovo rodičům	3	1.66
Anonym	2	1.11
Chtěl/a to řešit	2	1.11
To samé	2	1.11
Neřekl/a to	2	1.11
Koukal/a bych	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 20

Drtivá většina dotazovaných žáků by se snažila situaci řešit tím, že by sami zasáhli, zavolali by pomoc nebo sepsali anonymní dopis. Věřme, že podobně by tomu bylo i v reálné situaci a že žáci nejsou doopravdy k agresivnímu chování a bezmocnosti svých spolužáků lhostejní. Pak by bylo zajisté vhodné, aby empatie a smysl pro správnou věc byly po právu oceněny a viník po zásluze potrestán.

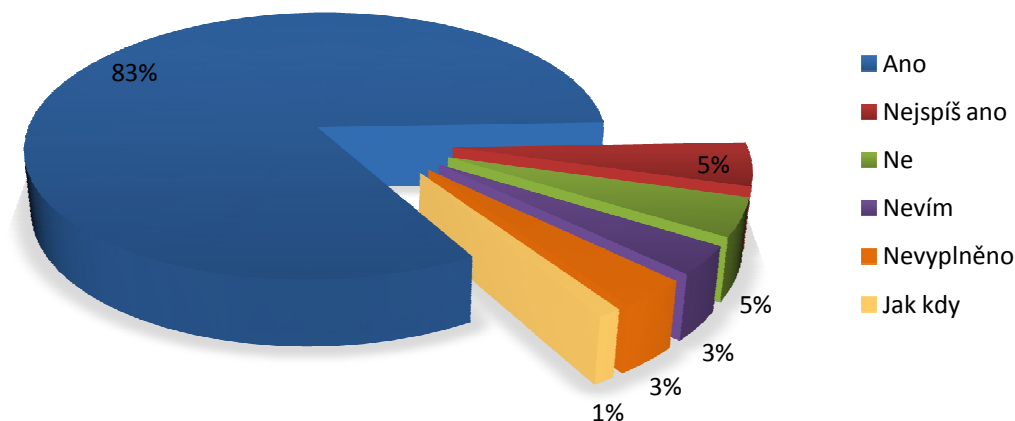
Otázka č. 22

Má podle tebe význam na podobné jednání upozornit dospělé?

Tabulka č. 21

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ano	149	82.77
Nejspíš ano	9	5
Ne	8	4.44
Nevím	6	3.33
Nevyplněno	6	3.33
Jak kdy	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 21

Výčet kladných odpovědí následujícího grafu a získané hodnoty vypovídají za vše. Každý osmý žák považuje za důležité na podobné jednání upozornit dospělé. Vyskytly se však i takové odpovědi, kdy se děti zmiňují o významu a smyslu upozornit dospělé, ale pouze za předpokladu, že doma nemají rodiče agresorů privilegované děti. Zazněly i odpovědi, že oznámení smysl nemá, protože s tím beztak nikdo nic dělat nebude, či si to musí vyřídit žáci mezi sebou. Je škoda, že děti, které tento názor sdílí, nepotkaly ve své blízkosti někoho, kdo by jim ho vyvrátil.

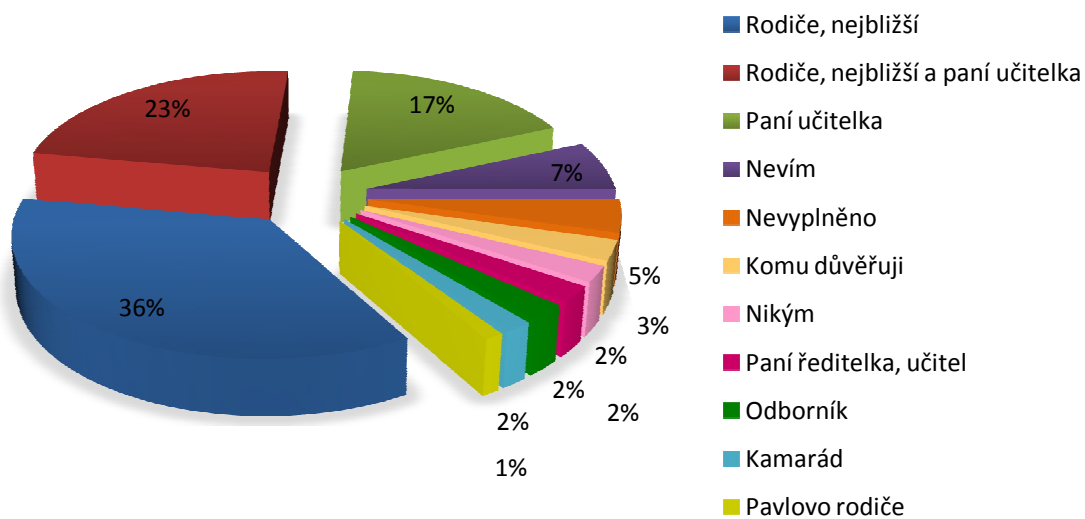
Otázka č. 23

Za kým z dospělých bys šel/šla ty? – z jakého důvodu

Tabulka č. 22

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Rodiče, nejbližší	65	36.11
Rodiče, nejbližší a paní učitelka	42	23.33
Paní učitelka	31	17.22
Nevím	12	6.66
Nevyplněno	8	4.44
Komu důvěřuji	5	2.77
Nikým	4	2.22
Paní ředitelka, učitel	4	2.22
Odborník	4	2.22
Kamarád	3	1.66
Pavlovo rodiče	2	1.11
Celkem	180	100

Obrázek č. 22

Potěšujícím zjištěním bylo, že mají žáci ve svém okolí někoho, na koho se mohou spolehnout. Je jedno, jestli jsou to rodiče (i když by měli být v životě dítěte to nejdůležitější) nebo jestli je to babička s dědečkem, kamarád či paní učitelka. Podstatné je, že se děti mají na někoho v případě svých starostí obrátit a mají u někoho zastání. Jedna odpověď byla nejspíš brána s humorem a to když chlapec odpovídal, že by za nikým nešel, protože ho bolí nohy.

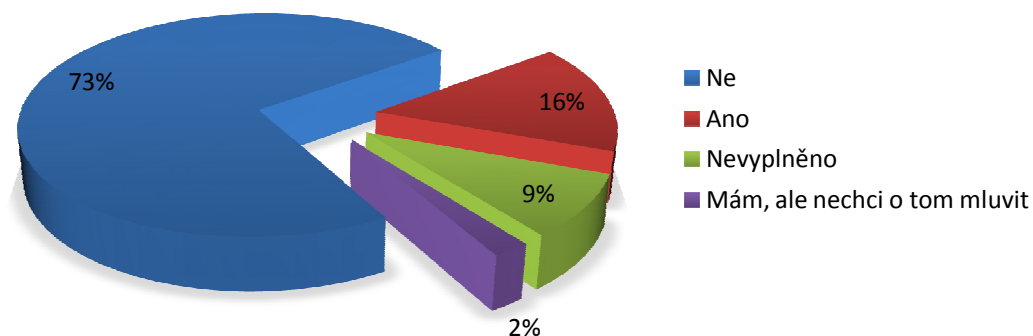
Otázka č. 24

Máš i ty sám/sama podobnou zkušenost jako Pavel, co se ti stalo?

Tabulka č. 23

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Ne	132	73.33
Ano	28	15.55
Nevyplněno	16	8.88
Mám, ale nechci o tom mluvit	4	2.22
Celkem	180	100

Obrázek č. 23

Žáci se nebáli o svých zážitcích psát, chtěli a sdělili veškeré informace podle pravdivých skutečností. Je příznivé, že se většině žáků podobně nepříjemná zkušenost vyhnula. Bohužel ne všichni měli takové štěstí. Výpovědi o možné šikaně se v některých případech vyskytly. Většinou se jednalo o děti z nižších ročníků. Pro příklad je možné zmínit příběh dívky, která pravidelně ubližovala spolužačce. Teprve ve chvíli, kdy dívku přestalo oběť trápit, situace ustala a žákyně se staly kamarádkami. Jiná dívka prožívala psychické napadání, byla nucena snášet nadávky spolužačky, pomluvy a výsměch. Dotyčná oběť atakům nepodléhala a agresorku časem slovní útoky přestaly bavit. Další typický případ šikany se odehrával v době cesty domů ze školy, kdy po chlapci loudili spolužáci peníze a cigarety. K podobnému příběhu, jaký zažil Pavel, se doznává jeden nejmenovaný chlapec, kterému nadávali a bili ho pro vzhled a oblečení. V jediném případě se dívka o svém zážitku bavit nechtěla, ale přiznala, že se šikana dostala do stadia škrcení a ona nese dodnes následky a pociťuje strach. Dvě žákyně píší o tom, že jsou normální a jim se nic podobného stát nemůže. Stále se setkáváme s tvrzením šikanovaných jedinců pro jejich fyzické zvláštnosti.

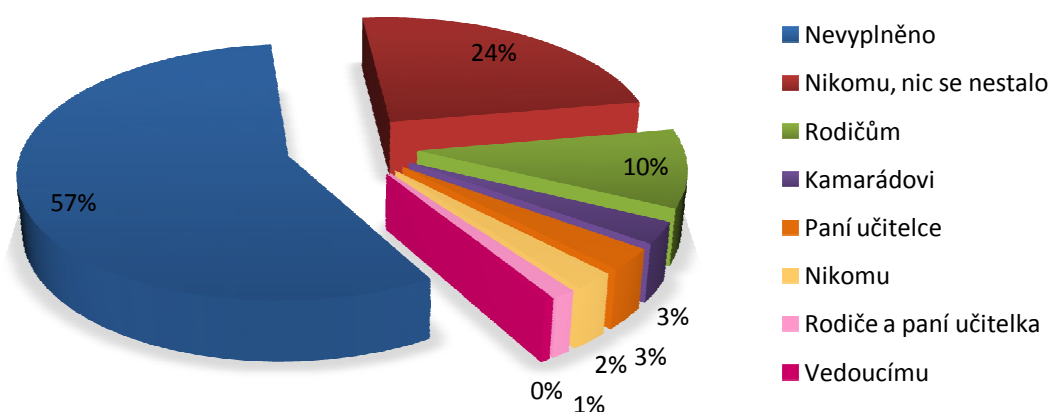
Otázka č. 25

Komu jsi o tom řekl/a?

Tabulka č. 24

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nevyplněno	102	56.66
Nikomu, nic se mi nestalo	43	23.88
Rodičům	18	10
Kamarádovi	5	2.77
Paní učitelce	5	2.77
Nikomu	4	2.22
Rodiče a paní učitelka	2	1.11
Vedoucímu	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 24

Dle zjištěných výsledků se jeví, že se oběti skoro vždy někomu svěřily a nebály se se svým problémem cokoli dělat. Následující otázka byla tedy zřejmě zcela na místě.

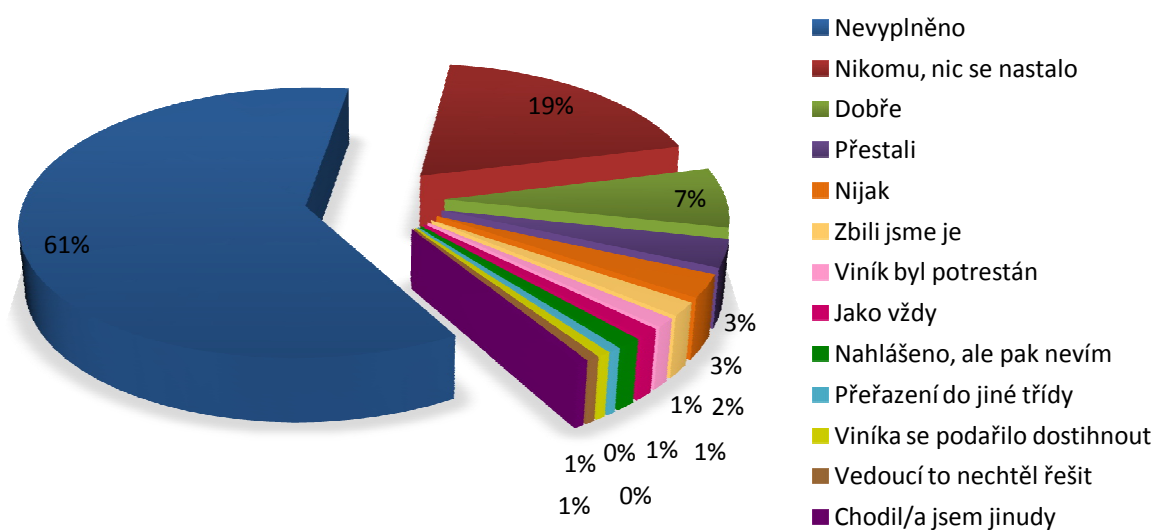
Otázka č. 26

Jak to dopadlo?

Tabulka č. 25

Odpovědi	Počet odpovědí	Celkem v %
Nevyplněno	109	60.55
Nikomu, nic se mi nestalo	34	18.88
Dobře	13	7.22
Přestali	6	3.33
Nijak	5	2.77
Zbili jsme je	3	1.66
Viník byl potrestán	2	1.11
Jako vždy	2	1.11
Nahlášeno, ale pak nevím	2	1.11
Přeřazení do jiné třídy	1	0.55
Viníka se nepodařilo dostihnout	1	0.55
Vedoucí to nechtěl řešit	1	0.55
Chodil/a jsem jinudy	1	0.55
Celkem	180	100

Obrázek č. 25

Ve většině případů se po ohlášení a upozornění, že se ve škole šikana vyskytuje, dařilo dle popisu žáků, tento fenomén potírat. Bohužel tu byla nastíněna možná druhá strana mince a zmínky o tom, že se šikana vytratila časem sama nebo že si žáci museli pomoci s kamarády, protože se situaci nepodařilo vyřešit do konce. V jednom případě, který se stal mimo školu na letním táboře, byla dokonce obviněna oběť a vztahy se pak následně ještě zhoršily.

3. Vyhodnocení kreslených obrázků dětí 1. a 2. tříd

Děti 1. a 2. tříd byly požádány o nakreslení toho, co si pod pojmem šikana představují. Bylo těžké vybrat jeden obrázek za všechny, který tuto skutečnost nejlépe vystihuje. Vítězným se stal ten, který by skrytě mohl vypovídat, jak podlá šikana může být. Dívka přichází vstříc svému agresorovi s květinou, ten však již výrazem obličeje a nožem v ruce naznačuje, co oběť v budoucnu čeká.

Z 88 nakreslených obrázků je ze 45 jasně zřejmé, kdy se jedná o šikanu. Převažují známky fyzické agrese. Někdy děti obrázek doplnily popisky, ve kterých vystihují prvky psychického vydírání a nátlaku. Není pochyb o tom, že každý druhý žák již v útlém věku povědomí o tomto fenoménu má. Naproti tomu si 43 dětí pod pojmem šikana nedokáže představit ještě nic, a tak se vyskytly také klasické obrázky hrajících se dětí, zvířátek, květin a závodních aut.

V prvních třídách děti začínají o šikaně tušit. V jedné třídě se však podařilo získat obrázky, které se kompletně do jednoho shodují. Nacházejí se na nich děti, které po sobě loudí peníze a kvůli nim vyhrožují kamarádům. Nelze tedy říci, jestli si děti s paní učitelkou před kreslením o šikaně povídaly nebo jestli jsou tak dostatečně informovány. Je však možná škoda, že se jedná stále o to stejné ztvárnění podoby šikany, když má tolik různých podob. Ve druhých třídách se povědomí dětí o šikaně nepatrně rozšiřuje a nachází se stále více dětí, které byly s tímto pojmem seznámeny.

Výsledky vypovídají o skutečnosti, že každý druhý žák 1. a 2. tříd o šikaně slyšel a dokáže si představit, co se za tímto pojmem skrývá. Výsledky jsou však trochu ovlivněny třídou, ve které všichni do jednoho nakreslili o loudění, vydírání a vyhrožování kvůli penězům.

V. ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat představy a povědomí (míru informovanosti) žáků ZŠ Aléská v Bílině o fenoménu agresivity a šikany ve skupině a vývoj těchto představ v průběhu školní docházky, analyzovat aktivity v oblasti diagnostiky a prevence šikany realizované na Základní škole Aléská v Bílině, komparovat dětské představy a míru informovanosti o problematice šikany s charakterem preventivních aktivit realizované školou, posoudit míru komptability a navrhnout případné pozitivní úpravy vycházející ze získaných údajů a spolupráce se školou. V bakalářské práci se vytyčených cílů podařilo dosáhnout. Průzkumem bylo zjištěno, že se představy a povědomí (míra informovanosti) o fenoménu agresivity a šikany se v průběhu školní docházky rozšiřuje a nabývá na rozsahu i kvalitě získávaných informací. Děti jsou schopné dění kolem sebe vnímat. Dokážou být empatické, pozorné, uvědomovat si a reflektovat situace, které se kolem nich dějí.

Necelých 70 % žáků 3. až 5. tříd prvního stupně by se v podobné situaci, kterou zažil Pavel, se svým problémem svěřilo. Skutečnost ještě potvrzuje fakt, že se k podobné zkušenosti přiznává 45 ze 160 dotazovaných žáků a všichni do jednoho dokázali o tom, že jsou šikanováni, promluvit. V pomoc dospělých věřilo a svěřilo se 35 dětí a zbylých 10 vyhledalo kamaráda, ostatní příbuzné nebo v jednom případě i policistu. Na to, že se o šikaně dovědělo ve škole, si vzpomíná 63% dětí, kdy se nejvíce na poskytování informací podílejí paní učitelky. Vzhledem k nižšímu věku žáků má rozsah získávaných informací rezervy. Při žádosti o vypsání toho, co všechno o šikaně slyšely, děti uvádějí, že v podstatě nic nebo že je šikana obecně špatná věc.

U dětí druhého stupně lze sledovat viditelný posun v míře informovanosti. 36 % žáků uvádí, že o šikaně slyšeli mnoho a rozsah výčtu odpovědí se rozšiřuje. Z odpovědí a dodatků bylo zřejmé, že sice slyšely o šikaně mnoho, odpovědi jsou promyšlenější, s větším rozhledem a získanými vědomostmi, přesto se 77% žáků o šikaně dovídá ve škole zásluhou paní učitelky. O šikaně každý něco slyšel, povídal si o ní, ale postupně uchycení získaných vědomostí a zájem o tuto problematiku upadá. 64% dětí by se svěřilo, a to převážně rodičům. Do podobné situace se dostalo 32 žáků a s důvěrou se obrátil na rodiče téměř každý druhý žák, kamaráda vyhledalo 5 dětí, stejně jako paní učitelku. 4 děti bohužel odvahu svěřit se nenašly.

Z 88 nakreslených obrázků žáků 1. a 2. tříd je ze 45 jasně zřejmé, že se jedná o šikanu. Převažují známky fyzické agrese. Někdy děti obrázek doplnily popisky, ve kterých vystihují

prvky psychického vydírání a nátlaku. Není pochyb o tom, že každý druhý žák má již v útlém věku povědomí o tomto fenoménu. Naproti tomu si 43 dětí pod pojmem šikana nedokáže představit ještě nic, a tak se vyskytly také klasické obrázky hrajících se dětí, zvířátek, květin a závodních aut.

Hlavní předpoklady bakalářské práce se potvrdily z poloviny. Domnívala jsem se, že se alespoň jeden žák v každé třídě se šikanou na Základní škole Aléská v Bílině setkal. Tato hypotéza se zdaleka nepotvrdila. Žáků, kteří se se šikanou setkali, bylo v každé třídě více. Potěšujícím se na druhou stranu stal fakt, že se žáci nebojí říci o tom, že jsou šikanováni, svěřit se a vyhledat pomoc spíše dospělého člověka, nežli kamaráda.

Při pohovoru s metodikem školní prevence na Základní škole Aléská v Bílině bylo zjištěno, že v rámci prevence dochází k pravidelným měsíčním schůzkám preventivního týmu, který byl školou sestaven a v němž spolupracují výchovný poradce, metodik školní prevence, psycholog a speciální pedagog. Ti se pak setkávají s třídními učiteli. Dochází ke konzultacím, vzájemným supervizím a předáváním doporučení, jak se třídami v rámci třídnických hodin pracovat. V třídnických hodinách se zařazují hry a aktivity k posílení třídního kolektivu. V současné době škola pracuje na minimálním preventivním programu. Škola pomalu upouští od besed a přednášek, a to po zkušenostech, kdy jsou žáci holými informacemi přehlčeni a přestávají mít o danou problematiku zájem. Byly potvrzeny domněnky o změnách ve srovnání s minulostí. Dnes se žáci nebojí svěřovat se svými problémy a v případě potřeby vyhledají pomoc. Škola disponuje klasifikačním řádem na postihy nežádoucího chování.

Na základě získaných informací, byla doporučena tři opatření a to v podobě návrhu na zřízení místnosti, ve které by děti mohly trávit volné chvíle a nepotulovat se po chodbách. Škola uvažovala o počítačové učebně, avšak realizaci se díky krátkým přestávkám, nutností dozoru a možné demolice, nepodařilo dovést do konce. Druhým opatřením, kterým by se mohly eliminovat projevy nežádoucího chování, je žákovský parlament, ve kterém by měla každá třída své zástupce a ty by vysílila na pravidelná shromáždění. Zde by bylo žákům dovoleno komunikovat s učiteli, zveřejňovat své požadavky, přání či stížnosti. Podobná zkušenost v Základní škole Aléská v Bílině proběhla, bohužel byla negativní. Žáci využívali schůzky ke stížnostem na učitele a dožadovali se jejich potrestání, případně lepších známek. Třetí a poslední variantou se naskýtal schránka důvěry. Ta se rovněž v praxi neosvědčila a hromadily se v ní pouze odpadky. Kladnou odezvu má mezi žáky internetová schránka důvěry. Děti ji často využívají a právě k účelům, pro které byla vytvořena.

S opatřeními byla metodikovi školní prevence sdělena se vší citlivostí k získaným datům jména dětí a třídy, ve kterých se opakují projevy, podle kterých by se mohlo jednat o šikanu. Bylo přislíbeno, že se bude projevy jednotlivých tříd a žáků škola zabývat, prodiskutuje je s jednotlivými třídními učiteli a zaměří se na ně. Podařilo se zjistit, že někteří žáci jsou skutečně věčným problémem školy, v některých případech se jednalo dokonce o opačné zjištění, že se z možných obětí stali agresori.

VI. NAVRHOVANÁ OPATŘENÍ, DOPORUČENÍ

Důležité je šikaně především předcházet a pak výskyt pokud možno co nejvíce minimalizovat. Po konzultaci s metodikem školní prevence došlo ke zjištění, že na Základní škole Aléská v Bílině funguje prevence za pomoci výchovného poradce, metodika školní prevence, psychologa a speciálního pedagoga. Preventivně dochází k zařazení her na posílení třídního kolektivu v rámci spolupráce s třídními učiteli. Jak ji jednotliví třídní učitelé vykonávají, zůstává otázkou. Po odhalení šikany škola spolupracuje se speciálně pedagogickým centrem, následné informace o realizaci a případných zdarech nebo problémech, jak se dá, je také nadořešen. Škola zvýší dozor nad žáky a poučí personál. Šetření i zásah proti šikaně je veřejný, postup se oznámí na třídních schůzkách všem rodičům. Důležitá je zajisté i schůzka s agresorem, obětí a jejich zákonnými zástupci. Ti jsou o průběhu šetření šikany informováni, jsou informováni i o následcích a o možném způsobu, jak s potomky následně pracovat. Není toho málo, co škola pro potírání šikany dělá a všechny činnosti jsou zajisté chvályhodné. Jsou však dostatečným opatřením?

Dle mého názoru by bylo zapotřebí věnovat větší pozornost předcházení agresivnímu chování a šikaně. Například pomocí dotazníků občas zjišťovat, co se v jednotlivých třídách děje a dávat dětem najevo, že se případné patologické projevy chování nebudou opomíjet a i tím projevům šikany předcházet. Stejnou míru úsilí pak věnovat také následné péči. Požádáním o pomoc psychologa či speciálně pedagogického centra, promluvou s rodiči a zvýšeným dozorem by zásah proti šikaně končit neměl a škola by neměla být v takové chvíli ještě spokojená. Je důležité spolupracovat s rodiči aktérů šikany i po vyšetření případu. Sledovat chování agresora a oběti, dělat stále namátkové kontroly. Je žádoucí a užitečné se i po letech vracet k jednotlivým agresorům a obětem a pokusit se zjišťovat, jak se oběti i agresorovi daří. S některými rodiči se dá spolupracovat velmi obtížně a s dětmi někdy ještě hůře. Je to běh na dlouhou trať. Odhalit šikanu a pak ji potírat lze ale v některých případech snadněji, než odstraňovat následky nebo jim vůbec předcházet. Tvrdá, důsledná a především kolektivní práce může přinést časem ovoce.

Stálo by zato zamyslet se nad efektivitou přednášek pořádaných v minulosti pro žáky, které se ukázaly v některých případech jako zbytečné. Je pravděpodobné, že žáky, kteří se se šikanou na vlastní kůži nesetkali, tolik zajímat nebudou, a proto nestálo by za zvážení pořádat sezení pouze a přímo s oběťmi šikany či samotnými agresory v rámci menších skupin ve spolupráci se speciálním pedagogem a psychologem?

VII. SEZNAM POUŽITÝCH INFORMAČNÍCH ZDROJŮ

1. ERB, H. H. *Násilí ve škole a jak mu čelit*. 1. vyd. Praha: Amulet, 2000, ISBN 80-86299-22-8.
2. GOLDMANOVÁ, J. *Jak si nenechat ublížit: Bezpečnostní průvodce životem pro - náctileté*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996, ISBN 80-7178-090-1.
3. GRAN JENSEN, B., SPĚVÁČKOVÁ, J., DUFKOVÁ, H., DUFEK, L. *Nechtěné dědictví*. 1. vyd. Hnutí „Na vlastních nohou“ – Stonožka, 2008, ISBN 978-80-254-2856-6.
4. HRABAL, V. *Sociální psychologie pro učitele: Vybraná témata*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0436-1.
5. KOLÁŘ, M. *Bolest šikanování: Cesta k zastavení epidemie šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, ISBN 80-7178-513-X.
6. KOLÁŘ, M. *Skrytý svět šikanování ve školách: Příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, ISBN 80-7178-123-1.
7. LENCZ, L., KŘÍŽOVÁ, O. *Etická výchova: metodický materiál I*. 1. vyd. Praha: Luxpress, 2000, ISBN 80-7130-091-8.
8. ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, ISBN 80-7178-049-9.
9. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese: Variabilita a patologie lidské psychiky*. 2. vyd. Praha: Portál, 2000, ISBN 80-7178-496-6.
10. WEBSTER-DOYLE, T. *Proč mě pořád někdo šikanuje?: Rady jak zvládat malé tyrany*. 1. vyd. Praha: Pragma, 2002, ISBN 80-7205-804-5.
11. ŠVINGALOVÁ, D., PEŠATOVÁ, I. *Uvedení do výzkumu a metodika tvorby bakalářské práce*. 1. vyd. Liberec: TUL, 2006, ISBN 80-7372-046-9.
12. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení* [online]. [2008] [cit. 2009-22-02]. Dostupný z WWW: <http://www.msmt.cz/uploads/soubory/Tiskovy_odbor/Metodicky_pokyn_k_prevenci_a_reseni_sikanovani.pdf>.
13. *Školní program proti šikanování* [online]. [2003] [cit. 2009-15-02]. Dostupný z WWW: <<http://aplikace.msmt.cz/HTM/KTSkolniprogramprotisikanovani.htm>>.

14. *Vzdělávací program v oblasti prevence sociálně patologických jevů pro učitelky MŠ: Prevence agresivity a šikany* – interní materiál MŠ Aléská Bílina.
15. *Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, čl. II: Minimální preventivní program a čl. III: Instituce v systému prevence* – interní materiál MŠ Aléská Bílina.
16. *Dekret kutnohorský* – interní materiál ZŠ Aléská v Bílině.
17. *Rodiče pozor! Šikana mezi dětmi je skryté nebezpečí* - Propagační materiál Policie České republiky.
18. *Děti a jejich práva* [online]. [2002] [cit. 2009-19-03]. Dostupný z WWW: <http://www.detskaprava.cz/deti/deti_a_jejich_prava_sikana.htm>.
19. *Děti a jejich práva* [online]. [2002] [cit. 2009-19-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.detskaprava.cz/deti/odkazy.htm>>.
20. *Děti a jejich práva* [online]. [2002] [cit. 2009-19-03]. Dostupný z WWW: <<http://www.detskaprava.cz/slabikar/1-20.htm>>

VIII. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: **Příběh o šikaně**

Příloha č. 2: **Dotazník (pro první stupeň)**

Příloha č. 3: **Dotazník (pro druhý stupeň)**

Příloha č. 4: **Minimální preventivní program**

Příloha č. 5: **Dekret kutnohorský**

Příloha č. 6: **Každý z nás má svá práva**

Příloha č. 7: **Kde hledat pomoc**

Příloha č. 8: **Osvědčení**

Dal bych ti cokoliv, kdybych to vrátil zpátky

„Chceš kousnout?“ podíval jsem se na našeho nového spolužáka Ivana a podával jsem mu čokoládu. Ivan se ani nepohnul a dál si něco čmáral do sešitu.

„Co je, jsi hluchej?“ Ivan se ale ani teď neotočil.

„Co je to za debila?“ zeptal jsem se Martin, ke které ho třídní posadila.

„Copak nevidíš, že má naslouchátka?“ špitla a nenápadně mi za Ivanovou hlavou ukázala dvě věcičky připevněné k jeho brýlím.

„Aha. To jsem si nevšiml. To je krutý! Kájo, pojd' se kouknout, je slepej jak patrona a k tomu ještě hluchej.“ Karel odsunul rozepsaný úkol a přiběhl ke mně.

„Chceš čokoládu? Zařval jsem teď úplně z blízka na Ivana. Ten sebou škubl, jako by do něj uhodil blesk, a podíval se na mě skrze silné brýle pronikavě modrýma očima. Měl neuvěřitelně odstáté uši a mastné blondáté vlasy.

„Jasně, dám si,“ usmál se. Zrovna zvonilo. Byla matika, měli jsme naši třídní. U nikoho z nás neměla respekt, byla drobné postavy, mluvila velmi tiše, a k tomu všemu měla neuvěřitelně směšný hlas. Občas se stalo, že v půlce hodiny odběhla celá červená do kabinetu a už se nevrátila. Tehdy mi jí bylo vždycky líto a klukům jsem nadával, že to přehnali. Znal jsem ji už dřív a měl jsem ji celkem rád. Asi jen proto jsem ji neshazoval a za každé její přeřeknutí se jí nesmál, tak jak to dělají ostatní.

„Doufám, že jste Ivana mezi sebou přivítali a že se mu bude u nás líbit,“ řekla třídní tu známou frází a mimoděk se na mě podívala. Zvláště jsem se usmál na Karla a on zase na mě. Tehdy jsem ještě nevěděl, co všechno ten úsměv symbolizuje.

Karel byl můj největší kamarád. Společně jsme vymýšleli všechny lumpárny.

Týdny ubíhaly, ale Ivan neprojevil nejmenší zájem do našeho kolektivu zapadnout. Byl chytrý a pozorný, nikdo jej nemusel napomínat. Ve všem měl dobré známky, ale nám začala časem spousta věcí vadit. Vždyť to bylo nespravedlivé, když já jsem dostal z diktátu za pět a Ivánek ho nemusel ani psát. Učitelé ho litovali a nadržovali mu. Začal jsem ho nenávidět a postupně jsem to přenesl i na kamarády kolem sebe. Vadilo mi vše. To, jak mluví, jak se

obléká, jak vypadá... Nebyla jediná slabina, kterou by přede mnou mohl utajit a já mu ji denně nepřipomněl.

„Hluchoune!“ volal jsem. „Hluchoune, tak ty mě neslyšíš? Tak já ti pomůžu!“ přišel jsem k němu, naslouchátko nastavil na nejvyšší stupeň a zařval mu z centimetru do ucha. V očích se mu zaleskly slzy a to mi dělalo radost. Utekl ze třídy.

V úterý míváme první hodinu fyziky, ale učitelka do třídy nepřišla. S Karlem a ostatními rukama jsme přišli za Ivanem. Brali jsme mu věci a rozhazovali je po třídě.

„Naval svačinu, dělej!“ poručil Karel. Ivan vytáhl z tašky sáček s chlebem.

„Děláš si srandu? Tohle doma žerete?“ křičí na Ivana a sype ze sáčku chleba s tvarohem. Kluci se smáli, holky jen mlčky pozorovaly, co bude. Všichni čekali, co udělám, tak jsem vzal chleba a rozmazal ho Ivanovi po obličeji.

„Jestli před tím viděl něco, tak teď už stoprocentně nic!“ smál se Karel. Ivan vyšel ze třídy a zamířil ke kabinetu třídní učitelky. Docela se zvědavostí jsme čekali na hodinu matematiky, ale nikdo se moc nebál. Naše třídní nám neřekla ani slovo. Dohadovali jsme se, jestli jí něco řekl, nebo ne. Bylo to jedno.

Další den jsme měli tělocvik.

„Dnes si zahrajeme fotbal. Kluci, udělejte dvě družstva, míč je v bedně. Já si musím něco dodělat v kabinetě,“ řekl učitel a odešel pryč. Rozdali jsme si čísla a utvořili družstva. Nebyl jsem s Karlem a to mě štvalo. Hrajeme fotbal závodně a máme spolu nacvičené akce. Navíc jsem byl v družstvu s Ivanem.

„Tak co, kluci, hrajem?“ zapištěl Ivan.

„Ty jdi raději do brány, ať moc nekazíš,“ poručil jsem. Jenomže jsme nehráli ani pět minut a už jsme prohrávali o dvě branky. Naštvalo mě to, tak jsem poslal za Ivana do brány někoho jiného. Hrálo se dál. Byl jsem do té hry úplně zapálený a odváděl mě k šílenství každý Ivanův krok. Kdyby to šlo, řekl bych mu, ať vypadne.

Když znova nenahrával a dlouho držel míč, rozeběhl jsem se proti němu a podrazil mu nohy vši silou.

„Sorry,“ jen jsem zamumral padajícímu Ivanovi a sám jsem se zmocnil míče. Rozeběhl jsem se na bránu, ale nikdo se mě nepokoušel obehrát, brankář vyběhl z branky.

„Co je sakra?“ zařval jsem a až teď jsem se ohlédl a spatřil, co se děje.

„Zbláznil ses?“ volal na mě kdosi. Ale já už jsem moc nevnímal, jen jako ve snu jsem viděl na zemi bezvládné tělo Ivana, jak mu z ucha teče krev, jeho brýle na zemi rozbité na několik kousků a spolužáky kolem něj. Nikdo se nesmál. Ted' mě nepovzbudil nikdo.

„Nechtěl jsem, já jsem nechtěl,“ potichu jsem pořád opakoval ta slova.

Pak už jsem jen viděl, jak na trávník vbíhá Karel a za ním tělocvikář. Bylo ticho. Nikdo mě neudal. Přiznal jsem se sám.

Po několika dnech se Ivan vrátil z nemocnice, ale k nám do školy už nepřišel. Úplně ohluchl na jedno ucho a musel jít do speciální školy. Zatmělo se mi před očima, když nám o tom říkali. Podíval jsem se na Karla a on na mě. Ani jeden z nás se neusmál. Zahleděl jsem se do země.

„Mé jméno je Daniela Dlouhá, budu teď nějakou dobu zaskakovat místo vaší třídní učitelky. Je dlouhodobě nemocná,“ oznámila nám rázná mladá žena, která vešla do třídy.

„Co je s paní učitelkou?“ zeptal se někdo.

„Nevím, snad brzy přijde,“ odvětila.

Později jsem se náhodně dozvěděl, že naše třídní dala výpověď. Celou dobu věděla, jak se věci mají, ale nedokázala Ivanovi nijak pomoci, nikdy nám nevynadala, nikdy se s námi nebavila o našem kolektivu. Jeho úraz pak nemohla jen tak přejít a svého místa se vzdala.

Prošel jsem celé město až k fotbalovému hřišti a usedl na místo, kde se to celé stalo. Chce se mi plakat, chce se mi křičet. Dal bych ti cokoliv, kdybych to vrátil zpátky.⁸⁸

⁸⁸ GRAN JENSEN, B., SPĚVÁČKOVÁ, J., DUFKOVÁ, H., DUFEK, L. *Nechtěné dědictví*. 1. vyd. Hnutí „Na vlastních nohou“ – Stonožka, 2008, s. 21 – 23.

Škola

Základní škola, Bílina, Aléská 270, okres Teplice, příspěvková organizace, 418 01

Školní rok

2007/2008

Jsi žákem/žákyní ročníku

III. IV. V. (zakroužkuj jednu z možností)

Jsi

Chlapec Dívka (zakroužkuj jednu z možností)

Pro zachování tvé anonymity se nemusíš podepisovat!!!

Ahoj,

jmenuji se Míša a ráda bych tě požádala o pomoc při zpracování mé bakalářské práce. Prosím tě o vyplnění tohoto dotazníku, který bude využit pouze pro studijní účely. Dotazník nebude nikde zveřejňován a po tvém jménu nikdo nebude pátrat.

Předem ti moc děkuji za spolupráci a pomoc.

1. Napiš jména svých kamarádů ve třídě:

.....

2. Proč se stali tvými kamarády právě tyto spolužáci?

- například: kamarádím s Terkou, protože má stále nová cd a kdykoliv mi je půjčí

.....

3. Je naopak ve třídě někdo, s kým se vůbec nekamarádíš? – z jakého důvodu

- například: nekamarádím s Pepou, protože se mi nelíbí, když se mi každý den posmívá

.....

4. Je ti ve třídě někoho líto? – z jakého důvodu

.....

5. Myslíš si, že se ve třídě někdo někoho bojí? – z jakého důvodu

.....

.....

.....

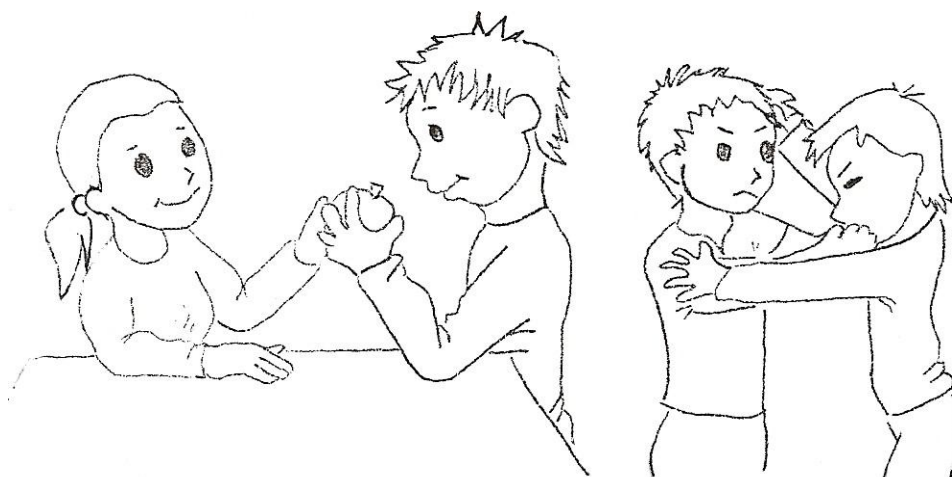
6. Stává se u vás ve třídě, že někdo v důležitých věcech paní učitelce lže? – z jakého důvodu

.....

.....

.....

Pozorně si prohlédni obrázek a popiš, co na obrázku vidíš – co se ti líbí, co ne a proč?

<p>Co se mi na obrázku líbí</p> <p></p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Co se mi na obrázku nelíbí</p> <p></p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>
<p>Proč?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>	<p>Proč?</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p> <p>.....</p>

Tomáš chodí do třetí třídy základní školy. Tom je ze třídy nejmenší, ale pro svou hodnou a ochotnou povahu ho mají všichni rádi. Tomášova třída sousedí se třídou „sedmáků“ a každou přestávku se tak děti z obou tříd potkávají na chodbě a toaletách. Pokud je Tomáš s kamarády, je všechno v pořádku. Ale když je sám, chlapci ze sedmé třídy mu ubližují. Zavírají ho na toaletě a bijí ho. Spolužáci si již několikrát všimli Tomášova smutného obličejce a ptali se, co se stalo. Tom však na dotazy svých spolužáků neodpovídá a dělá, že je neslyší.

7. Vezmi červenou pastelku a podtrhni chování, které považuješ za špatné.

8. Stal/a ses někdy svědkem podobné události (kterou zažil Tomáš) u vás ve škole?
.....
.....
.....
9. Co si myslíš o jednání „sedmáků“?
.....
.....
.....
10. Udělal Tomáš něco špatně?
.....
.....
.....
11. Proč se podle tebe některé děti chovají ošklivě k jiným dětem?
.....
.....
.....
12. Co bys dělal/a v podobné situaci, v jaké se ocitl Tomáš?
.....
.....
.....
13. Má podle tebe význam na podobné jednání upozornit dospělé?
.....
.....
.....
14. Za kým z dospělých bys šel/šla ty? - z jakého důvodu
- například: šel/šla bych za maminkou nebo paní učitelkou, protože jí věřím, že by mi pomohla
.....
.....
.....
15. Máš i ty sám podobnou zkušenost jako Tomáš, co se ti stalo?
.....
.....
.....
16. Komu jsi o tom řekl/a?
.....
17. Jak to dopadlo?
.....
.....
.....
18. Jednání, při kterém dochází k psychickému nebo fyzickému násilí, kdy někdo někoho týrá, trápí, činí mu příkoří, ubližuje a klade druhému překážky, se nazývá šikana.
- Povídali jste si ve škole o šikaně?
.....
19. Pokud ano, s kým jste si o tom vyprávěli?
.....

20. Co všechno už jsi o šikaně slyšel/a?

.....
.....
.....

21. Vzpomínáš si, při jaké příležitosti jste si spolu o šikaně vyprávěli?

.....
.....
.....

22. Povídal/a sis už o šikaně i s někým jiným mimo školu? – s kým

.....
.....
.....

23. Vzpomínáš si, kdy to bylo poprvé?

.....
.....
.....

Tomáš se začal bát chodit do školy. S jeho známkami to šlo z kopce, domů chodil s poškozeným oblečením. Jednoho dne po vyučování zůstali ve třídě Terežka s Pavlíkem a pomáhali uklidit pomůcky paní učitelce. Náhodou zaslechli z toalety podivné zvuky. Vešli dovnitř a viděli dva „sedmáky“, jak Toma bijí a křičí na něho. Terka s Pavlem na nic nečekali a běželi pro paní učitelku. Oba tyrani ze sedmého ročníku museli k panu řediteli.

Tom měl štěstí, že má dobré kamarády. Děti ve třídě mu pomáhají s učením a všechno bude časem v pořádku.

Nikdy se svým problémem, obavou, strachem, smutkem či jiným trápením nezůstávej sám.
V tvé blízkosti jsou lidé, kteří ti mohou a zajisté chtějí pomoci.

V případě potřeby můžeš odtrhnout

Linka bezpečí
800 155 555

Linka je v provozu 24 hodin denně z jakékoliv pevné linky i mobilního telefonu z celé ČR,
a to zdarma.

Škola

Základní škola, Bílina, Aléská 270, okres Teplice, příspěvková organizace, 418 01

Školní rok

2007/2008

Jsi žákem ročníku

VI. VII. VIII. IX. (zakroužkuj jednu z možností)

Jsi

Chlapec Dívka (zakroužkuj jednu z možností)

Pro zachování tvé anonymity se nemusíš podepisovat!!!

Ahoj,

jmenuji se Míša a ráda bych tě požádala o pomoc při zpracování mé bakalářské práce. Prosím tě o vyplnění tohoto dotazníku, který bude využit pouze pro studijní účely. Dotazník nebude nikde zveřejňován a po tvém jménu nikdo nebude pátrat.

Předem ti moc děkuji za spolupráci a pomoc.

1. Napiš jména svých kamarádů ve třídě:

.....
.....
.....

2. Proč se stali tvými kamarády právě tito spolužáci?

- například: kamarádím s Terkou, protože má stále nová cd a kdykoliv mi je půjčí

.....
.....
.....
.....

3. Jak spolu trávíte čas o volných přestávkách?

.....
.....
.....
.....

4. Je naopak ve třídě někdo, s kým se vůbec nekamarádíš? – z jakého důvodu

- například: nekamarádím s Pepou, protože se mi nelíbí, když se mi každý den posmívá

.....
.....
.....

5. Je ti ve třídě někoho líto? – z jakého důvodu
.....
.....
.....
6. Myslíš si, že se ve třídě někdo někoho bojí? – z jakého důvodu
.....
.....
.....
7. Stává se u vás ve třídě, že někdo v důležitých věcech paní učitelce lže? – z jakého důvodu
.....
.....
.....
8. Co považuješ za projev šikanování od spolužáků?
- zakroužkuj všechny možné nabízené odpovědi, které považuješ za projev šikanování
 - a) pomlouvání
 - b) doteky, které se někomu nelíbí
 - c) strkání
 - d) vyhrožování
 - e) to, že ti nikdo nechce půjčit své věci
 - f) tělesné ubližování
 - g) navádění spolužáka, aby se s tebou nebavil
 - h) ničení osobních věcí
 - i) když ti spolužák nechce sdělit své tajemství
 - j) zesměšňování
 - k) nucení k úkolům, které jsou ti nepříjemné
9. Co všechno už jsi o šikaně slyšel/a?
.....
.....
.....
10. Od koho ses tyto informace dověděl/a?
.....
11. Vzpomínáš si, při jaké příležitosti jste si spolu o šikaně vyprávěli?
.....
.....
.....
12. Už jste si o šikaně povídali ve škole?
.....
13. S kým jste si o tom povídali?
.....
14. Vzpomínáš si, kdy jste si o šikaně povídali poprvé?
.....
.....
.....

Pavel se s rodiči o prázdninách přestěhoval do nového města a začal od září navštěvovat novou školu. Nikoho neznal a své kamarády měl daleko. Do školy se ale těšil na nové kamarády. Na první dojem se vše Pavlovi moc líbilo. Pěkné prostředí, milá třídní učitelka a přívětiví spolužáci. Takové prostředí a atmosféra vzbuzovala naději, že se s novým kolektivem bez problémů sžije. To ovšem trvalo pouze do konce září, kdy se na něho zaměřila trojice spolužáků. Tomášovi, Karlovi a Danielovi vadilo, že se Pavel stal oblíbeným žákem. Se všemi vycházel a měl dobré vztahy s učiteli. Další přítěží bylo Pavlovo velké kapesné a moderní oblečení.

Chlapci Pavlovi nejprve brali svačiny, pak peníze a vysmívali se mu, že jim své věci neumí vzít zpět. Postupem pak začali Pavla také bít a poškozovat mu oblečení. Pavlovi rodiče si všimli, že se z jejich syna stává uzavřený, zamlklý a nespolečenský chlapec. Před Vánoci si parta na Pavla počíhala před školou a opět ho Tomáš, Kája a Daniel pořádně zbili. Jejich jednání přihlíželi spolužáci, kteří se ale po dokončení rvačky otočili a odcházeli, jako by se nic nestalo.

15. Jaký je tvůj názor na jednání Tomáše, Karla a Daniela?

.....
.....
.....

16. Udělali něco přihlízející spolužáci špatně?

.....
.....

17. Jak se měli podle tebe zachovat Pavlovi spolužáci, kteří útoku přihlíželi?

.....
.....
.....

18. Proč se podle tebe někteří spolužáci chovají agresivně?

.....
.....
.....

19. Stal/a ses někdy svědkem podobné události u vás ve škole?

.....
.....
.....

20. Co bys dělal/a v podobné situaci, v jaké se ocitl Pavel?

.....
.....
.....

21. Co bys dělal/a v situaci, ve které se ocitli přihlížející spolužáci?

.....
.....
.....

22. Má podle tebe význam na podobné jednání upozornit dospělé?

.....
.....
.....

23. Za kým z dospělých bys šel/šla ty? - z jakého důvodu

.....
.....

24. Máš i ty sám/sama podobnou zkušenost jako Pavel, co se ti stalo?

.....
.....
.....

25. Komu jsi o tom řekl/a?

.....

26. Jak to dopadlo?

.....
.....
.....

Pavel se začal bát chodit do školy, žalovat nechtěl a věděl, že kdyby se svěřil rodičům, šli by okamžitě do školy a toho se Pavel obával. S jeho známkami to šlo z kopce, domů chodil s poškozeným oblečením. Jednoho dne byla svědkem útoku i spolužačka Lenka, která měla strach na přetrvávající problém veřejně upozornit. Ale díky své informovanosti věděla, jak může v takové situaci pomoci a oznámila šikanu anonymně. Tyrani museli k paní ředitelce a byli přísně potrestáni. Pavel měl štěstí, že má dobré kamarády.

Nikdy se svým problémem, obavou, strachem, smutkem či jiným trápením nezůstávej sám.
V tvé blízkosti jsou lidé, kteří ti mohou a zajisté chtějí pomoci.

V případě potřeby můžeš odtrhnout

Linka bezpečí
800 155 555

Linka je v provozu 24 hodin denně z jakékoliv pevné linky i mobilního telefonu z celé ČR,
a to zdarma.

„Základní nástroj prevence v resortu školství, mládeže a tělovýchovy představuje Minimální preventivní program, který je komplexním systémovým prvkem v realizaci preventivních aktivit v základních školách, středních školách a speciálních školách, ve školských zařízeních pro výchovu mimo vyučování a školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy a preventivní péče. Jeho realizace je pro každou školu a každé uvedené školské zařízení závazná a podléhá kontrole České školní inspekce.“

Mezi hlavní aktivity škol a výše uvedených školských zařízení se má v rámci Minimálního preventivního programu řadit následující:

- odpovědnost za systematické vzdělávání školních metodiků prevence, ale také dalších pracovníků v metodikách preventivní výchovy, zajistit získávání vzdělávání a dovedností v netradičních technikách pedagogické preventivní práce s žáky i v řešení problémových situací, které se týkají a souvisí s výskytem sociálně patologických jevů
- systémové zavádění etické a právní výchovy, výchovy ke zdravému životnímu stylu, ale také v oblasti preventivní výchovy do samotné výuky předmětů, ve kterých to lze uplatnit a použít
- mezi aktivity, které by měla škola a taková zařízení podporovat je uplatňování forem a metod působení na děti a mládež se záměrem podpory rozvoje osobnosti a sociálního chování, ale také vytvořit podmínky pro smysluplné využití volného času žáků
- velmi důležitou součástí je spolupráce s rodiči a osvětová činnost pro rodiče v oblasti zdravého životního stylu, ale především prevence problémů, které mohu s vývojem a výchovou dítěte nastat
- není ani pochyb o tom, že škola, která zdravě funguje, kde jsou dodržována všechna práva a umožňovány všechny povinnosti dětí, musí průběžně sledovat konkrétní podmínky a situaci ve svém zařízení z hlediska rizik výskytu sociálně patologických jevů a uplatňovat formy a metody, které budou umožňovat včasné zachycení ohrožení žáků

⁸⁹ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže, čl. II: Minimální preventivní program a čl. III: Instituce v systému prevence – interní materiál MŠ Aléská Bílina, s. 2, 3.

- součástí preventivního programu je diferencované uplatňování preventivních programů, které se speciálně zaměřují na jednotlivé rizikové skupiny dětí
- posledním, ale o nic méně důležitým prvkem programu, by mělo být poskytování poradenských služeb školního metodika prevence a výchovného poradce, zajišťování poradenských služeb specializovaných poradenských a preventivních zařízení

Do systému prevence patří jednotlivé instituce a organizace veřejné správy a další subjekty. Především se jedná o Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy a jeho vybrané řízené organizace, odbor školství, základní, střední a speciální školy, stejně jako školní družiny, školní kluby a domovy mládeže, nevyjímaje střediska pro volný čas a pedagogicko-psychologické poradny a střediska výchovné péče, v neposlední řadě školská zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy.

Základní pilíř systému prevence pak tvoří odborný pracovník Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, krajský školní koordinátor prevence, okresní metodik prevence a s ním školní metodik prevence. Práce je spojená s činnostmi institucí, které působí v dalších resortech, které se o prevenci starají, realizují nebo na realizaci participují. Zásadní význam mají i nevládní organizace, které vhodnou formou činnost doplňují.

„Důstojní Čechové, potomci milí!

Ačkoli jsme všeobecně povinni dbát o prospěch všech lidí, přece jen nesmíme jim být nakloněni natolik starostlivě, že by snad podléhal škodě a újmě prospěch těch, kteří jsou čestnými, spravedlivými a dbalými práv soužití mezi vším lidem Země české. I když totiž každý člověk je povinen milovat každého člověka, přece jen zapotřebí, aby samo toto milování vycházelo toliko z náklonnosti náležité; dávat přednost obdivu k choutkám zvráceným a síle paže před láskou rozdávající je proto popřením náležité náklonnosti, ježto pravá láska začíná vždy u sebe sama a potom se přenáší na všechny dobrý a slušný lid.

Protože pak lid zlotřilý, práv jiných nedbající a všemožně své okolí tyranizující, nemá vůbec žádného práva a v Českém království, volám do zbraně všechny, kdo – úctu k sobě navzájem majíce – jsou ochotni šířit vzájemnou lásku a toleranci a slovem vlídným, leč nekompromisním a pevným charakterem svým příklad svému okolí dávat. Když pak nalezenou zlotřilce takového a svým vzorem rukou pomocnou na cestu správnou jej navrátí, přeji si, aby ponechali jej od této chvíle na věčné časy klidně užívat a těšit se z výsady člověka napraveného a tím úctu mou i lidu veškerého požívajícího, nečiníce jinak, ačli se chcete vyvarovat našeho nejprudšího hněvu.

Prosím a vyzývám proto mladé potomky své, by vytvořili sobě pravidel správných, jimiž boj svůj by zaštitili a k výsostnému závěru šťastně dovedli. K tomu jim pomáhějž Bůh.

Dáno na Horách Kutných, 15. dne měsíce května, v čtyřicátém šestém roce naší královské vlády v Čechách, v říši římské pak v třicátém třetím.

*Důstojným kantorům a celé obci školské, nábožným Čechům našim milým.*⁹⁰

1409

*Václav IV.,
král český a král římský*

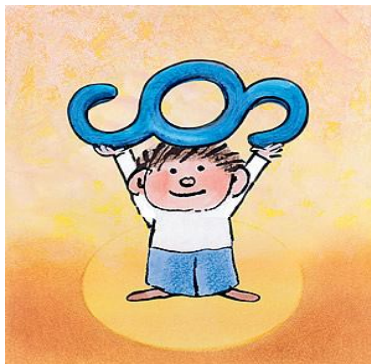
⁹⁰ Dekret kutnohorský – interní materiál ZŠ Aléská v Bílině.

- a ta využívat, i když je ještě dítě
- ale nezapomínat přitom také na své povinnosti
- právo být součástí tohoto světa
- bez ohledu na velikost, věk, pohlaví či barvu pleti
- každý má právo na život
- právo na své vlastní jméno
- na své státní občanství
- na domov, na svůj životní prostor, mít své kamarády
- mluvit jazykem svých rodičů
- žít bez ubližování, tělesného a psychického týrání
- učit se a vzdělávat
- právo na svůj vlastní názor
- právo na ochranu zdraví
- žít v bezpečí, na ochranu před násilím a špatným zacházením
- právo na svůj volný klidný čas
- rozvíjet všechny své zájmy a nadání
- právo žít v míru a přátelství s dětmi ze všech zemí světa

„Státem ratifikovaná Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Šikanování je v řadě případů trestnou činností. Šikana může naplňovat skutkovou podstatu trestných činů (omezování osobní svobody, krádeže, ublížení na zdraví, poškozování cizí věci, vydírání, loupeže, rasově motivované skutky, znásilnění, pohlavní zneužívání). Osoba mladší 15ti let není trestně odpovědná, ale soud pro mládež jí může uložit podle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže některá z následujících opatření: dohled probačního úředníka, zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného programu ve střediscích výchovné péče, ochrannou výchovu. Trestní odpovědnost mladistvých (15-18 let) je posuzována soudy pro mládež podle zákona č. 218/2003 Sb., s ohledem na rozumovou a mravní vyspělost osoby, proti níž se vede trestní řízení. Po dovršení 18ti let věku jsou osoby plně trestně odpovědné a projednávají se běžným způsobem v trestním řízení.“⁹¹

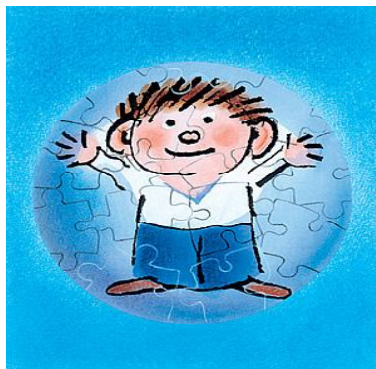
⁹¹ Rodiče pozor! Šikana mezi dětmi je skryté nebezpečí - Propagační materiál Policie České republiky.

*Obrázek č.1
Máš právo využívat svých práv. I když si ještě dítě!*

*Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar/1.htm>>*

*Obrázek č.2
Svět je velká skládačka z mnoha dílů. I Ty jsi jeho součástí.*

*Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar/2.htm>>*

*Obrázek č.3
Nezáleží, zda jsi velký nebo malý a jakou barvu pleti máš. Všichni jsou stejně důležití.*

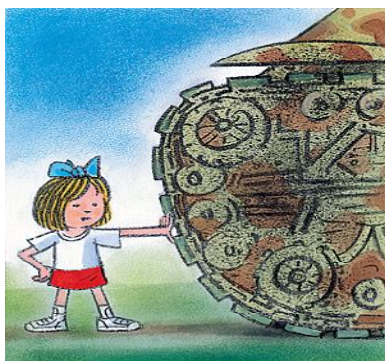
*Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar/3.htm>>*

Obrázek č.4
Máš svá práva, ale nezapomínej také, že máš i své povinnosti.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar/4.htm>>

Obrázek č.5
Máš právo na život a nikdo nemá právo ho ohrožovat.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar/5.htm>>

Obrázek č.6
Máš právo na své vlastní jméno

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar6.htm>>

Obrázek č. 7
Máš právo na svou vlast, na své státní občanství.

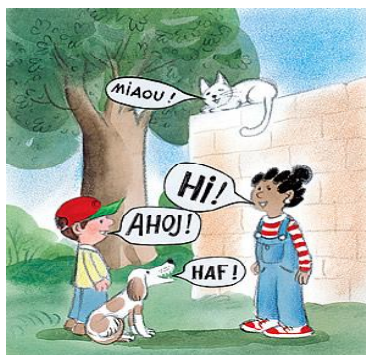
Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar7.htm>>

Obrázek č.8
Máš právo na domov, na svůj životní prostor.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar8.htm>>

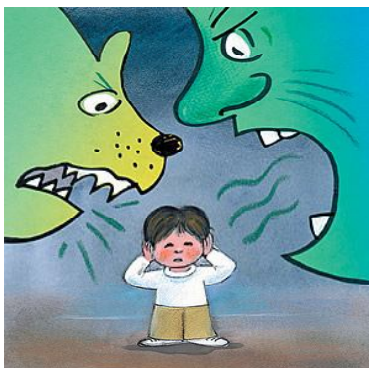
Obrázek č.9
Máš právo mluvit jazykem svých rodičů. Nikdo Ti to nesmí zakazovat.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabikar10.htm>>

Obrázek č. 10

Nikdo Ti nesmí ubližovat. Nikdo Tě nesmí tělesně ani duševně týrat.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]

URL: <<http://www.detskaprava.cz/slabikar11.htm>>

Obrázek č. 11

Máš právo mít své kamarády

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]

URL: <<http://www.detskaprava.cz/slabikar12.htm>>

Obrázek č. 12

Máš právo učit se a vzdělávat. Nikdo Ti nesmí bránit chodit do školy.

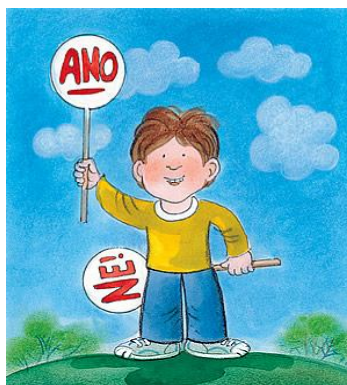

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]

URL: <<http://www.detskaprava.cz/slabikar13.htm>>

Obrázek č.13

Máš právo říkat, co si myslíš. Právo na svůj vlastní názor.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]

URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabika14.htm>>

Obrázek č.14

Máš právo na pomoc v nemoci. Právo na ochranu zdraví.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]

URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabika16.htm>>

Obrázek č. 15

Máš právo na život v bezpečí. Právo na ochranu před násilím a špatným zacházením.

Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]

URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabika17.htm>>

*Obrázek č. 16
Máš právo na svůj klidný volný čas.*

*Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabika18.htm>>*

*Obrázek č. 17
Máš právo rozvíjet všechny své zájmy a nadání.*

*Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabika19.htm>>*

*Obrázek č. 18
Máš právo žít v míru a přátelství s dětmi ze všech zemí světa.*

*Zdroj: Portál dětských práv ve světě dospělých [citováno 19. března 2009]
URL:<<http://www.detskaprava.cz/slabika20.htm>>*

„Každého z nás někdy něco trápí nebo se potřebuje na něco zeptat. Ne vždy je nablízku kamarád nebo dospělý, který by nám mohl pomoci. Někdy máme strach s nimi promluvit o tom, co nás tíží nebo to nemůžeme udělat z jiných důvodů. Tehdy se můžeme obrátit na některou z linek důvěry.“

Celostátní bezplatná linka důvěry pro děti**800 155 555** Linka bezpečí **nonstop****Policie ČR 158****Rodičovská linka 283 852 222****Tísňové volání z mobilního telefonu 112**

- **BLANSKO**
800 100 108 Charitní linka důvěry **nonstop**
- **BRNO**
547 212 333 Linka naděje **nonstop**
541 235 511 Krizová linka Centra pro zneužívané a týrané děti SPONDEA **nonstop**
549 241 010 Modrá linka
547 192 078 Krizové centrum
- **ČESKÁ LÍPA**
487 853 210 Linka důvěry
- **ČESKÉ BUDĚJOVICE**
387 313 030 Linka důvěry **nonstop**
- **HAVÍŘOV**
596 410 888 Linka důvěry **nonstop**
- **HODONÍN**
518 341 111 Linka důvěry
- **HRADEC KRÁLOVÉ**
495 273 259 Linka důvěry **nonstop**

⁹² *Děti a jejich práva* [online]. [2002] [cit. 2009-19-03]. Dostupný z WWW: <http://www.detskaprava.cz/deti/odkazy.htm>.

- **CHEB**
354 438 777 *Linka důvěry*
- **CHRUDEM**
469 623 899 *Krizová linka Dětského krizového centra*
- **KARVINÁ**
596 318 080 *Linka důvěry nonstop*
- **KLADNO**
312 684 444 *Linka důvěry nonstop*
- **KOPŘIVNICE**
655 811 800 *Linka důvěry*
- **KROMĚŘÍŽ**
573 331 888 *Linka důvěry nonstop*
- **KUTNÁ HORA**
327 511 111 *Linka důvěry*
327 511 701, 327 515 144 *Centrum krizové intervence*
- **LIBEREC**
485 106 464 *Linka důvěry nonstop*
- **MARIÁNSKÉ LÁZNĚ**
354 620 750 *Kontaktní a krizové centrum KOTEC*
- **MLADÁ BOLESLAV**
326 741 481 *Linka důvěry SOS*
- **MOST**
476 701 444 *Linka duševní tísně*
- **NÁCHOD**
491 428 188 *Linka pro tebe*
- **OLOMOUC**
585 414 600 *Linka důvěry nonstop*
585 223 737, 585 223 453 *Centrum krizové intervence*
- **OPAVA**
800 120 612, 553 616 407 *Linka důvěry*
553 718 487 *Centrum krizové pomoci – kontaktní a poradenské centrum*
- **OSTRAVA**
596 618 908 *Linka důvěry*
596 123 555, 596 115 822 *Krizové centrum pro děti a rodinu*
- **PARDUBICE**
466 500 075 *Linka naděje*
466 510 160 *Krizové centrum AD*
- **PÍSEK**
382 222 300 *Linka důvěry*

- **PLZEŇ**
377 462 312 *Linka důvěry a psychologické pomoci nonstop*
377 260 221, 603 444 192 *Linka dětské pomoci Krizové centrum*
- **PRAHA**
222 580 697 *Linka důvěry RIAPS nonstop*
284 016 666 *Linka důvěry Centra krizové intervence nonstop*
241 484 149 *Linka důvěry Dětského krizového centra nonstop*
266 727 953 *Krizové centrum Linky bezpečí*
272 736 263 *Růžová linka pro děti*
284 016 110 *Centrum krizové intervence*
241 480 511 *Dětské krizové centrum*
- **PRACHATICE**
388 310 147 *Linka důvěry krizového a kontaktního centra*
- **PŘEROV**
581 207 900 *Linka důvěry nonstop*
- **PŘÍBRAM**
318 631 800 *Linka důvěry*
- **ROKYCANY**
371 722 111 *Linka důvěry pro děti a mládež*
- **SVITAVY**
461 541 541 *Linka důvěry*
461 532 604 *Krizové centrum KROK*
- **SOKOLOV**
352 622 962 *Linka naděje*
- **ÚSTÍ NAD LABEM**
475 600 789 *Linka důvěry nonstop*
475 603 390 *Krizová linka pomoci Centra krizové intervence*
- **ÚSTÍ NAD ORLICÍ**
465 524 252 *Linka důvěry*
- **VIMPERK**
388 414 140 *Linka důvěry krizového a kontaktního centra*
- **VLAŠIM**
317 844 481 *Linka důvěry Střediska křesťanské pomoci mladým v krizi nonstop*
- **VSETÍN**
571 413 300 *Linka důvěry nonstop*
- **ZLÍN**
577 431 333 *Linka SOS nonstop*
577 242 786, 606 818 818 *Krizové centrum DOMEK*
- **ZNOJMO**
515 220 202 *Linka naděje*

NÁRODNÍ INSTITUT
PRO DALŠÍ
VZDĚLÁVÁNÍ

Osvědčení

Jméno a příjmení: **Michaela Hošková, DiS.**

Datum narození: **17. 11. 1983**

Místo narození: **Teplice**

absolvoval(a) vzdělávací program

Úvod do první pomoci při šikanování

Číslo akreditace: 34 745/2005-25-446
Místo konání: Ústí nad Labem, krajské pracoviště NIDV, W. Churchilla 6
Datum konání: 6. listopadu 2007
Rozsah: 8 vyučovacích hodin
Číslo osvědčení: 07-04-16-52/6

V Ústí nad Labem 06. 11. 2007

Mgr. Jiří Nekola
Mgr. Jiří Nekola
ředitel NIDV